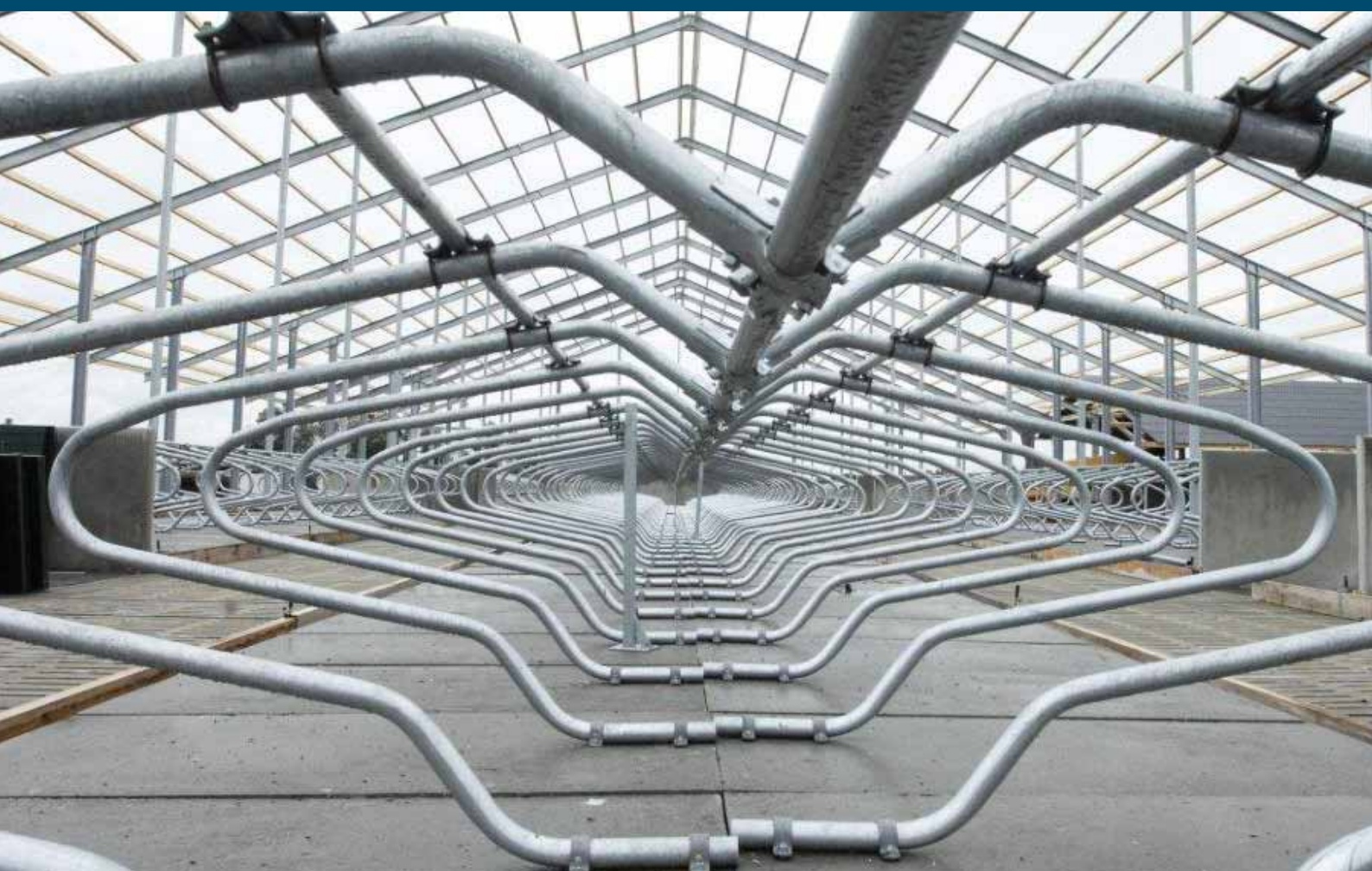


# Gevolgen van groei voor financiële resultaten op melkveebedrijven in Nederland en EU

Deelrapport 1 van het project 'Groeien in rendement'



September 2012



**WAGENINGEN UR**  
*For quality of life*

Dit onderzoek is onderdeel van het project "Groeien in rendement".  
Het project wordt gefinancierd door het Productschap Zuivel.

### Colofon

#### **Uitgever**

Wageningen UR Livestock Research  
Postbus 65, 8200 AB Lelystad  
Telefoon 0320 - 238238  
Fax 0320 - 238050  
E-mail [info.livestockresearch@wur.nl](mailto:info.livestockresearch@wur.nl)  
Internet <http://www.livestockresearch.wur.nl>

#### **Redactie**

Communication Services

#### **Foto omslag**

Veeteelt

#### **Copyright**

© Wageningen UR Livestock Research, onderdeel  
van Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek,  
2012

Overname van de inhoud is toegestaan,  
mits met duidelijke bronvermelding.

#### **Aansprakelijkheid**

Wageningen UR Livestock Research aanvaardt  
geen aansprakelijkheid voor eventuele schade  
voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van  
dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Wageningen UR Livestock Research en Central  
Veterinary Institute, beiden onderdeel van Stichting  
Dienst Landbouwkundig Onderzoek vormen samen  
met het Departement Dierwetenschappen van  
Wageningen University de Animal Sciences Group  
van Wageningen UR (University & Research  
centre).

Losse nummers zijn te verkrijgen via de website.



De certificering volgens ISO 9001 door DNV  
onderstreept ons kwaliteitsniveau. Op al onze  
onderzoeksopdrachten zijn de Algemene  
Voorwaarden van de Animal Sciences Group  
van toepassing. Deze zijn gedeponeerd bij de  
Arrondissementsrechtbank Zwolle.

### **Title**

Implications of expansion on financial results of dairy  
farms in the Netherlands and the EU - First report of  
the project "Expansion with financial return"

### **Abstract**

Dairy farm expansions in the Netherlands and the EU  
and their impact on economic results are the focus of  
this report. After expansion successful expanders  
realize better results for nearly all types of revenues  
and costs. The high investments by expansion of  
Dutch dairy farms during the period 2000-2007 do  
not seem detrimental to their competitiveness  
compared to neighboring EU countries. However,  
they increase the risk of liquidity problems during  
periods of low milk prices.

### **Keywords**

Growth, expansion, dairy farms, economy,  
competitiveness

### **Referaat**

ISSN 1570 - 8616

### **Auteur(s)**

J. Zijlstra, Wageningen UR Livestock Research  
W.H. van Everdingen, LEI Wageningen UR  
J.H. Jager, LEI Wageningen UR  
S. Kooistra, Alfa Accountants en Adviseurs  
J.W. van Riel, Wageningen UR Livestock Research

### **Titel**

Gevolgen van groei voor financiële resultaten op  
melkveebedrijven in Nederland en EU  
Deelrapport 1 van het project "Groeien in  
rendement".  
Wageningen UR Livestock Research Rapport 606  
LEI-publicatie 12-095

### **Samenvatting**

Groei van de omvang van melkveebedrijven in  
Nederland en EU en de gevolgen daarvan voor  
economische bedrijfsresultaten staan centraal in dit  
rapport. Succesvolle groeiers realiseren na groei  
voor vrijwel alle opbrengsten- en kostenposten  
betere resultaten. De hoge investeringen bij groeien  
op Nederlandse melkveebedrijven tijdens de periode  
2000-2007 lijken niet nadelig voor de concurrentie-  
positie ten opzichte van omringende EU-landen. Wel  
verhogen ze de kans op liquiditeitsproblemen in  
perioden met een lage melkprijs.

### **Trefwoorden**

Groei, melkveebedrijven, economie,  
concurrentiepositie



**WAGENINGEN UR**

*For quality of life*

Wageningen UR Livestock Research Rapport 606

LEI-publicatie 12-095

# Gevolgen van groei voor financiële resultaten op melkveebedrijven in Nederland en EU

## Deelrapport 1 van het project “Groeien in rendement”

Implications of expansion on financial results of dairy farms in the Netherlands and the EU  
Report Part 1 of the project "Expansion with financial return"

J. Zijlstra, Wageningen UR Livestock Research

W.H. van Everdingen, LEI Wageningen UR

J.H. Jager, LEI Wageningen UR

S. Kooistra, Alfa Accountants en Adviseurs

J.W. van Riel, Wageningen UR Livestock Research

September 2012



## Voorwoord

Tot nu toe ontbrak een goed overzicht van de economische gevolgen van groei van Nederlandse melkveebedrijven en van de effecten van die groei heeft voor de concurrentiepositie van de Nederlandse melkveebedrijven in vergelijking met melkveehouders in andere EU-landen. Met dit rapport willen we in die leemte voorzien. Het hiervoor benodigde onderzoek is gefinancierd door het Productschap Zuivel (PZ).

Wij bedanken de leden van de stuurgroep rond het project voor hun ondersteuning bij het opzetten en uitvoeren van het onderzoek. In de stuurgroep hadden zitting: Dirk-Siert Schoonman (voorzitter en vertegenwoordiger vanuit Commissie Melkveehouderij van PZ tot en met 31 december 2011), Jacob Mulder (voorzitter vanaf 1 januari 2012), Willem Koops (PZ), Harm Holman en Herman Miedema (beiden van European Dairy Farmers – EDF), Hans de Bie (Rabobank), Jan Hendrik Damman (Vereniging van Agrarische Bedrijfsadviseurs – VAB). Ook Andries Jan de Boer (AcconAvm Adviseurs en Accountants), Twan de Bie (ABAB Accountants en Adviseurs) en Sake Kooistra (Alfa Accountants en Adviseurs) hebben als extern experts waardevolle bijdragen geleverd aan het definiëren van de onderzoeksopzet en aan de bespreking van resultaten in de stuurgroep.

Alfa Accountants en Adviseurs willen we bedanken voor hun bereidheid om financieel-economische gegevens te analyseren met behulp van hun bedrijfsanalysesysteem.

Het onderzoek is uitgevoerd door een team. Walter van Everdingen en Jakob Jager van LEI Wageningen UR hebben het leeuwendeel van het onderzoek voor de hoofdstukken 4 tot en met 7 uitgevoerd. Sake Kooistra van Alfa Accountants en Adviseurs heeft meegewerkt aan het opstellen van hoofdstuk 6. Ondergetekende zorgde voor de samenstelling van de overige hoofdstukken en de coördinatie en eindredactie van alle teksten. Johan van Riel van Wageningen UR Livestock Research heeft verder nog meegewerkt aan analyses die de basis vormden voor hoofdstuk 3.

Namens het onderzoeksteam,

Jelle Zijlstra  
Projectleider “Groeien in rendement”



# Samenvatting

## Aanleiding

Nederlandse melkveebedrijven groeien vrijwel voortdurend in omvang. Het doel van dit onderzoek was om meer zicht te krijgen op hoe dat groeiproces verloopt in zowel Nederland als omringende EU-landen en wat de gevolgen van investeringen in groei zijn voor het bedrijfsresultaat. Met de bedoeling inzicht te krijgen in lessen voor toekomstige groeiers en in de ontwikkeling van de concurrentiepositie van melkveebedrijven in Nederland ten opzichte van die in andere EU-landen.

## Belangrijkste uitkomsten

1. Ontwikkeling bedrijfsgrootte in Nederland  
In de eerste 10 jaar van deze eeuw is de melkleverantie van het gemiddelde Nederlandse melkveebedrijf gestegen van 378.000 kg naar 603.000 kg, oftewel een stijging van 60%. Doordat veel, overwegend kleinere bedrijven zijn gestopt met melkvee, konden de overgebleven bedrijven in die periode met gemiddeld zo'n 25% groeien.
2. Investerings  
Gemiddeld is er in de periode 2001-2009 jaarlijks 2 miljard euro geïnvesteerd door Nederlandse melkveebedrijven. Grote bedrijven investeren meer dan kleinere. Dit geldt niet alleen voor absolute bedragen maar ook voor de investeringen per 100 kg melk. Op kleinere bedrijven (minder dan 350.000 kg melk) werd jaarlijks ca. 8 euro per 100 kg melk geïnvesteerd en op grotere bedrijven (meer dan 750.000 kg melk) was dit 18 euro.  
Sterke groeiers groeien meer geleidelijk in productie en hebben meer geïnvesteerd in melkquotum en minder in andere productiemiddelen.
3. Lessen voor groeiende bedrijven  
De economische gevolgen van groei verschillen sterk van bedrijf tot bedrijf. Uit de vergelijking van de 25% meest en 25% minst succesvolle Nederlandse groeiers op basis van inkomen en reserveringscapaciteit, blijkt dat succesvolle groeiers na groei voor vrijwel alle opbrengsten- en kostenposten betere resultaten realiseren. Het verschil in de verandering van de kasstroom per kg melk als gevolg van groei is tussen beide groepen ca. 10 cent. De succesvolle groeiers investeren minder per extra kg melk. Ze groeien ook langzamer. En ten slotte lenen ze minder per kg groei zodat de lasten voor rente en aflossing per extra kg melk ook lager blijven.  
Bedrijfsomvang en intensiteit (kg melk per ha) blijken geen invloed te hebben op de financiële gevolgen van groei.
4. Concurrentiepositie ten opzichte van omringende EU-landen  
De groei van de gemiddelde bedrijfsgrootte in Nederland komt overeen met het groeitempo in Duitsland, Frankrijk, Verenigd Koninkrijk en Ierland. In Denemarken, Italië en Oost-Europa is het groeitempo hoger. De investeringsbedragen per 100 kg melk zijn in Nederland relatief hoog. Alleen in Denemarken, waar bedrijven groter zijn en sterker uitbreiden, liggen ze op een nog hoger niveau. In alle andere EU-landen zijn ze duidelijk lager, variërend van 25% lager voor middelgrote Franse bedrijven (50-100 koeien) tot 65% lager voor grote bedrijven (110-400 koeien) uit West-Duitsland en het Verenigd Koninkrijk. De hoge Nederlandse bedragen worden niet alleen veroorzaakt door zeer hoge investeringen in melkquotum, maar ook door hoge investeringen in grond en gebouwen. In Ierland, Italië en de Oost-Europese landen zijn de investeringen per kg melk uiterst laag: slechts 10 à 30% van het Nederlandse niveau.  
Het hoge investeringsniveau in Nederland en Denemarken gaat gepaard met een hoge schuld per kg melk: meer dan € 1. In alle overige landen is dit minstens de helft lager. De hoge investeringsbedragen per kg melk en de daaraan gekoppelde hoge schuldenlast op Nederlandse melkveebedrijven leiden niet tot lagere inkomens ten opzichte van de omringende landen. Sterk groeiende Nederlandse bedrijven boeken ook een vooruitgang in kasstroom die vergelijkbaar is met die in andere landen. Het zijn vooral de hogere Nederlandse melkprijs en de lagere directe kosten die de negatieve effecten voor inkomen en kasstroom beperken.  
Nederlandse bedrijven moeten wel een groter deel van hun inkomen gebruiken voor het betalen van rente en aflossingen en ze hebben daardoor wel een ongunstig hoge kritieke melkprijs. Dit maakt ze gevoelig voor liquiditeitsproblemen wanneer de melkprijs laag is. Dat geldt zeker voor de groep minst succesvol groeiende Nederlandse bedrijven; maar ook de meest succesvolle groeiers hebben ten

opzichte van hun succesvol groeiende collega's in Frankrijk, Duitsland en Verenigd Koninkrijk een hoge kritieke melkprijs.

### **Gebruikte gegevens en onderzoeksanpak**

De onderzoeksresultaten zijn gebaseerd op de analyse van data uit verschillende bronnen. De ontwikkeling van de bedrijfsgrootte is afgeleid uit gegevens over jaarlijkse melkleveranties van het Productschap Zuivel (PZ). De analyse van de investeringen op Nederlandse bedrijven is gebaseerd op gegevens van het Bedrijven-Informatienet van het LEI (het Informatienet). Voor het vaststellen van verschillen tussen de minst en de meest succesvolle Nederlandse investeerders is gebruik gemaakt van twee databases. Dit onderzoek is zowel uitgevoerd met gegevens van 48 bedrijven uit het Informatienet als met bedrijfsboekhoudingen van 152 bedrijven van het accountantskantoor Alfa Accountants en Adviseurs. De analyse van groei op melkveebedrijven in de EU is gemaakt met behulp van gegevens uit Eurostat en met gegevens uit het Europese boekhoudnet voor de landbouw, FADN.

De databases van PZ, Informatienet en FADN zijn gebruikt om de ontwikkeling van groei, investeringen en de verandering van de bedrijfsresultaten te schetsen voor groeiende bedrijven in zowel Nederland als EU-landen. Uit de databases van Informatienet, Alfa Accountants en Adviseurs en FADN zijn bedrijven geselecteerd die zijn getypeerd als sterke groeiers. Ze voldeden aan bepaalde criteria voor onder andere specialisatie in de melkveehouderij, minimale bedrijfsgrootte en een minimum voor het groeipercentage in de onderzochte periode. Binnen alle drie databases zijn deze sterke groeiers vervolgens gesplitst in een groep meest succesvolle en een groep minst succesvolle groeiers. Als criterium voor de indeling in de groepen werd daarbij gebruik gemaakt van uiteenlopende maatstaven: inkomen, reserveringscapaciteit, kasstroom en kritieke melkprijs. De gebruikte maatstaven verschilden per gegevensbron in verband met verschillen in beschikbaarheid van gegevens.



## Summary

### Motivation

Dutch dairy farms grow continuously in size. The purpose of this study was to gain a more insight look in the expansion process in both the Netherlands and neighboring EU countries. And also in the impact of investments in growth for the financial farm results. With the aim to learn lessons for future growers and to get a clearer picture of the competitiveness of dairy farms in the Netherlands compared to those in other EU countries.

### Main results

1. Development of farm size in the Netherlands  
In the first 10 years of this century the milk production of the average Dutch dairy farm increased from 378,000 kg to 603,000 kg, representing an increase of 60%. Because of the termination of a lot of most smaller dairy farms, the remaining farms expanded on average 25% in size during that period.
2. Investments  
During the period 2001-2009 Dutch dairy farms annually invested on average EUR 2 billion. Bigger farms invest more. This is true in absolute terms and for the investments per 100 kg milk. In small farms (less than 350,000 kg of milk) the annual investment was about 8 euros per 100 kg milk whereas for large farms (more than 750,000 kg of milk) this was 18 euros.  
Major expanders grow more gradually in production and invest more in milk quota and less in other inputs.
3. Lessons for expanding farms  
The comparison of the 25% most and the 25% least successful Dutch growers based on income and cash flow shows that successful expanders achieve better results for almost all types of revenues and costs. The difference in the change of cash flow per kg of milk after expansion between the two groups is about 10 euro cents. The successful growers invest less per extra kg of milk. They also grow more slowly. And finally, they borrow less per kg of growth so that charges for interest and repayment per extra kg of milk also remain lower.  
Farm size and intensity (kg of milk per ha) were found to have no influence on the financial consequences of expansion.
4. Competitiveness relative to neighboring EU countries  
The expansion of the average farm in the Netherlands corresponds with the growth rate in Germany, France, United Kingdom and Ireland. In Denmark, Italy and Eastern Europe the growth rates were higher. The investments per 100 kg extra milk in the Netherlands are relatively high. Only in Denmark, where farms are larger and expand stronger, the investments lay on an even higher level. In all other EU countries they are clearly lower, ranging from 25% lower for medium-sized French farms (50-100 cows) to 65% lower for large farms (110-400 cows) in West Germany and the United Kingdom. The high investments in the Netherlands are not only caused by very high investments in milk quota, but also by high investments in land and buildings. In Ireland, Italy and Eastern European countries, the investments per kg extra milk are extremely low: only 10 to 30% of the Dutch level.  
The high level of investments in the Netherlands and Denmark is associated with a high debt per kg milk: more than € 1. In all other countries this is at least 50% less. The high investments and the associated indebtedness of Dutch dairy farms do not lead to lower incomes relative to the neighboring countries. Even fast growing Dutch farms show improvements in cash flow that are similar to those in other countries. The high Dutch milk prices and the lower direct costs limit the negative effects for income and cash flow. Dutch farms use a greater proportion of their income to pay interest and repayment and they therefore have an unfavorable high breakeven milk price. This makes them vulnerable to liquidity problems when the milk price is low. That is not only true for the least successful group of expanding Dutch dairy farms, but also the most successful expanders when they are compared to their successful expanding colleagues in France, Germany and UK.

## **Data used and research approach**

The results of the investigations are based on the analysis of data from different sources. The development of the dairy farm size is derived from data on annual milk supplies of the Dutch Dairy Board (PZ). The analysis of investments by Dutch farms is based on data from LEI Wageningen UR. To determine differences between the least and the most successful Dutch investors two different databases were used. This research is first carried out using data from 48 farms from the LEI data and in a later stage using fiscal accounts of 152 farms from the accountancy firm Alfa Accountants and Advisors. The analysis of expansion on dairy farms in the EU was performed using data from Eurostat and data from the European Farm Accountancy Data Network (FADN).

The databases of PZ, LEI and FADN were used to outline developments in expansion, investments and the change in financial results on expanding farms in both the Netherlands and EU countries. Within the data of LEI, Alfa Accountants and Advisors and FADN a selection is made of rapid expanders. They met certain criteria, including specialization in dairy farming, minimum size and a minimum percentage of growth in the period examined. Within all three of these databases rapid growers are subsequently split into a most successful and a least successful group of growers.

# Inhoudsopgave

## Voorwoord

## Samenvatting

## Summary

<b>1</b>	<b>Inleiding .....</b>	<b>1</b>
1.1	Aanleiding .....	1
1.2	Positie van dit deelonderzoek binnen “Groeien in rendement” .....	1
1.3	Leeswijzer en toelichting op de hoofdstukken .....	1
<b>2</b>	<b>Doel en methode van onderzoek.....</b>	<b>3</b>
2.1	Doel.....	3
2.2	Methode .....	3
<b>3</b>	<b>Groei in bedrijfsomvang.....</b>	<b>4</b>
3.1	Resultaten .....	4
3.1.1	Groei tussen 1993 en 2001 .....	4
3.1.2	Invloed van bedrijfsoverdracht op resultaat.....	6
3.1.3	Invloed regio op groeisnelheid.....	7
3.1.4	Vergelijking met groei op basis van landelijke bedrijfsgemiddelden .....	8
<b>4</b>	<b>Investerings op melkveebedrijven 2001-2009.....</b>	<b>9</b>
4.1	Leeswijzer .....	9
4.2	Data en methode.....	9
4.2.1	Data en begrippen .....	9
4.2.2	Methode .....	10
4.3	Investerings op sectorniveau .....	10
4.4	Gemiddeld investeringsniveau per bedrijf.....	11
4.5	Bedrijfsomvang en investeringsniveau .....	12
4.6	Groeipercantage en investeringsniveau .....	14
4.6.1	Inleiding.....	14
4.6.2	Grootteklasse en groeipercantage.....	14
4.6.3	Investerings naar groeiklasse.....	15
4.6.4	Frequentie van investeren in melkquotum.....	16
4.7	Verschillen in investeringsniveau per 100 kg melk .....	16
4.8	Geleidelijke groei en sprongsgewijze groei.....	17
<b>5</b>	<b>Gevolgen van groei voor bedrijfsresultaat.....</b>	<b>18</b>
5.1	Inleiding .....	18
5.2	Data en methode.....	18
5.2.1	Data .....	18
5.2.2	Onderzoeksmethode .....	18
5.3	Algemene ontwikkeling resultaten Nederlandse melkveehouderij 2001-2009 .....	20
5.4	Vergelijking resultaten meest en minst succesvolle groeiers .....	20
5.4.1	Inkomensverloop over jaren .....	21
5.4.2	Resultaten naar mutatie van inkomen per ton melk .....	22
5.4.3	Resultaten naar mutatie van reserveringscapaciteit per ton melk.....	25

<b>6</b>	<b>Investerings in groei en gevolgen voor financieel resultaat op basis van bedrijfsboekhoudingen .....</b>	<b>28</b>
6.1	Inleiding .....	28
6.2	Werkwijze en gebruikte gegevens .....	28
6.3	Verschillen tussen meest en minst succesvolle groeiers.....	29
6.4	Vergelijking resultaten met hoofdstuk 5 .....	32
<b>7</b>	<b>Groei, investeringen en gevolgen voor financieel resultaat in EU-landen .....</b>	<b>33</b>
7.1	Inleiding .....	33
7.2	Werkwijze en gebruikte gegevens .....	33
7.3	Structuur melkveehouderij en kostprijsofbouw .....	35
7.3.1	Grootte melkveesector en gemiddelde bedrijfsomvang .....	35
7.3.2	Kostprijs .....	37
7.4	Kenmerken bedrijfsontwikkeling grotere bedrijven 2000-2007 .....	37
7.4.1	Grootteklasse 50-100 koeien .....	38
7.4.2	Grootteklasse 100-400 koeien .....	40
7.5	Kenmerken sterke groeiers .....	42
7.6	Verschillen tussen minst en meest succesvolle sterke groeiers.....	45
7.6.1	Verschillen tussen minst en meest succesvolle groeiers op basis van kasstroom .....	45
7.6.2	Verschillen tussen MeSu en MiSu op basis van kritieke opbrengstprijzen en inkomen.....	48
<b>8</b>	<b>Conclusies .....</b>	<b>50</b>
8.1	Ontwikkeling bedrijfsgrootte in Nederland .....	50
8.2	Ontwikkeling investeringen in Nederland.....	50
8.3	Lessen uit Nederland voor groeiende bedrijven .....	50
8.4	Ontwikkeling bedrijfsgrootte in EU-landen .....	51
8.5	Concurrentiepositie voor investeerders Nederland ten opzichte van EU-landen .....	51
8.6	Lessen uit EU-landen voor groeiende bedrijven .....	52
	<b>Literatuur .....</b>	<b>53</b>
<b>Bijlage 1</b>	<b>Uitgangspunten gezinsbestedingen en definitie kengetallen .....</b>	<b>55</b>

# 1 Inleiding

## 1.1 Aanleiding

Dit rapport beschrijft de resultaten van een onderzoek naar de bedrijfseconomische gevolgen van investeringen op melkveebedrijven in de periode tussen 2000 en 2009. Het onderzoek komt voort uit de wens vanuit de melkveesector naar meer inzicht in de gevolgen van de sterke groei die op een deel van de Nederlandse melkveebedrijven heeft plaatsgevonden. Die sterke groei vergt hoge investeringen in met name melkquota, nieuwe stallen en bijbehorende installaties en grond. Dit roept vragen op zoals:

1. Wat zijn de gevolgen van investeringen in groei voor het economisch resultaat?
2. Hoe groot zijn de verschillen tussen succesvolle en minder succesvolle investeerders?
3. Wat kunnen toekomstige investeerders leren van de ervaringen met groei in de afgelopen 10 jaar?
4. Wat zijn de gevolgen van groei in bedrijfsomvang voor de concurrentiepositie van de Nederlandse melkveesector binnen de EU?

Deze vraag is vooral relevant omdat de productiemiddelen grond en melkquotum in andere EU-landen over het algemeen beduidend goedkoper zijn dan in Nederland.

In dit rapport worden deze vragen beantwoord in 5 deelstudies waarvan de methode van onderzoek en de resultaten zijn beschreven in de hoofdstukken 3 tot en met 7. In 2.2. zijn de methode van onderzoek en de gegevensbronnen in beknopte vorm weergegeven.

## 1.2 Positie van dit deelonderzoek binnen “Groeien in rendement”

Het onderzoek waarvan de resultaten worden beschreven in dit rapport is onderdeel van een groter onderzoek getiteld “Groeien in rendement”. Binnen dat project wordt in vier achtereenvolgende fasen gewerkt aan het vaststellen en verbeteren van het rendement van uitbreidingsinvesteringen op Nederlandse melkveebedrijven in de periode tussen 2000 en 2009:

- Fase 1: Analyse van groei, investeringen in groei en de bedrijfseconomische resultaten ervan in Nederland (deskstudie);
- Fase 2: Analyse van groei, investeringen in groei en de bedrijfseconomische resultaten ervan in EU-landen (deskstudie);
- Fase 3: Onderzoek naar de kritische succesfactoren voor een hoog rendement bij groei op een groep van 16 praktijkbedrijven (interviews, enquêtes en data-analyse);
- Fase 4: Ontwikkeling en beoordeling van hulpmiddelen voor het verbeteren van het rendement van investeringen.

De resultaten van de fasen 1 en 2 worden in dit rapport gepresenteerd.

## 1.3 Leeswijzer en toelichting op de hoofdstukken

In dit rapport zijn de resultaten beschreven van vijf afzonderlijke onderzoeken:

- In hoofdstuk 3: De groeisnelheid van Nederlandse melkveebedrijven.  
In dit hoofdstuk wordt een beeld geschetst van de mate van groei en het tempo van groei van Nederlandse melkveebedrijven.
- In hoofdstuk 4: Groei en investeringen op Nederlandse melkveebedrijven.  
In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de investeringen op melkveebedrijven. Daarbij wordt extra aandacht besteed aan de invloed van bedrijfsgrootte en groeipercentage op het investeringsniveau en ook aan de spreiding in investeringen per 100 kg melk.
- In hoofdstuk 5: De gevolgen van groei voor het bedrijfsresultaat op basis van bedrijven uit Informatienet.  
In dit hoofdstuk worden de verschillen tussen meest en minst succesvolle groeiers geanalyseerd op basis van bedrijfsresultaten uit het LEI-Informatienet.
- In hoofdstuk 6: De gevolgen van groei voor het bedrijfsresultaat op basis van bedrijven uit database van accountantskantoor.  
Hier vind een zelfde analyse plaats als in hoofdstuk 5 maar nu op basis van bedrijfsboekhoudingen.
- In hoofdstuk 7: Vergelijking van groei, investeringen en de gevolgen voor het bedrijfsresultaat in EU-landen.  
In dit hoofdstuk wordt ingegaan op groei, investeringen en verschillen tussen meest en minst succesvolle groeiers in een aantal EU-landen.

De beschrijvingen van de deelonderzoeken in de verschillende hoofdstukken zijn ook prima leesbaar zonder kennis te nemen van de voorgaande hoofdstukken, omdat ze onafhankelijk van elkaar zijn beschreven. Ook de methode van onderzoek die binnen ieder deelonderzoek is gebruikt, wordt in dat betreffende hoofdstuk toegelicht. De beschrijving van de methode in hoofdstuk 2 is een samenvatting van de gebruikte methoden op hoofdlijnen.

In de hoofdstukken 3 tot en met 7 beginnen de paragrafen waarin de resultaten worden beschreven steeds met de conclusies uit de betreffende paragraaf.

## 2 Doel en methode van onderzoek

### 2.1 Doel

Hoofddoel van dit onderzoek is het karakteriseren van het groeiproces zoals dat in de eerste 10 jaar van deze eeuw heeft plaatsgevonden op Nederlandse melkveebedrijven. Het tweede doel is om meer inzicht te krijgen in de economische gevolgen van de groei en de gedane investeringen, met daarbij extra nadruk op de nadere analyse van groepen die op grond van economische criteria de meest en de minst succesvolle groeiers blijken te zijn. Het achterliggende doel is daarbij om toekomstige groeiers te voorzien van waardevolle lessen over meer succesvol investeren in schaalvergroting op Nederlandse melkveebedrijven. Het laatste doel is om inzicht te krijgen in de gevolgen die het hoge investeringsniveau bij groei in Nederland heeft voor de concurrentiepositie van Nederlandse bedrijven ten opzichte van melkveebedrijven in andere EU-landen.

### 2.2 Methode

Dit onderzoek bestaat uit een serie deskstudies waarbij data over groei, investeringen en de bedrijfseconomische gevolgen van die investeringen worden geanalyseerd. De resultaten worden beschreven binnen de onder 1.3 genoemde vijf hoofdstukken. Binnen ieder hoofdstuk worden de gehanteerde werkwijze en de gebruikte data nader omschreven.

In dit hoofdstuk beperken we ons tot een omschrijving van de data en methode op hoofdlijnen. Die zijn omschreven in overzicht 2.1.

**Overzicht 2.1** Doelen, werkwijzen en gehanteerde gegevensbronnen binnen de deelonderzoeken.

Hoofdstuk + titel	Doel	Werkwijze	Gegevensbron
3. De groeisnelheid van Nederlandse melkveebedrijven	Groeisnelheid van melkveebedrijven beschrijven	Analyse van data om inzicht te krijgen in de historische groei van de bestaande bedrijven in 2009/'10	Data van Productschap Zuivel over alle beschikbare gebruiksquotumhouders vanaf 1993/'94 tot en met 2009/'10
4. Groei en investeringen op Nederlandse melkveebedrijven	Groeisnelheid en geïnvesteerde bedragen beschrijven	Analyse van data om inzicht te krijgen in de geïnvesteerde bedragen voor gehele sector en gemiddelden voor groepen bedrijven	Data van steekproefbedrijven uit het Bedrijven Informatienet van het LEI (het Informatienet) over de jaren 2001 t/m 2009
5. De gevolgen van groei voor het bedrijfsresultaat op basis van bedrijven uit Informatienet	Gevolgen van groei en investeringen voor het bedrijfsresultaat analyseren	Analyse van economische en technische data van gegroeide melkveebedrijven waarbij het accent lag op de vergelijking van twee groepen: de meest succesvolle uitbreiders ( <i>MeSu</i> ) en de minst succesvolle uitbreiders ( <i>MiSu</i> ).	Data van 48 steekproefbedrijven uit het Informatienet die voldeden aan eisen op gebied van bedrijfsgrootte en groei en waarvoor over de gehele periode van 2001 tot en met 2009 bedrijfsresultaten beschikbaar waren
6. De gevolgen van groei voor het bedrijfsresultaat op basis van bedrijven uit database van accountantskantoor	Gevolgen van groei en investeringen voor het bedrijfsresultaat analyseren	Analyse van economische en technische data van gegroeide melkveebedrijven waarbij het accent lag op de vergelijking van twee groepen: de <i>MeSu</i> en de <i>MiSu</i> .	Data van 152 praktijkbedrijven waarvan de bedrijfsboekhoudingen werden verwerkt door Alfa Accountants en Adviseurs en die voldeden aan eisen op gebied van bedrijfsgrootte en groei en waarvoor over de gehele periode van 2002 tot en met 2009 bedrijfsresultaten beschikbaar waren
7. Vergelijking van groei, investeringen en de gevolgen voor het bedrijfsresultaat in EU-landen	Groeisnelheid, geïnvesteerde bedragen en gevolgen voor bedrijfsresultaat beschrijven en analyseren	Analyse van data om inzicht te krijgen in de geïnvesteerde bedragen in verschillende EU-landen. Analyse van economische en technische data van gegroeide melkveebedrijven waarbij het accent lag op de vergelijking van twee groepen: de <i>MeSu</i> en de <i>MiSu</i> . Deze beide groepen werden binnen ieder land met elkaar vergeleken en daarnaast ook over landen heen.	Data van steekproefbedrijven uit het Europese Farm Accountancy Data Network (FADN) <sup>1</sup> die voldeden aan eisen op gebied van bedrijfsgrootte en groei en waarvoor over de gehele periode van 2000 tot en met 2007 bedrijfsresultaten beschikbaar waren

<sup>1</sup> Bron: EU – FADN, DG Agri L.3

### 3 Groei in bedrijfsomvang

In dit hoofdstuk worden de resultaten gepresenteerd van onderzoek naar de groei van Nederlandse melkveebedrijven over het tijdvak 1993 tot en met 2009. Het doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in de groeisnelheid van melkveebedrijven.

Het onderzoek is uitgevoerd met gegevens over de omvang van het zogenaamde gebruiksquotum van bedrijven zoals dat wordt geregistreerd door het Productschap Zuivel (PZ). Het gebruiksquotum is de som van de hoeveelheid eigen en geleased quotum. Dit gebruiksquotum is binnen dit onderzoek gebruikt als indicator voor de totale melkproductie door een bedrijf. De werkelijke melkproducties waren bij PZ niet beschikbaar. Vandaar dat binnen dit onderzoek gekozen is voor het gebruik van gegevens over gebruiksquotum. Omdat de gemiddelde over- en onderschrijding van de gebruiksquota gemiddeld zeer gering is, lijkt dit quotum een zeer goede maatstaf voor de werkelijke melkproductie van de bedrijven. De gegevens over het gebruiksquotum zijn beschikbaar vanaf 1993. Het meest recente jaar waarover in het voorjaar van 2011 gegevens beschikbaar waren was 2009. Om die reden is in dit onderzoek gebruik gemaakt van gegevens over de periode 1993 tot en met 2009.

Met de gegevens van PZ kunnen alleen bedrijven worden gevolgd die in de genoemde periode niet zijn overgedragen aan een andere eigenaar. Bij een dergelijke overdracht krijgt het bedrijf in de PZ-database namelijk een nieuw identificatienummer. Hierdoor neemt het beschikbare aantal bedrijven af naarmate er verder teruggegaan wordt in de tijd. Het betekent ook dat de kans dat de quotumeigenaars ouder zijn toeneemt bij het verder teruggaan in de tijd. Het betreft dan immers bedrijven die reeds lange tijd niet overgedragen zijn. Om na te gaan of de groeisnelheid hierdoor beïnvloed wordt, is een aanvullende analyse gedaan met een databestand met gegevens vanaf 2001.

Het aantal gebruiksquotumhouders in 2009 was 19.520 (Productschap Zuivel, [www.prodzuivel.nl](http://www.prodzuivel.nl)). Van deze groep waren er 7.721 te volgen vanaf 1993 en 11.726 vanaf 2001. Bij vermelding van jaartallen gaat het steeds om melkquotumjaren, die lopen vanaf 1 april tot en met 31 maart in het erop volgende jaar. Het jaar 1993 is dus eigenlijk 1993/'94 en 2009 is 2009/'10.

In de eerste 10 jaar van deze eeuw is de melkleverantie van het gemiddelde Nederlandse melkveebedrijf gestegen van 378.000 kg naar 603.000 kg, oftewel een stijging van 60%. Doordat veel, overwegend kleinere bedrijven zijn gestopt met melkvee, konden de overblijvende bedrijven in die periode met gemiddeld zo'n 25% groeien.

#### 3.1 Resultaten

##### Conclusies over ontwikkeling sector

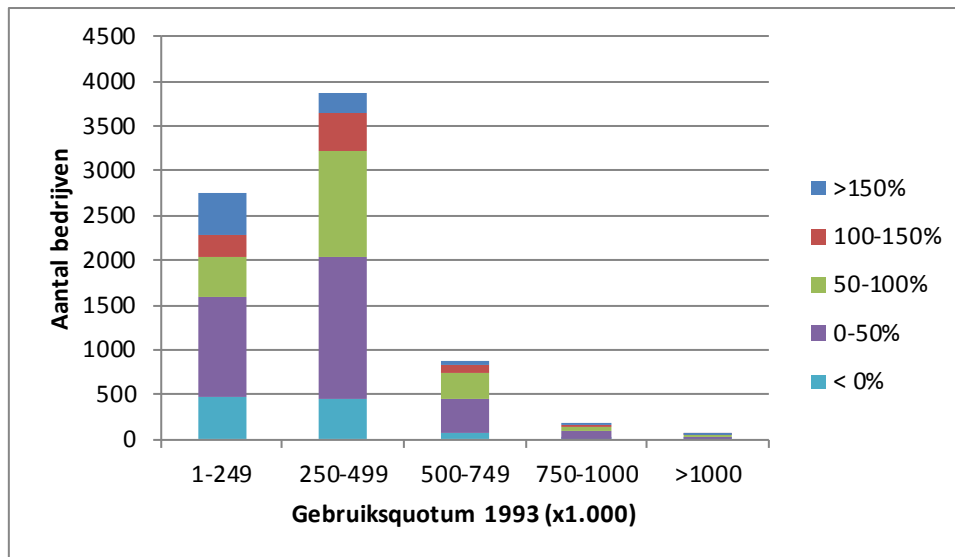
1. In de eerste 10 jaar van deze eeuw is de melkleverantie van het gemiddelde Nederlandse melkveebedrijf gestegen van 378.000 kg naar 603.000 kg, oftewel een stijging van 60%. Doordat veel, overwegend kleinere bedrijven, zijn gestopt met melkvee, konden de overgebleven bedrijven in die periode stijgen met gemiddeld 25%.
2. Van die overgebleven bedrijven is in de afgelopen 10 jaar 20% gedaald in melkleverantie. 40% heeft een groeipercentage tussen 0 en 25% en 40% is gegroeid met meer dan 25%.
3. Verdubbeling (groei van de melkleverantie met meer dan 100%) in een periode van 10 jaar komt bij ca. 6% van de bedrijven voor.
4. Verdubbeling in een periode van 20 jaar komt voor bij ca. 30% van de bedrijven.
5. De verschillen in groeisnelheid van melkveebedrijven tussen regio's zijn klein. In het oostelijk veehouderijgebied is het groeipercentage van de blijvers iets hoger dan gemiddeld en in het Hollands/Utrechts weidegebied is het iets lager.

##### 3.1.1 Groei tussen 1993 en 2001

In de figuren 3.1 en 3.2 is voor de bedrijven die te volgen waren vanaf 1993 tot en met 2009 de groeisnelheid weergegeven. De resultaten zijn vermeld voor vijf verschillende grootteklassen in 1993. Verder zijn de bedrijven eveneens ingedeeld in vijf klassen voor groeisnelheid. Het grootste deel van de bedrijven is in de onderzochte periode van 16 jaar gegroeid met een percentage tussen 0 en 50% (figuur 3.2). Dit betreft gemiddeld ca. 40% van de bedrijven. Bij eveneens een aanzienlijke groep van ruim 25%

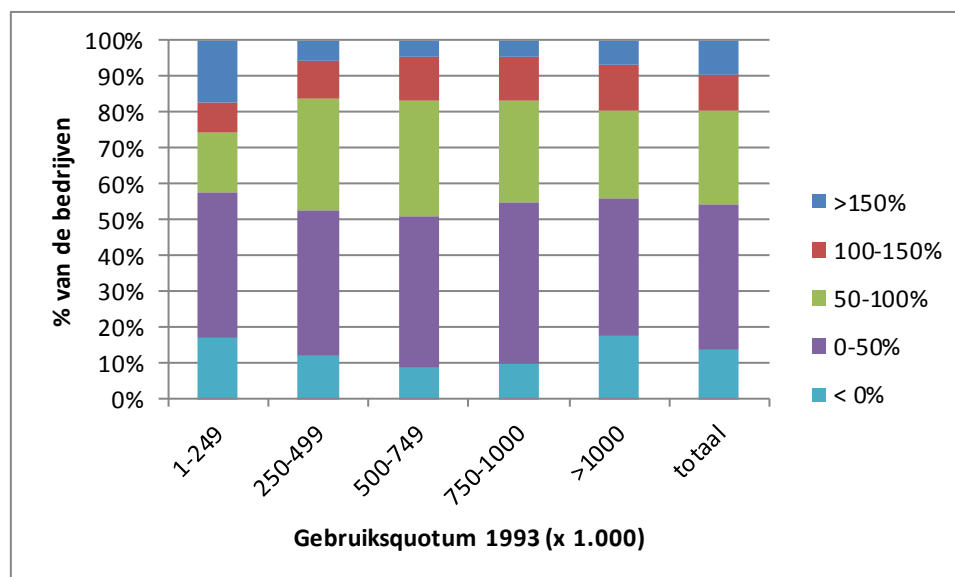


van de bedrijven ligt dit percentage tussen 50 en 100%. In de groeiklassen 100-150% en >150% valt ca. 10% van de bedrijven. Dit betekent dat ca. 20% van de bedrijven in de genoemde periode van 16 jaar meer dan verdubbeld is in gebruiksquotum. Wanneer we dit percentage doortrekken naar een periode van 20 jaar komt dit percentage verdubbelaars op ca. 25%. Verderop wordt nader ingegaan op het feit dat dit percentage een onderschatting is van het werkelijke aantal verdubbelaars in verband met het eerder reeds genoemde overschot aan oudere ondernemers in dit bestand.



Figuur 3.1 Groei van Nederlandse melkveebedrijven vanaf 1993 tot en met 2009 (absolute aantallen per groeiklasse).

De invloed van de bedrijfsgrootte in de uitgangssituatie op het groeipcentage is vrij beperkt. Deze conclusie werd in 2006 ook reeds getrokken door Wisman op grond van CBS-cijfers (Wisman, 2008). Dat de groeipercents voor grote en kleine bedrijven vrijwel gelijk zijn, betekent uiteraard wel dat de groei in het absolute aantal kg melk op de grote bedrijven groter is. Opvallend is verder dat de klassen met de kleinste en de grootste bedrijven relatief meer bedrijven hebben in de groep < 0% (krimpen) en > 150% (zeer sterke groei). Iets minder dan 15% van de bedrijven is in gebruiksquotum teruggegaan.



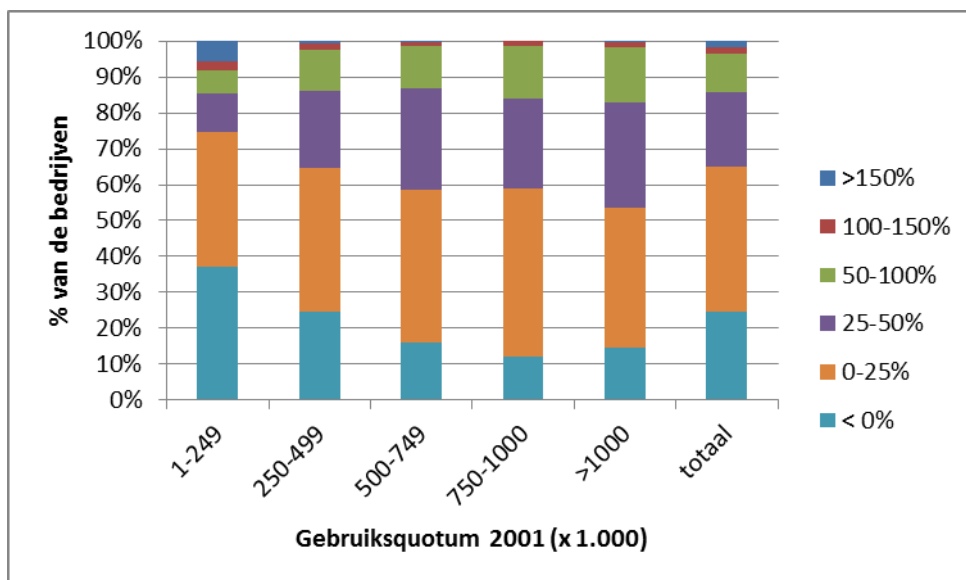
Figuur 3.2 Groei van Nederlandse melkveebedrijven vanaf 1993 tot en met 2009 (procentuele verdeling over groeiklassen).

Als maatstaf voor de gemiddelde groei over de periode 1993-2009 wordt hier gebruik gemaakt van de mediaan. Het groeipcentage voor het mediane bedrijf is 50,7 %.

### 3.1.2 Invloed van bedrijfsoverdracht op resultaat

In 3.1 is aangegeven dat binnen het onderzoek alleen resultaten gebruikt zijn van bedrijven die tijdens de onderzoeksperiode niet zijn overgenomen. Om een indruk te krijgen van de invloed van het ontbreken van de overgenomen bedrijven zijn voor de groei in de periode 2001 tot en met 2009 de resultaten van twee gegevensbestanden met elkaar vergeleken:

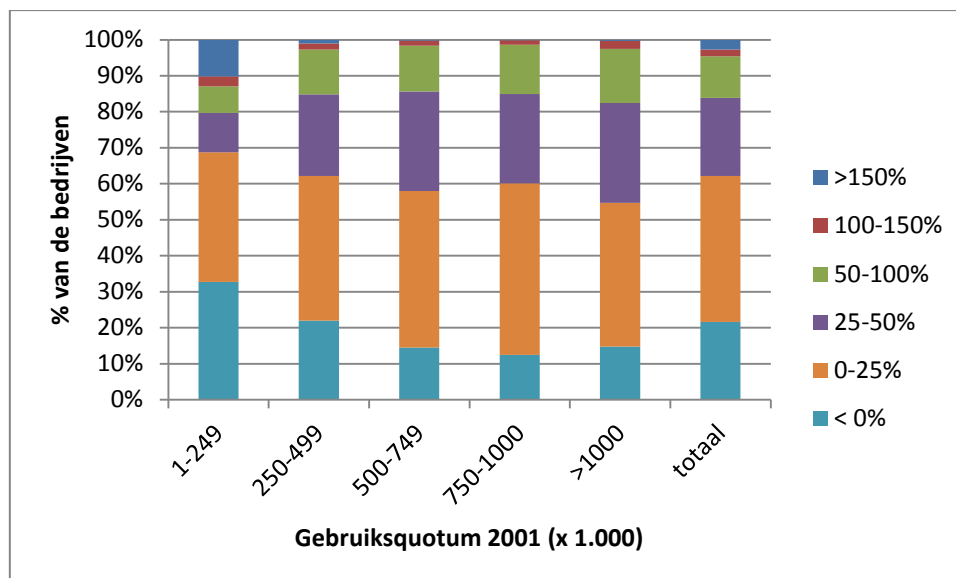
- bedrijven waarvoor gegevens beschikbaar waren tijdens de periode 1993 tot en met 2009 (7.721 bedrijven);
- bedrijven waarvoor gegevens beschikbaar waren tijdens de periode 2001 tot en met 2009 (11.726 bedrijven).



Figuur 3.3 Procentuele verdeling van bedrijven over groeiklassen voor de groei tijdens de periode 2001 tot en met 2009 (groep: gegevens beschikbaar van 1993 tot en met 2009).

Voor beide groepen is de groei in de periode 2001 tot en met 2009 vastgesteld. De resultaten zijn weergegeven in de figuren 3.3 en 3.4. Op grond van de grafische weergave in beide figuren, lijken de verschillen tussen de beide figuren gering. Wanneer voor de beide databases de gemiddelde groei over de onderzochte periode van 8 jaar wordt vastgesteld in de vorm van de mediaan, blijkt die voor het eerste bestand 16,2% te zijn en voor het tweede bestand 19,7%. In het tweede geval is het groeipercentage dus 21,6% hoger dan in het eerste. In figuur 3.4 is dit zichtbaar in een iets lager percentage krimpende bedrijven en een iets hoger aandeel in de grotere groeiklassen (groei van 25% of meer).

Het vaststellen van de groei op basis van bedrijven die gedurende een lange periode niet zijn overgenomen, lijkt dus een onderschatting van de werkelijke groei van bedrijven – over generatiewisselingen heen – op te leveren. Dit zou veroorzaakt kunnen zijn door het feit dat ondernemers in het begin van hun ondernemersloopbaan sterker groeien dan in de laatste fase daarvan. Dit is in lijn met eerder onderzoek (Zijlstra et al., 2006) waarin werd vastgesteld dat oudere ondernemers pessimistischer waren over bedrijfsgroeimogelijkheden dan jonge. Wanneer we de eerder vastgestelde gemiddelde groei over de periode 1993-2009 (50,7 %), zouden verhogen met de hier geconstateerde hogere groei bij het meenemen van een groter deel van de bedrijven in de analyse zou de werkelijke gemiddelde groei over de onderzochte periode 1993-2009 61,6% zijn. Wanneer we dit omrekenen naar een periode van 20 jaar, komt het groeipercentage voor die periode uit op 77%. Wanneer we deze correcties ook toepassen op het percentage bedrijven dat minimaal verdubbeld is in een periode van 20 jaar, komt dit percentage uit op 30%. Ongeveer een derde van de bedrijven heeft dus de productie in 20 jaar verdubbeld.



Figuur 3.4 Procentuele verdeling van bedrijven over groeiklassen voor de groei tijdens de periode 2001 tot en met 2009 (groep: gegevens beschikbaar van 2001 tot en met 2009).

De gemiddelde groei over de periode 2001-2009, gebaseerd op de mediaan behorend bij figuur 3.4, is 19,7%. Wanneer we dit percentage omrekenen naar een periode van 10 jaar, bedraagt het gemiddeld groeipercentage 24,6%.

Uit figuur 3.4 en de achterliggende cijfers is verder af te leiden:

- Ruim 80% van de bedrijven valt binnen de drie groeiklassen <0%, 0-25% en 25-50%.
- In de betreffende 8 jaar groeide 16% van de bedrijven met meer dan 50%.
- Verdubbeling (toename van de bedrijfsomvang met meer dan 100%) in een periode van acht jaar komt slechts sporadisch voor. Slechts 4,6% van de bedrijven realiseert dit. Wanneer we dit percentage volgens de eerdergenoemde methode corrigeren naar een periode van 10 jaar, wordt dit percentage ca. 6%.
- 21,6% van de actieve bedrijven in 2009 was in de voorgaande acht jaar gekrompen in melkleverantie.

### 3.1.3 Invloed regio op groeisnelheid

Tabel 3.1 toont de verschillen in groeisnelheid tussen regio's op basis van gegevens van bedrijven die vanaf 1993 tot en met 2009 gevolgd konden worden. In deze tabel wordt de groeisnelheid weergegeven aan de hand van indexcijfers. Het indexcijfer geeft aan hoeveel procent het gemiddelde bedrijf in de betreffende regio in een periode van 10 jaar extra is gegroeid ten opzichte van de gemiddelde groei van melkveebedrijven in Nederland. Daarbij is de groei uitgedrukt in kg melk. Ter illustratie: in het Noordelijk Weidegebied groeien bedrijven 1% extra ten opzichte van het Nederlands gemiddelde. In de laatste kolom in de tabel zijn de indexcijfers gecorrigeerd voor de bedrijfsomvang. Dit is gedaan omdat uit de analyse bleek dat grotere bedrijven iets sneller groeien dan kleinere. Na deze correctie is het indexcijfer groei iets hoger voor regio's met gemiddeld kleinere bedrijven en iets minder hoog voor regio's met gemiddeld grote bedrijven. Uit de vergelijking van de indexcijfers in de beide laatste kolommen blijkt overigens dat de invloed van de bedrijfsomvang op de groei vrij beperkt is.

Uit de cijfers blijkt dat de groeisnelheden het hoogst zijn in enkele gebieden waar reeds langer vrij grote bedrijven voorkomen (IJsselmeerpolders, Bouwhoek en Hogeland, Veenkoloniën en Oldambt) en in het Oostelijk Veehouderijgebied en Zuidwest-Brabant. De regio's met de laagste groeisnelheden zijn Midden- en West-Nederland.

Tabel 3.1 Indexcijfers voor de groeisnelheid van melkveebedrijven per regio.

Regio	Aantal bedrijven 1993	Gemiddeld gebruiksquotum 1993	Indexcijfer groei	
			Zonder correctie <sup>a</sup> omvang	Met correctie <sup>a</sup> omvang
Bouwhoek en Hogeland	229	439.225	104	103
Veenkolonien en Oldambt	260	390.548	107	106
<b>Noordelijk Weidegebied</b>	<b>1.672</b>	<b>354.656</b>	<b>101</b>	<b>101</b>
<b>Oostelijk Veehouderijgebied</b>	<b>1.801</b>	<b>306.817</b>	<b>104</b>	<b>104</b>
Centraal Veehouderijgebied	496	244.420	92	93
IJsselmeerpolders	147	509.404	106	104
Westelijk Holland	452	319.306	93	94
Waterland en Droogmakerijen	148	315.628	95	96
<b>Hollands/Utrechts Weidegebied</b>	<b>711</b>	<b>305.565</b>	<b>94</b>	<b>95</b>
Rivierengebied	382	331.599	97	97
Zuidwestelijk Akkerbouwgebied	172	332.637	100	100
Zuidwest-Brabant	118	318.495	104	104
<b>Zuidelijk Veehouderijgebied</b>	<b>1.055</b>	<b>353.500</b>	<b>102</b>	<b>102</b>
Zuid-Limburg	78	271.225	101	101
<b>Totaal Nederland</b>	<b>7.721</b>		<b>100</b>	<b>100</b>

<sup>a</sup> correctie voor de invloed van de bedrijfsomvang op de groeisnelheid van de bedrijfsomvang.

#### 3.1.4 Vergelijking met groei op basis van landelijke bedrijfsgemiddelden

Op basis van extrapolatie van de voorgaande gegevens waarin over een periode van acht jaar bedrijven gemiddeld 19,7% groeiden in melkleverantie, kan geschat worden dat de groei over een periode van 10 jaar ca. 25% is. Dit is het gemiddelde tienjarig groeipercantage voor de blijvende bedrijven. Wanneer we dit vergelijken met de groei van de melkleverantie van het gemiddelde Nederlandse melkveebedrijf uit de PZ-statistieken (Productschap Zuivel, [www.prodzuivel.nl](http://www.prodzuivel.nl)), dan vinden we daar een veel hoger percentage. Van 2001 tot en met 2010 is de leverantie van het gemiddelde Nederlandse melkveebedrijf in de PZ-statistieken gestegen van 377.555 kg melk naar 602.904 kg melk, oftewel een stijging van 60%. Dit grotere verschil ten opzichte van het eerder genoemde percentage van 25% voor de blijvende bedrijven wordt veroorzaakt doordat in de stijging van het landelijk gemiddelde niet alleen het effect van de bedrijfsvergroting door de groeiende bedrijven tot uiting komt, maar ook dat van het wegvallen van vele kleine bedrijven die zijn gestopt met de melkproductie.

## 4 Investerings op melkveebedrijven 2001-2009

### 4.1 Leeswijzer

In dit hoofdstuk wordt een beeld geschetst van de investeringen op melkveebedrijven in de periode van 2001 tot en met 2009. Dit gebeurt op grond van data van steekproefbedrijven uit het Bedrijven-Informatienet van het LEI (afgekort: Informatienet). In 4.2 wordt toegelicht hoe deze bedrijven zijn geselecteerd. De beschrijving van de resultaten begint in 4.3 met een overzicht van de totale investeringen op sectorniveau. Vervolgens wordt in 4.4 een beeld geschetst van de investeringen per bedrijf. Daarna wordt in 4.5 tot en met 4.7 een meer gedetailleerd beeld gegeven van de verschillen tussen specifieke bedrijfsgroepen op basis van grootte, groeipercentage en investeringsniveau per extra kg melk. Tot slot wordt in 4.8 ingegaan op de mogelijkheden om onderscheid te maken tussen geleidelijke en sprongsgewijze groeiers.

### 4.2 Data en methode

#### 4.2.1 Data en begrippen

Het onderzoek waarvan in dit hoofdstuk de resultaten worden beschreven is gebaseerd op de resultaten van melkveebedrijven die in de jaren 2001 tot en met 2009 waren opgenomen in het Informatienet. Melkveebedrijven zijn alle bedrijven die volgens NSO-typering<sup>2</sup> onder melkveebedrijven vallen. Het aantal van deze ook zogenaamde steekproefbedrijven varieerde tijdens deze onderzoeksperiode van 256 in 2001 tot 284 in 2009. In 4.3 zijn op basis van de resultaten van de steekproefbedrijven inschattingen gemaakt voor het investeringsniveau in de gehele melkveesector.

In dit hoofdstuk worden de termen investeringen (aankopen), desinvesteringen (verkopen) en bruto-investeringen (investeringen minus desinvesteringen) gebruikt. Daarbij geldt dat de bruto-investeringen de investeringen minus de desinvestering zijn. Dit zijn de begrippen en definities zoals die worden gehanteerd binnen het Informatienet. In dit rapport worden die begrippen en definities overgenomen. Omdat in de meeste paragrafen hierna enkel de bruto-investeringen nader zijn geanalyseerd en deze in het spraakgebruik meestal worden aangeduid met “investeringen” geldt dat in het vervolg van dit rapport de term investeringen wordt gebruikt voor de hierboven gedefinieerde bruto-investeringen. Deze investeringen worden steeds weergegeven op basis van de werkelijke BTW-situatie. Dit betekent dat voor bedrijven die meedoen aan de landbouwregeling bedragen inclusief BTW in de resultaten zijn verwerkt, terwijl voor bedrijven die deelnemen aan de BTW-regeling resultaten exclusief BTW zijn meegenomen.

De resultaten in dit hoofdstuk zijn gebaseerd op de gemiddelde resultaten van alle melkveebedrijven in het Informatienet. In paragraaf 4.3 zijn de data van het Informatienet gebruikt om schattingen te maken van de investeringen op alle Nederlandse melkveebedrijven.

De samenstelling van het Informatienet is niet elk jaar gelijk. Er kunnen bedrijven afvallen en nieuwe worden toegevoegd. Daardoor kunnen niet alle bedrijven die in 2001 voorkwamen in het Informatienet over de gehele periode gevolgd worden. Van 150 bedrijven waren over de gehele periode van 2001 tot en met 2009 gegevens beschikbaar omdat ze continu voorkwamen in het Informatienet en ook gedurende die gehele periode als melkveebedrijf werden getypeerd. De gemiddelden van deze groep wijken af van de gemiddelden van alle melkveebedrijven in deze periode. De paragrafen 4.3 tot en met 4.5 bevatten gemiddelde resultaten van alle melkveebedrijven in het Informatienet. In de paragrafen 4.5 tot en met 4.8 komen uitsluitend resultaten voor van de kleinere groep van 150 bedrijven die gedurende een langere periode gevolgd kan worden. Omdat vanaf paragraaf 4.5 de vergelijking tussen diverse groepen groeiende bedrijven centraal staat, worden de resultaten van deze bedrijven steeds gepresenteerd bij een gestandaardiseerde BTW-situatie. Hier is er voor gekozen om daarvoor steeds resultaten exclusief BTW te gebruiken omdat bedrijven die deelnemen aan de BTW-regeling gewoonlijk ook hun beslissingen rond investeringen nemen op basis van bedragen exclusief BTW. De meeste gegroeide bedrijven uit dit onderzoek vielen in 2001 nog in de landbouwregeling, maar in de loop van de tijd zijn ze bijna allemaal overgestapt op de ondernemersregeling.

<sup>2</sup> NSO = Nederlandse Standaard Opbrengst. Zie voor meer info: [www.lei.wur.nl](http://www.lei.wur.nl).

#### 4.2.2 Methode

In dit hoofdstuk wordt in de paragrafen 4.3 tot en met 4.5 een beeld geschetst van de omvang van de investeringen op Nederlandse melkveebedrijven. Dit gebeurt aan de hand van gemiddelden voor de totale populatie en voor groepen die zijn ingedeeld naar bedrijfsgrootte. Door de indeling naar bedrijfsgrootte wordt een beeld gekregen van de invloed van bedrijfsgrootte op het investeringsniveau. In de paragrafen 4.6 tot en met 4.8 is het doel om inzicht te geven in verschillen in groei tussen diverse categorieën bedrijven: groeipercentage, investeringen in relatie tot groeitempo en bedrijfsgrootte en verschillen in investeringsniveau per kg melk. In 4.6.4 en 4.8 wordt ingegaan op de mate waarin sprake is van geleidelijke groei of sprongsgewijze groei. In alle gevallen worden resultaten van groepen bedrijven vergeleken om op basis daarvan inzicht te krijgen in de invloed van de genoemde factoren.

#### 4.3 Investeringsniveau op sectorniveau

##### Conclusies over ontwikkeling sector

1. In de periode vanaf 2001-2009 werd 18,1 miljard Euro geïnvesteerd door Nederlandse melkveebedrijven. Gemiddeld was dit 2 miljard per jaar dat werd geïnvesteerd in met name melkquotum, gebouwen, grond, en machines, werktuigen en installaties.
2. Bijna de helft van de investeringen in grond en gebouwen in de periode 2001-2009 vond plaats in de jaren 2008 en 2009. De hoge investeringen in die jaren zijn sterk beïnvloed door het hoge niveau van de melkprijs en de kasstroom in de jaren 2007 en 2008.

Melkveebedrijven investeerden in de eerste negen jaar van deze eeuw in totaal ongeveer 18 miljard euro in de aanschaf van nieuwe duurzame productiemiddelen (tabel 4.1). De productiemiddelencategorie waarin het meest is geïnvesteerd, is melkquotum. Daarin werd 5 miljard euro geïnvesteerd. Naast het bedrag voor de aanschaf van alle productiemiddelen staat ook nog een bedrag van bijna 5 miljard euro dat door de gezamenlijke bedrijven is ontvangen voor de verkoop van productiemiddelen, in de tabel desinvesteringen genoemd. Deze desinvesteringen doen zich zowel voor bij bedrijfsbeëindiging als bij het vervangen van productiemiddelen.

Een groot deel van de investeringen in grond en gebouwen tijdens deze negenjarige periode vond plaats in de jaren 2008 en 2009: 46% van de investeringen in grond en 41% van de investeringen in gebouwen. Het hoge niveau van de investeringen in deze beide jaren is ongetwijfeld sterk beïnvloed door het hoge niveau van de melkprijs en de kasstroom in de jaren 2007 en 2008. Van de investeringen in quotum werd maar 10% in 2008/2009 gedaan. In 4.4. wordt nader ingegaan op de variatie in jaarlijkse investeringen in quotum.

Tabel 4.1 Totale investeringen<sup>a</sup> op melkveebedrijven in 2001-2009 in miljard euro  
(Bron: Informatienet).

	Investeringsniveau	Desinvesteringen	Bruto-investeringen <sup>b</sup>	Aandeel 08/09 (%)
Bruto-investeringen, totaal	18,1	4,7	13,4	29
w.v. melkquotum	5,0	1,0	4,0	10
grond	3,5	2,2	1,3	46
gebouwen	3,8	1,0	3,7	41
machines, werktuigen en installaties	3,7	0,5	3,2	34
overig	2,1	0,9	1,2	0

<sup>a</sup> Investeringsbedragen op basis van de werkelijke BTW-situatie per bedrijf.

<sup>b</sup> Bruto-investeringen = Investeringsniveau – netto-investeringen

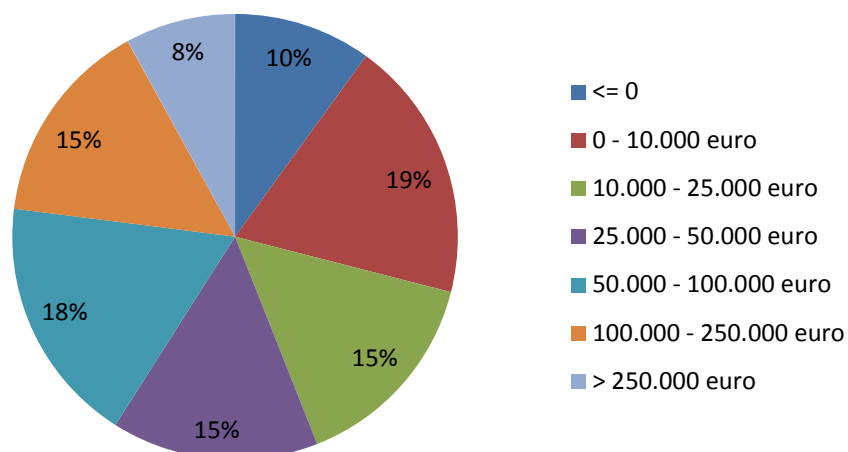
#### 4.4 Gemiddeld investeringsniveau per bedrijf

##### Conclusies over ontwikkeling sector

3. De investeringen per bedrijf schommelen tussen jaren, maar vertonen in de periode 2001-2009 gemiddeld een stijgende tendens.
4. Het hoge niveau van de investeringen in de jaren 2008 en 2009 is mede veroorzaakt door de hoge melkprijs en de hoge kasstroom in de jaren 2007 en 2008.
5. Vanaf 2006 wordt minder geïnvesteerd in melkquotum en meer in grond, gebouwen, machines, werktuigen en installaties.
6. De lagere investeringen in quotum zijn zowel een gevolg van kleinere verhandelde hoeveelheden als van een lagere prijs.

De bruto-investeringen (dus na aftrek van desinvesteringen zoals verkoop en inruil) per bedrijf waren gemiddeld per jaar ongeveer 78.000 euro in de onderzochte periode van 2001 tot en met 2009. De bruto-investeringen per jaar verschillen sterk tussen bedrijven (figuur 4.1). Aan de onderkant bevindt zich een groep van 10% van de bedrijven die jaarlijks gemiddeld desinvesteerde gedurende de genoemde periode. Die situatie komt vooral voor bij bedrijven die op korte of middellange termijn zullen stoppen met de melkproductie. Maar het komt ook voor dat de desinvesteringen ontstaan doordat bedrijven melkquotum verkopen om dat later weer terug te kopen.

Aan de bovenkant is in figuur 4.1 een groep zichtbaar van 8% van de bedrijven die gemiddeld over de genoemde 9 jaar meer investeert dan 250.000 euro per jaar. In de jaren 2008 en 2009 werd er relatief veel geïnvesteerd en toen liep het percentage bedrijven in deze klasse met meer dan € 250.000 aan investeringen per jaar op tot rond de 14%.

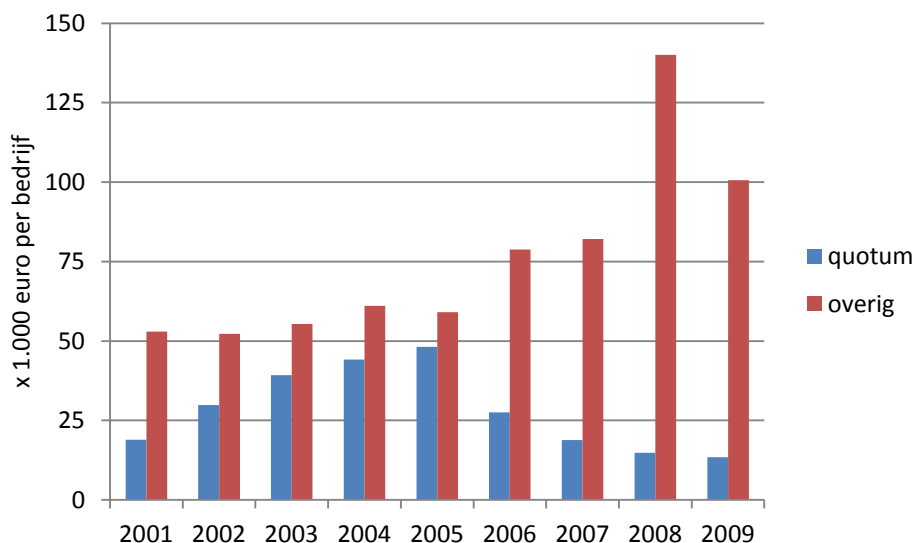


Figuur 4.1 Verdeling van melkveebedrijven naar gemiddeld bedrag aan bruto-investeringen in euro per bedrijf per jaar over de periode 2001-2009 (Bron: Informatienet).

De investeringen schommelen sterk in de loop van de tijd. Dat blijkt uit figuur 4.2. Het bedrag dat gemiddeld besteed werd aan het aankopen van melkquotum liep op tot bijna 50.000 euro in het jaar 2005 en liep vervolgens terug tot gemiddeld 13.000 euro per bedrijf in 2009. Die daling was zowel een gevolg van lagere prijzen als van kleinere gekochte hoeveelheden. Ook uit gegevens van PZ blijkt dat in de periode 2006 tot en met 2009 de verhandelde hoeveelheden melkquotum fors zijn afgenomen (tabel 4.2).

De investeringen in overige activa (zoals grond, gebouwen, machines en privé-activa) zijn tot en met 2005 redelijk constant, gemiddeld rond de 50.000 tot 60.000 euro per bedrijf. Daarna zijn ze toegenomen, allereerst door meer investeringen in grond, maar in 2008 en 2009 ook duidelijk door meer investeringen in gebouwen en machines. Het aantrekken van de investeringen in die periode hangt sterk samen met de ontwikkeling van de resultaten in de melkveehouderij. Na jaren met matige financiële resultaten tot 2003

is vanaf 2004 het resultaat verbeterd, met een hoogtepunt in 2007/2008 veroorzaakt door de hoge melkprijs. In 2009 is dat resultaat vervolgens door de melkprijzdaling weer sterk gedaald.



Figuur 4.2 Investerings per jaar op melkveebedrijven, gemiddeld per bedrijf, 2001-2009 (Bron: Informatienet).

Tabel 4.2 Jaarlijks overgedragen en geleasede hoeveelheden melkquotum in de melkquotumjaren 00/01 tot en met 08/09 (Bron: PZ, Statistisch Jaaroverzicht diverse jaren).

Melkquotumjaar	Overdracht melkquotum in kg (x 1.000)	Lease van melkquotum in kg (x 1.000)
00/01	432	614
01/02	335	709
02/03	329	690
03/04	489	357
04/05	652	224
05/06	359	222
06/07	387	182
07/08	297	246
08/09	211	297

Uit het verloop van de totale investeringen per bedrijf (de som van de investeringen in quotum en overig uit figuur 4.2) komt naar voren dat daar een stijgende trend in zit in de periode van 2001 tot en met 2008. Deze trend komt overeen met de geleidelijke stijging in opbrengsten en inkomen in de periode tot en met 2007 (zie figuur 5.1 in hoofdstuk 5).

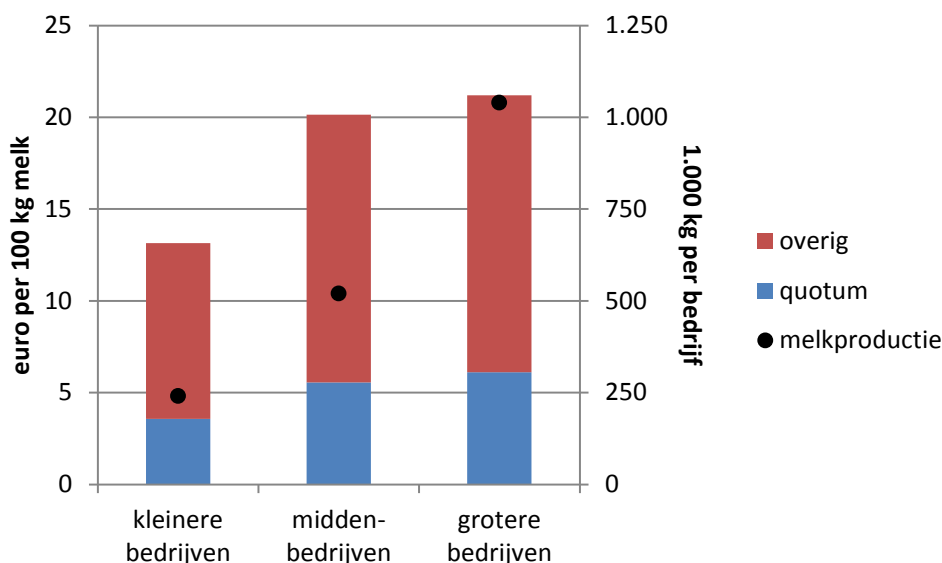
#### 4.5 Bedrijfsomvang en investeringsniveau

##### Conclusies

7. Grotere bedrijven investeren gemiddeld meer dan kleinere en middelgrote bedrijven. Dit geldt niet alleen voor de absolute bedragen, maar ook voor het investeringsniveau per 100 kg melk.

Door kleinere bedrijven (< 350.000 kg melkproductie) wordt beduidend minder geïnvesteerd dan door grotere. Zowel per bedrijf als per 100 kg melk. Dit is af te leiden uit figuur 4.3. Bij een gemiddelde melkproductie van ongeveer 250.000 kg melk investeren de kleinere bedrijven gemiddeld ruim 30.000 euro per bedrijf per jaar, wat overeen komt met ongeveer 13 euro per 100 kg melk (tabel 4.2). Op de grotere bedrijven met een gemiddeld melkproductie van ruim een miljoen kg melk per jaar wordt gemiddeld voor meer dan 200.000 euro per jaar geïnvesteerd, oftewel ongeveer 20 euro per 100 kg melk.





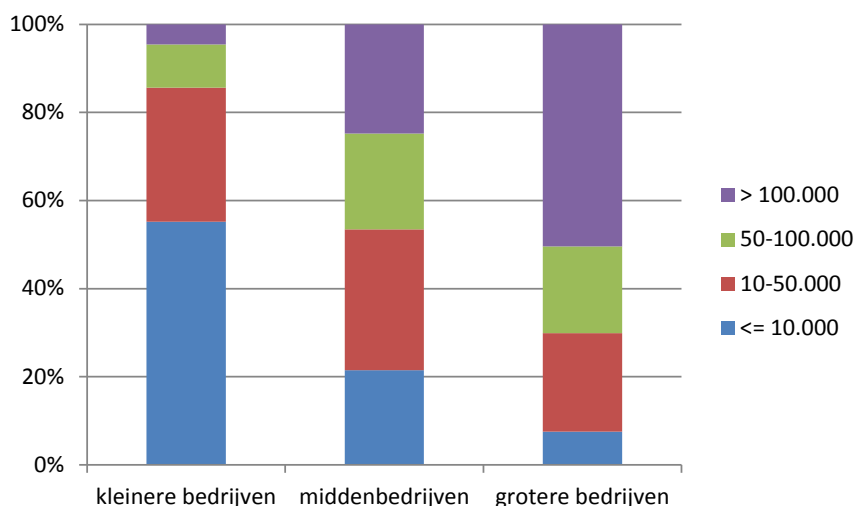
Figuur 4.3 Investerings op melkveebedrijven naar bedrijfsomvang, gemiddeld per 100 kg melk per jaar. Klassegrenzen: kleinere bedrijven < 350.000 kg melk, middenbedrijven 350.000 tot 750.000 kg melk, grotere bedrijven >750.000 kg melk (Bron: Informatienet).

Op de grotere bedrijven ligt de nadruk meer dan bij de andere groepen, op investeringen in groei in zowel quotum als grond (tabel 4.3). Bij de interpretatie van de resultaten uit figuur 4.3 en tabel 4.3 moet wel bedacht worden dat bedrijven met het vorderen van de jaren kunnen verhuizen naar een andere grootteklasse. Ze kunnen ook helemaal verdwijnen uit de overzichten doordat ze stoppen met de melkproductie. In de periode 2001-2009 liep het aantal kleinere bedrijven terug van ruim 8.000 naar krap 4.000. Het aantal grotere bedrijven is verdubbeld van 2.300 naar 4.700. In totaal is de groep melkveebedrijven teruggelopen van ongeveer 22.000 bedrijven in 2001 naar nog geen 18.000 bedrijven in 2009. Per saldo betekent het een en ander dat de bedrijfsbeëindigers vooral te vinden zijn bij de kleinere bedrijven en dat de middelgrote en grote bedrijven vooral doorgroeien. Ook in de groepen middenbedrijven en grotere bedrijven komen bedrijfsbeëindigers voor maar relatief veel minder dan binnen de groep kleinere bedrijven.

Tabel 4.3 Gemiddelde investeringen per bedrijf per jaar (grootteklasse x 1000 kg melk) over de periode 2001-2009 (Bron: Informatienet).

	In € per bedrijf			In € per 100 kg melk		
	< 350	350-750	> 750	< 350	350-750	> 750
Aandeel bedrijven (%)	30%	53%	17%			
Melkproductie/bedrijf	241.000	520.000	1.040.000			
Totale investeringen	31.700	104.700	220.600	13,10	20,10	21,20
Totale desinvesteringen	13.400	33.800	30.700	5,60	6,50	2,90
<b>Bruto investeringen</b>	<b>18.200</b>	<b>70.900</b>	<b>189.900</b>	<b>7,60</b>	<b>13,60</b>	<b>18,30</b>
w.v. quotum	4.300	23.500	52.800	1,80	4,50	5,10
grond	-900	3.500	32.700	-0,40	0,70	3,10
gebouwen	5.300	20.600	46.200	2,20	4,00	4,40
machines/installaties	6.800	17.800	38.500	2,80	3,40	3,70
overig	2.700	5.500	19.600	1,10	1,10	1,90

De verschillen in investeringen tussen grootteklassen komen ook duidelijk naar voren in figuur 4.4. Van de kleinere bedrijven investeert meer dan de helft minder dan gemiddeld 10.000 euro per bedrijf per jaar, terwijl op de grotere bedrijven slechts 8% van de bedrijven in deze klasse valt. Van de grotere bedrijven investeert ca. 50% voor meer dan gemiddeld 100.000 euro per jaar, terwijl die klasse bij de kleinere bedrijven vrijwel niet voorkomt. De gevolgen van dit investeringsgedrag waren ook reeds zichtbaar in figuur 4.1.



Figuur 4.4 Verdeling van melkveebedrijven (in %) over klassen voor gemiddelde bruto-investeringen per bedrijf per jaar voor drie groepen op basis van bedrijfsomvang; zie tabel 4.2 voor nadere omschrijving van de drie groepen op basis van bedrijfsomvang (Bron: Informatienet).

#### 4.6 Groeipercantage en investeringsniveau

##### Conclusies over ontwikkeling sector

8. Gemiddeld geldt dat de investeringen per extra kg melk afnemen naarmate bedrijven sterker groeien. Dit realiseren de sterke groeiers door relatief meer in melkquotum te investeren en minder in andere productiemiddelen.
9. Hoe sterker de groei, des te frequenter investeren melkveehouders in melkquotum.

##### 4.6.1 Inleiding

De analyses in de vorige paragrafen van dit hoofdstuk zijn uitgevoerd met alle melkveebedrijven die in dat jaar in het Informatienet waren opgenomen. In de nu volgende paragrafen zijn uitsluitend resultaten betrokken van 150 bedrijven die gedurende de gehele periode van 2001 tot en met 2009 gevolgd konden worden omdat ze continu voorkwamen in het Informatienet. Deze groep bedrijven wordt hieronder nader geanalyseerd met het doel inzicht te krijgen in de gevolgen van groei.

##### 4.6.2 Grootteklasse en groeipercantage

Gemiddeld produceren de bedrijven die gevolgd kunnen worden in 2009 ruim 600.000 kg per bedrijf (tabel 4.4). Dat is 136.000 kg (29%) meer dan in 2001. Deze relatieve stijging is bij alle drie de onderscheiden grootteklassen nagenoeg even groot. Voor de kleinere bedrijven is de absolute toename ongeveer 70.000 kg per bedrijf en voor de grotere bedrijven ruim 275.000 kg. Ongeveer 23% van de bedrijven is in de genoemde periode minder kg melk gaan leveren. Dit waren vooral kleinere bedrijven, maar ook bij de midden- en grotere bedrijven komen krimpers voor. Bij een ongeveer even grote groep bedrijven lag de productie in 2009 meer dan 50% hoger dan in 2001. Over het algemeen lijken bij de grotere bedrijven minder bedrijven te krimpen dan bij de kleinere en middenbedrijven. Maar binnen de groep grotere bedrijven komen relatief ook iets minder bedrijven voor die sterk groeien. Bij de grotere bedrijven ligt het zwaartepunt bij gematigde groei (0-25%), terwijl binnen de groepen kleinere en middenbedrijven zowel een flinke groep krimpers voorkomt als een vrij grote groep sterke groeiers. Uitgedrukt in kg melk en in investeringsbedragen geldt dat de grootste bedrijven de sterkste groeiers zijn en de grootste investeerders. Dat blijkt ook uit het onderste blok met gegevens in tabel 4.4.

Over de gehele periode 2001-2009 gezien, investeerden de bedrijven gemiddeld 701.500 euro per bedrijf, oftewel ongeveer gemiddeld 78.000 euro per jaar. Ook hier geldt dat er grote verschillen zijn tussen bedrijven. Eén op de vijf bedrijven investeerde over de gehele periode meer dan 1 miljoen euro, terwijl bij één op de zeven minder dan 100.000 euro werd geïnvesteerd. Op dit punt zijn er ook grote verschillen tussen de grootteklassen te zien, waarbij de lijn duidelijk is dat grotere bedrijven meer

investeren. Incidenteel blijken er ook kleine bedrijven te zijn die fors investeren en grote die nauwelijks investeren.

Tabel 4.4 Kengetallen rond productie en investeringen naar bedrijfsomvang in 2001 (van bedrijven die gehele periode in Informatienet opgenomen zijn, alle bedragen zijn excl. BTW). De grenzen tussen de grootteklassen liggen bij 350.000 en 750.000 kg geproduceerde melk in 2001 (Bron: Informatienet).

	kleinere bedrijven	midden- bedrijven	grotere bedrijven	alle bedrijven
Aandeel bedrijven (in %)	35	54	11	100
Melkproductie 2001	251.300	490.300	1.035.900	464.400
Melkproductie 2009	320.700	641.400	1.312.700	600.200
Groeipercantage	28%	31%	27%	29%
<b>Verdeling van bedrijven naar groeipercantage (in %)</b>				
< 0 % groei	31	20	13	23
0-10 % groei	5	8	17	8
10-25 % groei	20	20	33	21
25-50 % groei	22	27	17	24
>50 % groei	22	25	20	23
Totaal	100	100	100	100
Totaal investeringen	305.600	770.700	1.657.000	701.500
<b>Verdeling van bedrijven naar totaal investeringen (in %)</b>				
< 100.000 €	28	5	7	14
100.000-500.000 €	54	29	3	35
500.000-1.000.000 €	12	44	30	31
> 1.000.000 €	6	22	60	20
Totaal	100	100	100	100

#### 4.6.3 Investerings naar groeiklasse

Uit tabel 4.5. blijkt dat zowel de totale investeringen per extra kg melk als de investeringen in melkquotum per extra kg melk afnemen naarmate bedrijven sterker groeien. Binnen de klasse van 0-25% groei is gemiddeld €8,42 geïnvesteerd per extra kg groei, terwijl dit binnen de groeiklasse >50% €3,48 is. Voor de investering in melkquotum zijn deze getallen respectievelijk €1,91 en €1,31. Verder blijkt ook dat naarmate bedrijven sterker zijn gegroeid, ze een groter deel van het totale investeringsbedrag hebben besteed aan quotum. Deze beide effecten (lagere investeringen per kg melk en een groter aandeel van quotum daarin) zijn gunstig voor de meerkosten van extra melk op de bedrijven van deze sterke groeiers.

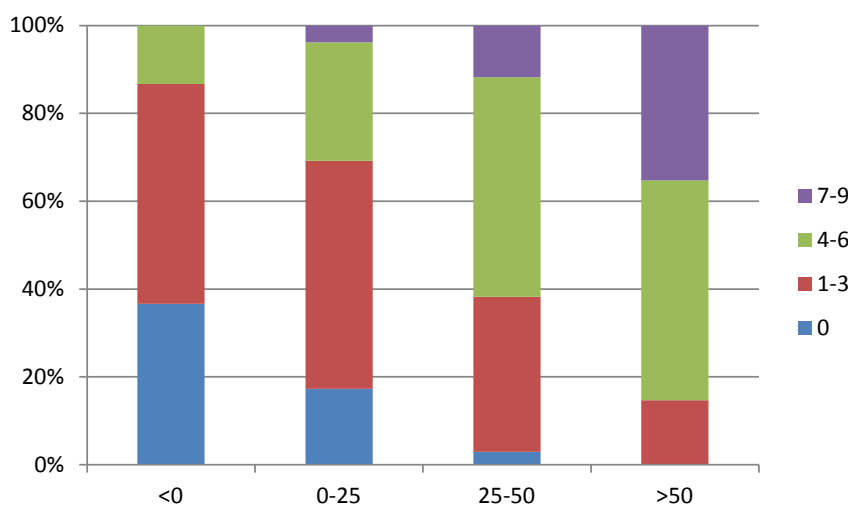
Tabel 4.5 Melkproductie en investeringen (excl. BTW) van melkveebedrijven voor verschillende groeiklassen.

	Aandeel bedrijven (%)	Melk- productie 2001	Mutatie productie 2009 t.o.v. 2001	Investerings per bedrijf totaal (€)	quotum (%)	Investerings per kg extra melk totaal (€)	quotum (%)
<b>Groeipercantage</b>							
<0	23	403.500	-47.300	201.600	18	-4,27	-0,77
0-25	29	528.600	+66.300	558.000	23	8,42	1,91
25-50	24	455.200	+168.900	790.600	32	4,68	1,49
>50	23	454.100	+367.200	1.278.000	38	3,48	1,31
Totaal	100	464.400	+135.700	701.500	31	5,17	1,62

De bedrijven die in melkproductie zijn gekrompen tussen 2001 en 2009 hebben over die periode ruim 200.000 euro in het bedrijf geïnvesteerd, met name in machines en privé-activa (tabel 4.5). Investerings in melkquotum maakten 18% uit van de totale investeringen. Deze groep is redelijk divers, met zowel zeer sterke krimpers als bedrijven met een beperkte krimp.

#### 4.6.4 Frequentie van investeren in melkquotum

Hoe sterker de groei (uitgedrukt in groeipercentage), des te frequenter wordt er in melkquotum geïnvesteerd. Dit blijkt uit figuur 4.5 waarin voor verschillende groeiklassen is aangegeven hoe frequent er quotum is aangekocht in de periode van 2001 tot en met 2009. Bij de sterkste groeiers (>50 % groei in melkproductie) werd door meer dan 80% van de bedrijven in vier of meer jaren in quotum geïnvesteerd. Bijna 40% van deze sterke groeiers heeft zelfs in zeven of meer jaren quotum gekocht. Bij de bedrijven die niet zijn gegroeid, heeft toch ruim 60% van de bedrijven in een of meerdere jaren in quotum geïnvesteerd. Meestal bleef dat echter beperkt tot maximaal drie jaren.

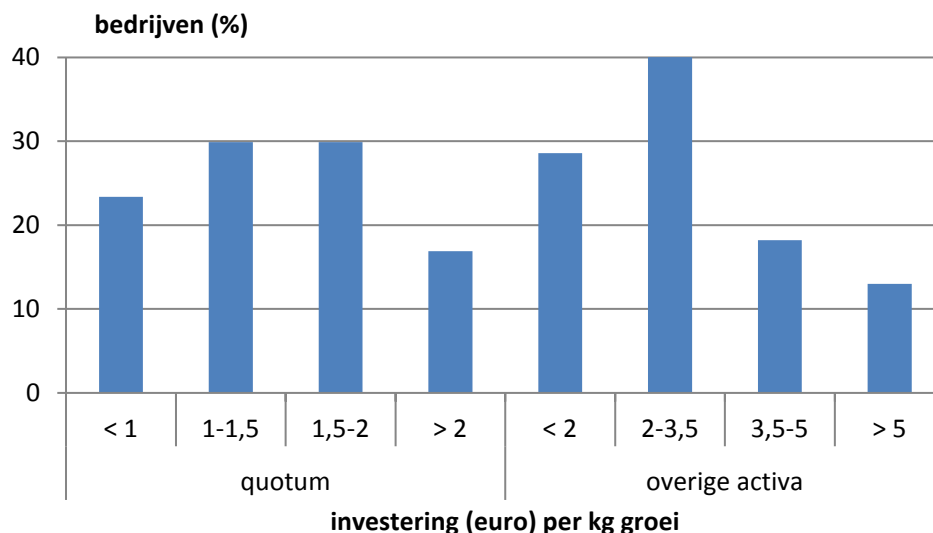


Figuur 4.5 Verdeling van bedrijven naar aantal jaren dat er in quotum is geïnvesteerd in de periode van 2001-2009, naar mutatie van de productie tussen 2001 en 2009 (Bron: Informatienet).

#### 4.7 Verschillen in investeringsniveau per 100 kg melk

In figuur 4.6 is het investeringsniveau per extra kg melk weergegeven. Zowel voor de weergave van de investeringen per extra kg melk in melkquotum als in overige activa zijn de bedrijven ingedeeld in vier klassen. Hieruit blijkt opnieuw dat er een grote spreiding is in de bedragen die worden geïnvesteerd per kg groei. In het geval van melkquotum zullen de verschillen vooral veroorzaakt zijn door het moment van aankoop en door onderhandelingsvaardigheden. In de loop van de tijd hebben melkquotumprijzen voortdurend enigszins gefluctueerd waarbij opgemerkt moet worden dat de quotumprijs in het jaar 2006 sterk is gedaald en daarna op een lager niveau is blijven schommelen. Verder moet bij de beoordeling van de investeringen in quotum ook bedacht worden dat uitbreiding van quotum ook gerealiseerd kan zijn door lease. Daar zijn geen investeringen voor nodig, maar het leidt wel tot extra kosten.

Bij de overige investeringen (andere duurzame activa dan melkquotum) zijn de verschillen per kg groei veel groter. Bij een kwart van de bedrijven blijven die investeringen beperkt tot maximaal 2 euro per kg groei. Bij één op de zeven ligt het echter boven de 5 euro per kg groei. De spreiding in de prijs per kg voor overige activa zal vooral worden bepaald door de investeringen die worden gedaan bij uitbreiding van de productie: in welke mate en tegen welke prijs worden investeringen gedaan in stallen, melkinstallaties, voeropslag en machines? Bij de bedrijven met weinig overige investeringen zal het voornamelijk gaan om vervangingsinvesteringen. Bij dit alles spelen zowel de keus om ergens wel of niet in te investeren als het prijsniveau van de aangeschafte duurzame productiemiddelen een rol.



Figuur 4.6 Verdeling van bedrijven (%) naar investeringen per extra kg melk, weergegeven voor investeringen in melkquotum en overige activa (Bron: Informatienet).

#### 4.8 Geleidelijke groei en sprongsgewijze groei

##### Conclusies over ontwikkeling sector

10. Verreweg de meeste bedrijven groeien geleidelijk in totale melkleverantie. Dit geldt sterker naarmate bedrijven sneller groeien.

Om een indruk te krijgen van de snelheid van groei op groeiende bedrijven is binnen de groep bedrijven die over de periode 2001-2009 met meer dan 25% was gegroeid nagegaan in hoeverre de groei geleidelijk of meer sprongsgewijs verliep. Dit is gedaan door na te gaan welke deel van de totale groei plaats vond in de twee opeenvolgende jaren met de hoogste groei in de periode 2001 tot en met 2009. Naarmate dat percentage hoger is, is sterker sprake van sprongsgewijze groei.

Uit de resultaten bleek dat sprongsgewijze groei zich vooral voordoet bij een groep van 16% van alle groeiers. Deze groep heeft meer dan 80% van de totale groei in de genoemde periode van negen jaar gerealiseerd in twee opeenvolgende jaren. Bij de overige groepen is de groei sterker verdeeld over meer jaren.

Uit een aanvullende analyse bleek dat naarmate bedrijven sterker groeien, de groei meer is gespreid over jaren. De sprongsgewijze groei komt verhoudingsgewijs meer voor bij bedrijven die – binnen de gehele periode 2001-2009 – minder sterk groeiden.

Uit nader onderzoek waarbij geleidelijk groeiende en sprongsgewijs groeiende bedrijven met elkaar werden vergeleken, bleek niet dat één van de twee groeiwijzen leidt tot een significant beter inkomen of reserveringscapaciteit. Er kan dus niet gesteld worden dat één van de beide groeistrategieën per definitie een beter economisch resultaat oplevert.

## 5 Gevolgen van groei voor bedrijfsresultaat

### 5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk staan de gevolgen van groei voor het bedrijfsresultaat centraal. Daarbij ligt de nadruk op inzicht in de gevolgen van groei op grotere vrij sterk gegroeide bedrijven. De resultaten van deze groep zullen worden gebruikt om daaruit lessen af te leiden die toepasbaar zijn voor ondernemers die de komende jaren hun melkveebedrijf willen laten groeien. Bij de presentatie van resultaten ligt de nadruk op het presenteren van resultaten van twee groepen: de meest succesvolle en de minst succesvolle groeiers. De verschillen tussen deze beide groepen worden geanalyseerd.

In 5.2 wordt eerst nader ingegaan op de gebruikte gegevens, de methode van onderzoek en de gebruikte resultaatkengetallen. In 5.3 wordt een korte beschrijving gegeven van de opbrengsten, kosten en inkomens in de beschouwde onderzoeksperiode om een beeld te schetsen van het economisch klimaat voor de melkveesector in die periode. Vervolgens worden in 5.4 de resultaten van de vergelijking van de beide genoemde groepen gepresenteerd.

### 5.2 Data en methode

#### 5.2.1 Data

Omdat binnen dit onderzoek de nadruk ligt op het inzicht krijgen in de gevolgen van groei op grotere, vrij sterk gegroeide bedrijven zijn voor dit deel van het onderzoek data uit het Informatienet gebruikt van melkveebedrijven (volgens NSO-typing, zie [www.lei.nl](http://www.lei.nl)) die voldeden aan de volgende criteria:

1. Jaarresultaten beschikbaar voor de jaren 2001 tot en met 2009;
2. Minimale melkleverantie van 500.000 kg melk in 2009;
3. In de periode van 2001 tot en met 2009 gegroeid met minimaal 25%;
4. De investeringen in melkquotum in de laatste twee jaar van de onderzoeksperiode (2008 en 2009) zijn maximaal 30% van de totale investeringen in melkquotum in de totale periode 2001 tot en met 2009. Het doel van deze randvoorwaarde is te voorkomen dat er bedrijven in de onderzoeksgroep worden opgenomen die vooral in de laatste twee jaar hebben geïnvesteerd in bedrijfsuitbreiding. Bij investeringen in de laatste twee jaar wordt het risico groot geacht dat de gevolgen van die investeringen nog onvoldoende terug te vinden zijn in de jaarresultaten.

Het betreft hier dus een groep van grotere groeiende bedrijven die wordt gevolgd over de periode van 2001 tot en met 2009. Na toepassing van deze selectiecriteria bleef een groep van 48 bedrijven over.

#### 5.2.2 Onderzoeksmethode

De groep van 48 bedrijven is gesplitst in vier kwartielen op grond van één van de volgende twee resultaatkengetallen:

1. Verandering in het tweejaarsgemiddelde *inkomen uit normale bedrijfsvoering per 100 kg melk* (INK) tussen 2001/2002 en 2008/2009. In formule:  

$$\text{Verandering in INK} = (\text{Gemiddeld INK}_{2008+2009}) - (\text{Gemiddeld INK}_{2001+2002})$$
2. Verandering in het tweejaarsgemiddelde *reserveringscapaciteit per 100 kg melk* (RC) uit normale bedrijfsvoering tussen 2001/2002 en 2008/2009. In formule:  

$$\text{Verandering in RC} = (\text{Gemiddelde RC}_{2008+2009}) - (\text{Gemiddelde RC}_{2001+2002})$$

Om de invloed van incidentele uitschieters in het start- en eindjaar van het onderzoek te voorkomen, wordt hier steeds gebruik gemaakt van tweejaarsgemiddelden. In de presentatie wordt met 2001/02 bedoeld het gemiddelde van de jaren 2001 en 2002 en met 2008/09 het gemiddelde van de jaren 2008 en 2009.

In tabel 5.1 worden de beide kengetallen inkomen (INK) en reserveringscapaciteit (RC) toegelicht aan de hand van een rekenschema met de gemiddelde resultaten van de 48 bedrijven uit de onderzoeksgroep. De keus voor inkomen is ingegeven door de behoefte om resultaten te presenteren volgens de gebruikelijke werkwijze bij het vaststellen van het inkomen uit de normale bedrijfsvoering binnen het Informatienet. Daarnaast is gekozen voor het resultaatkengetal reserveringscapaciteit om aan te sluiten

bij kengetallen die door accountants en bij financieringsbeoordeling worden gebruikt. De reserveringscapaciteit is geen inkomensmaatstaf maar geeft de beschikbare kasstroom na aftrek van privé en belastingen aan. Dit kengetal is zowel uit de bedrijfsadministraties van het Informatienet als uit bedrijfsboekhoudingen van accountantskantoren te berekenen, waardoor ze ook onderling te vergelijken zijn. Dat is waardevol in verband met de vergelijking van de resultaten uit dit hoofdstuk met die uit hoofdstuk 6.

De privébestedingen die binnen dit onderzoek zijn gebruikt, zijn normatief vastgesteld op basis van de melkproductie per bedrijf. In 2001/02 is gerekend met 30.000 euro per bedrijf voor de eerste 300.000 kg melk, daarna tot 700.000 kg melk voor elke extra kg 0,025 euro extra en vanaf 700.000 kg met een vast bedrag van 40.000 euro per bedrijf. Voor 2008/09 is gerekend met 40.000 euro per bedrijf voor de eerste 500.000 kg melk, daarna tot 1.000.000 kg melk voor elke extra kg 0,04 euro extra en vanaf 1.000.000 kg met een vast bedrag van 60.000 euro per bedrijf. Deze rekenregels zijn gebaseerd op de geconstateerde relatie tussen de bedrijfsomvang en de privébestedingen binnen het Informatienet.

Op basis van de eerdergenoemde veranderingen in inkomen of reserveringscapaciteit zijn kwartielen gevormd (4 groepen van 12 bedrijven), waarbij de verschillen tussen groep van 25% met de gunstigste verandering (genoemd: meest succesvolle groeiers) en de groep van 25% met de ongunstigste verandering (genoemd: minst succesvolle groeiers) worden getoetst op significantie. En vervolgens worden die verschillen nader geanalyseerd op mogelijke oorzaken. Dit gebeurt zowel voor verschillen in inkomen als in reserveringscapaciteit.

Uit aanvullende correlatieberekeningen – waarvan de resultaten niet zijn opgenomen in dit rapport – bleek dat de verandering van het resultaat sterk samenhangt met de verandering van kosten. Belangrijke andere posten die het resultaat beïnvloeden zijn wijzigingen in vreemd vermogen en het bedrag aan investeringen in duurzame productiemiddelen. Maar in feite leiden die twee factoren ook in de meeste gevallen tot wijzigingen in kosten, namelijk de posten rente en afschrijvingen. Vaak gaan ze ook hand in hand: een grotere investering (bijv. in een nieuwe stal) vraagt meer kapitaal en de noodzaak om dan een beroep te doen op vreemd vermogen is dan groter dan bij “slechts” een uitbreiding van alleen maar het quotum.

Tabel 5.1 Rekenschema en uitkomsten van het gemiddelde melkveebedrijf (Bron: Informatienet).

Kengetal	code	formule	€ per bedrijf (x 1000)		€ per 100 kg melk	
			01/02	08/09	01/02	08/09
Opbrengsten	A		196	270	42,45	43,65
Kosten (incl. afschrijvingen)	B		154	235	33,25	38,00
Inkomen normale bedrijfsvoering	C	= A – B	43	35	9,20	5,65
Afschrijvingen	D		23	36	4,95	5,85
Betaalde belastingen	E		2	5	0,40	0,75
Kasstroom	F	= C + D – E	63	67	13,75	10,75
Saldo privébestedingen	G		34	46	7,30	7,40
Reserveringscapaciteit	H	= F – G	30	21	6,45	3,35

#### Toelichting op tabel 5.1

- Bij het gemiddelde bedrijf is er tussen 2001/02 en 2008/09 op bedrijfsniveau sprake van een sterkere toename van de kosten dan van de opbrengsten. Het inkomen ligt daardoor in de eindsituatie lager. Een deel van de kostenstijging is een gevolg van toename van de afschrijvingen. De kasstroom, een kengetal waarin de afschrijvingen niet zijn meegenomen, is daardoor in 2008/09 wel hoger dan in 2001/02. De veranderingen in resultaten zijn ook mede beïnvloed door de toename van de gemiddelde bedrijfsgrootte.
- In 2008/09 resteerde van de opbrengsten krap 8% als reserveringscapaciteit, terwijl dat in 2001/02 nog 15% was. Dat aandeel schommelt de laatste jaren sterk. In 2007/08 was het nog 18%.
- De hier gehanteerde kasstroom is niet gecorrigeerd voor privé-uitgaven en –ontvangsten, aanwas of aflossingen. De reserveringscapaciteit is een kasstroomkengetal waarin privé-uitgaven en –ontvangsten wel verwerkt zijn maar aanwas en aflossingen niet.
- Er zijn geen afschrijving op melkquotum opgenomen. Bedrijfseconomisch gezien werd dat binnen het Informatienet tot eind 2008 niet noodzakelijk geacht, omdat het aangekochte quotum grotendeels haar

waarde bleef behouden. Door de quotumafschrijvingen buiten de kosten te laten werden discussies over verschillen in waardering tussen wel en niet aangekocht melkquotum ook vermeden.

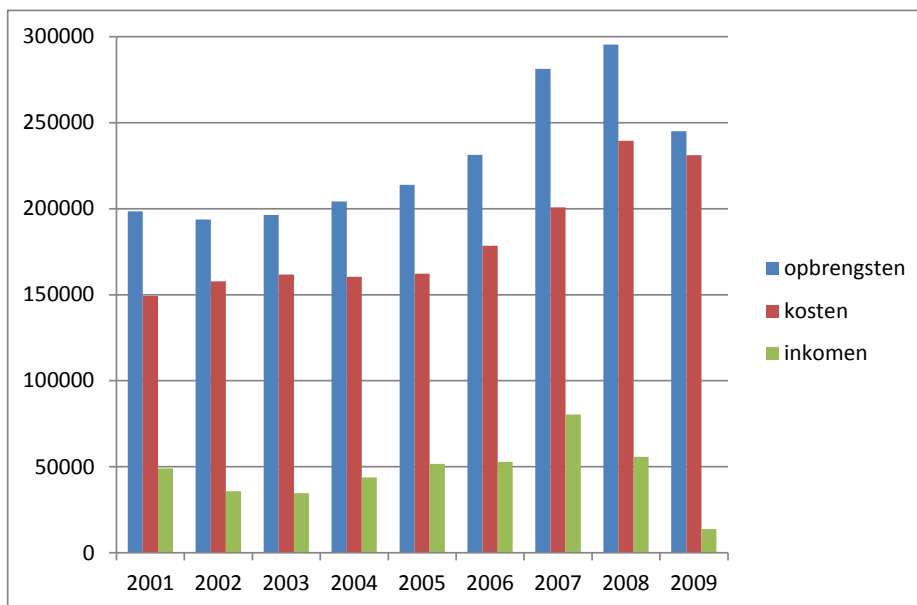
- Bij de berekening van de kritieke melkprijs die in de volgende paragraaf wordt vermeld, is uitgegaan van jaarlijkse aflossingen ter waarde van 6,5% van de langlopende leningen op de beginbalans.

### 5.3 Algemene ontwikkeling resultaten Nederlandse melkveehouderij 2001-2009

De opbrengsten van het gemiddelde melkveebedrijf zijn tussen 2001 en 2009 toegenomen van krap 200.000 per bedrijf in 2001 tot bijna 250.000 euro in 2009 (figuur 5.1). Die ontwikkeling staat sterk onder invloed van de ontwikkeling van de melkprijs en van de groei van de bedrijfsomvang. In 2007 en 2008 werden hoge inkomens behaald door de hoge melkprijs. Ook de kosten zijn toen opgelopen, onder andere door bedrijfsuitbreiding en hogere voerprijzen. Het inkomen is over de hele linie, na een kleine terugval in 2002 en 2003, sterk aangetrokken in 2007 en 2008, maar daarna weer teruggevallen in 2009. In 2010 is het resultaat van de melkveebedrijven volgens raming weer hersteld, maar dat jaar valt buiten de scope van dit onderzoek.

Uit deze ontwikkeling blijkt de sterke afhankelijkheid van de resultaten van melkveebedrijven van de opbrengstprijzen van melk en van de voerprijzen. Een individuele ondernemer heeft nauwelijks invloed op die prijzen. De effecten van investeringen of veranderingen die de ondernemers doorgevoerd hebben in de bedrijfsvoering worden daardoor deels gemaskeerd door de schommelingen in melk- en voerprijzen.

Bij de interpretatie van de verschillen in inkomen en reserveringscapaciteit tussen het tweejaarlijks gemiddelde van 2008/2009 en dat van 2001/2002, zoals dat gebeurt binnen dit onderzoek, is het daarom relevant ook rekening te houden met de in figuur 5.1 getoonde verschillen. Uit deze figuur is af te leiden dat het tweejaarsgemiddelde van 2008/09 lager is dan dat van 2001/02. Dat betekent bijvoorbeeld ook dat het kan zijn dat een bedrijf dat behoort tot de groep meest succesvolle groeiers per saldo over 2008/09 een lager inkomen heeft dan over 2001/02.



Figuur 5.1 Ontwikkeling van opbrengsten, kosten en inkomen normale bedrijfsvoering van het gemiddelde melkveebedrijf, 2001-2009 (Bron: Informatienet).

### 5.4 Vergelijking resultaten meest en minst succesvolle groeiers

#### Conclusie over ontwikkeling sector

1. Er is een grote diversiteit tussen de groeiers in de verandering van het resultaat per 100 kg melk na groei. Dit geldt zowel voor de verandering in inkomen als voor die in reserveringscapaciteit.
2. Er is geen verband tussen de bedrijfsfactoren omvang en intensiteit en de verandering in bedrijfsresultaat als gevolg van groei.



**Conclusies voor groeiende bedrijven**

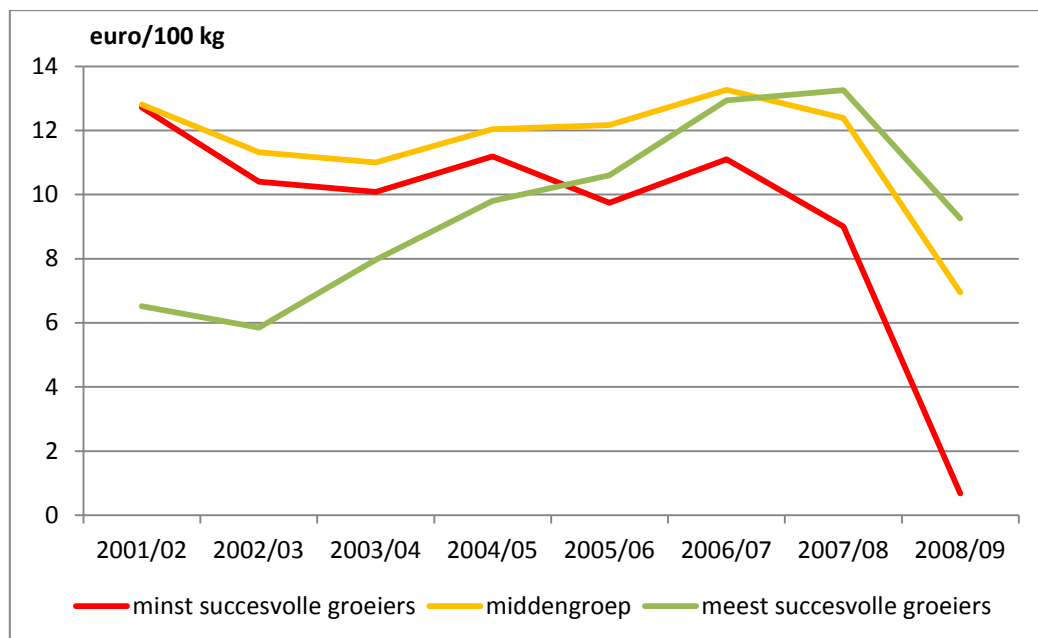
3. De kenmerken van de meest succesvolle groeiers zijn:
  - a. Kostenbeheersing tijdens en na de groei. Dit geldt voor vrijwel alle kostenposten.
  - b. Beperkte toename in vreemd vermogen per kg melk, zodat de rentelasten per kg melk minder stijgen. Hierdoor stijgen ook de uitgaven voor aflossingen minder.

**5.4.1 Inkomensverloop over jaren**

In deze paragraaf zijn de groeiende bedrijven ingedeeld in drie groepen op grond van het verschil in inkomen of reserveringscapaciteit per 100 kg melk tussen het tweejaarsgemiddelde van 2001/02 en dat van 2008/09. In figuur 2 is het verloop van het gemiddelde inkomen voor drie hier onderscheiden groepen weergegeven over de periode van 2001 tot en met 2009. De 25% meest (**MeSu**) en de 25% minst succesvolle (**MiSu**) groeiers zijn afzonderlijk te volgen en de twee middelste kwartielen zijn samengevoegd tot de groep 'midden'.

Uit de figuur blijkt dat de middengroep redelijk constant scoort, met een inkomen van 11 tot 13 euro per 100 kg melk. Alleen in 2008/09 zakt het resultaat weg naar rond de 7 euro per 100 kg. De **MeSu** hebben het resultaat sterk zien verbeteren, maar kwamen wel van een gemiddeld laag niveau. In de laatste jaren scoren ze iets beter dan de middengroep, maar aan het begin beduidend slechter. Gedurende de jaren is het gemiddelde van die groep echter wel voortdurend gestegen, met uitzondering van het laatste jaar. Bij de **MiSu** waren de eerste jaren redelijk vergelijkbaar met die van de middengroep, maar vooral na 2005 zijn ze sterk achterop geraakt. De daling in inkomen voor alle drie groepen in 2008/09 wordt geheel veroorzaakt door het eerdergenoemde effect van de relatief lage melkprijs en hoge voerkosten in 2009.

Uit deze figuur blijkt dat selectie op minst en meest succesvol er toe leidt dat in de groep **MeSu** relatief veel bedrijven voorkomen die in 2001/02 een laag inkomen hadden, terwijl er in de groep **MiSu** relatief veel bedrijven voorkomen die in 2001/2001 een hoog inkomen hadden. Dit duidt er dus op dat deze wijze van selectie op verandering in inkomen deze effecten met zich mee brengt. Verder blijkt ook dat de **MeSu** wel continu klimt in inkomen en de laatste drie jaar steeds de hoogst scorende groep is, terwijl voor de **MiSu** het tegenovergestelde geldt.



Figuur 5.2 Inkomensontwikkeling per 100 kg melk van drie groepen sterke groeiers, ingedeeld naar verandering van het inkomen per 100 kg melk tussen 2001/02 en 2008/09 (Bron: Informatienet).

#### 5.4.2 Resultaten naar mutatie van inkomen per ton melk

In tabel 5.2 en figuur 5.3 zijn de resultaten weergegeven voor de *MiSu* en de *MeSu* op basis van de verandering in inkomen per 100 kg melk.

De opbrengsten per 100 kg melk veranderen bij beide groepen slechts weinig. De melkopbrengst liep iets terug, maar daar stond een hogere bedrijfstoelage tegenover. Het inkomen per 100 kg melk liep voor de *MiSu* bijna 13 euro per 100 kg melk terug, terwijl de *MeSu* het inkomen per 100 kg melk met 3,60 euro zag verbeteren. Op bedrijfsniveau betekende het een en ander voor beide groepen een toename van de opbrengsten van ruim 120.000 euro gecombineerd met een daling van het inkomen van bijna 60.000 euro voor de *MiSu* en een stijging van het inkomen van ruim 40.000 euro voor de *MeSu*.

Tabel 5.2 Resultaten van groepen bedrijven, ingedeeld naar verandering van inkomen per 100 kg melk<sup>a</sup>.

	<i>MiSu</i>			<i>MeSu</i>			Significantie <sup>c</sup> verschillen		
	01/02	08/09	mutatie	01/02	08/09	mutatie	A vs. D	B vs. E	C vs. F
	A	B	C	D	E	F			
Melkproductie (1.000 kg)	497	787	+291	526	817	+292	-	-	-
Langlopende leningen (1.000 €) <sup>b</sup>	419	1.263	+844	431	920	+490	-	-	**
Kritieke melkprijs	31,60	42,60	+11,00	37,50	33,40	-4,10	**	***	***
<b>Resultaten (€per 100 kg melk)</b>									
<b>Opbrengsten</b>	<b>42,25</b>	<b>41,75</b>	<b>-0,50</b>	<b>42,75</b>	<b>43,05</b>	<b>+ 0,30</b>	-	-	-
<i>melk</i>	34,45	31,65	-2,85	34,25	31,70	-2,60	-	-	-
<b>Kosten</b>	<b>28,80</b>	<b>41,15</b>	<b>+ 12,3</b>	<b>37,15</b>	<b>33,85</b>	<b>-3,30</b>	**	*	***
<i>toegerekende kosten</i>	10,45	13,85	+ 3,40	12,50	13,20	+ 0,70	-	-	**
<i>rente</i>	3,95	6,90	+ 2,90	4,80	4,35	-0,45	-	**	***
<i>afschrijving</i>	4,50	9,00	+ 4,50	7,00	5,60	-1,40	-	**	***
<i>overig</i>	9,90	11,45	+ 1,60	12,85	10,70	-2,20	**	-	***
<b>Inkomen</b>	<b>13,45</b>	<b>0,60</b>	<b>-12,85</b>	<b>5,60</b>	<b>9,20</b>	<b>+ 3,60</b>	***	***	***
Belastingen	1,05	0,35	-0,70	0,00	0,25	+ 0,30	**	-	**
Privébestedingen	7,45	6,60	-0,85	7,20	6,55	-0,65	-	-	-
<b>Reserveringscapaciteit</b>	<b>9,50</b>	<b>2,65</b>	<b>-6,80</b>	<b>5,40</b>	<b>8,00</b>	<b>+ 2,60</b>	***	***	***
<b>Resultaten (x 1000 €per bedrijf)</b>									
Opbrengsten	206	327	+121	220	344	+124	-	-	-
Kosten	143	322	+179	186	268	+83	*	-	***
Inkomen	63	5	-58	34	76	+41	**	***	***
Reserveringscapaciteit	47	21	-26	32	69	+37	-	***	***

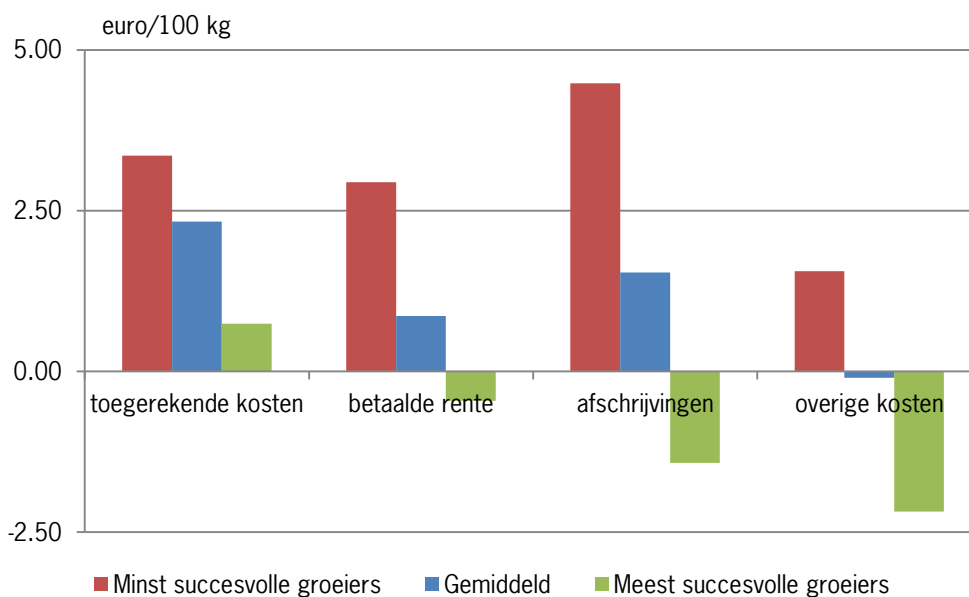
<sup>a</sup> Door afronding kunnen kleine verschillen ontstaan.

<sup>b</sup> Balanswaarde per begin boekjaar 2001 respectievelijk einde boekjaar 2009.

<sup>c</sup> Betrouwbaarheid van het verschil: \* 90%; \*\* 95%; \*\*\* 99%; - niet significant.

Niet alleen in het inkomen is een verschil ontstaan, maar ook in andere belangrijke kengetallen als kritieke melkprijs en reserveringscapaciteit. De reserveringscapaciteit is in de eindsituatie bij de *MiSu* altijd nog positief, maar de kritieke melkprijs is zeer sterk opgelopen. Niet alleen die mutatie is ongunstig, maar ook het niveau is duidelijk hoger dan bij de *MeSu*. Dat betekent dat bij deze *MiSu* de aflossingsverplichtingen een zwaar beslag leggen op de beschikbare middelen. De moderniteit van gebouwen en machines/installaties is wel sterk verbeterd en dat betekent dat deze bedrijven dus wel weer even vooruit kunnen met hun duurzame productiemiddelen. Bij de *MeSu* is de moderniteit van de machines/installaties teruggelopen, wat er op duidt dat op korte of middellange termijn daarin toch investeringen gewenst zijn, met daarbij dan uiteraard “nieuwe kosten” als rente en afschrijving en dus een druk op het resultaat.

In de laatste kolom van de tabel is de mate van significantie tussen de resultaten van de beide groepen aangegeven. Met name aan de kostenkant en bij resultaatkengetallen als kritieke melkprijs, inkomen en reserveringscapaciteit is het verschil significant. De bedrijven die het slechtst scoren op de verandering van het inkomen, zien vooral de kosten sterk oplopen. Waar de *MeSu* de totale kosten per 100 kg gemiddeld weten te verminderen met ruim €3 per 100 kg, stijgen ze bij de *MiSu* met gemiddeld meer dan €12 ten opzichte van de beginsituatie. Vooral de afschrijvingen zijn sterk toegenomen, maar ook de andere kostenposten liepen op. Ook voor de totale kosten, langlopende leningen, toegerekende kosten, rente, afschrijvingen en overige kosten<sup>3</sup> realiseren de *MeSu* veel gunstiger resultaten dan de *MiSu*. Uit de bedrijfsgegevens kan niet worden afgeleid welke factoren precies van belang zijn om te zorgen dat bij groei de kosten in de hand gehouden kunnen worden. Er bleek geen relatie te zijn tussen de ontwikkeling van het resultaat en zaken als leeftijd van de ondernemers, bedrijfsomvang of intensiteit. Op voorhand kan dus met kwantitatieve informatie van bedrijven niet een inschatting worden gemaakt van het succes van de groei. Dat duidt er op dat het vooral de kwaliteiten van de ondernemers ten aanzien van investeren en kosten beheersen zijn, die een cruciale rol spelen bij het te behalen resultaat na groei. Alleen ondernemers die na groei voor alle kostenposten laag scoren combineren groei met resultaatverbetering.



Figuur 5.3 Mutatie van kosten per 100 kg melk van enkele groepen sterke groeiers, ingedeeld op basis van mutatie inkomen per 100 kg melk, tussen 2001/02 en 2008/09 (Bron: Informatienet).

Uit de lagere afschrijvingen kan worden afgeleid dat het beperken van de investeringen per kg melk ook een belangrijke bijdrage levert aan inkomensverbetering bij groei. Ook de uitsplitsing van de geïnvesteerde bedragen van de beide groepen bedrijven in tabel 5.3 onderstreept dat.

De toename van de leningen blijkt ook een oorzaak te zijn voor de verandering in inkomen bij groei. De schuld per kg melk in 2008/09 was op de *MiSu* gestegen met €2,90 per kg melk groei en op de *MeSu* met €1,67. Een hogere schuld leidt meestal tot extra rente en aflossingsverplichtingen. De bedrijven die zich het meest wisten te verbeteren, bespaarden gemiddeld juist bij afschrijving en rente. De langlopende leningen namen daar weliswaar toe van gemiddeld €430.000 naar €920.000, maar per 100 kg melk liepen de rentekosten terug. De hoeveelheid geleend geld per extra kg melk en het rentetarief zijn hier de bepalende factoren.

Samenvattend geldt dat het voor resultaatverbetering bij uitbreiding noodzakelijk is om alle kostenposten zo goed mogelijk in de hand te houden.

Omdat verschillen in kosten een groot deel van de verschillen in inkomensontwikkeling blijken te veroorzaken, zijn die verschillen tussen de groepen in figuur 5.3 ook nog grafisch weergegeven. Het verschil tussen de groepen is het grootst voor de afschrijvingen, gevolgd door de posten overige kosten en rente.

<sup>3</sup> De overige kosten zijn de verzamelterm voor algemene kosten, en de kosten voor loonwerk, arbeid en energie.

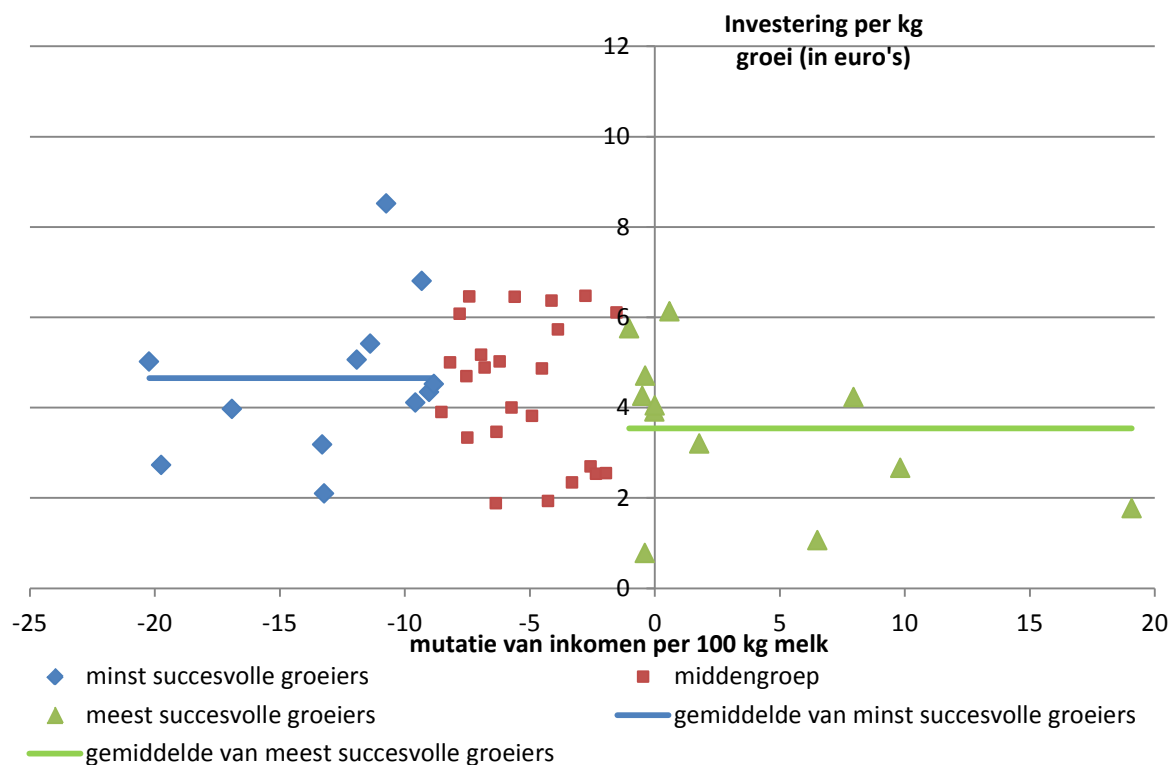
Tabel 5.3 Specificatie investeringen (gemiddeld per bedrijf) van groepen bedrijven, ingedeeld naar verandering inkomen per 100 kg melk.

	<i>MiSu</i>	<i>MeSu</i>	Significantie <sup>a</sup>
Melkproductie 2009 (kg)	810.540	819.475	-
toename t.o.v. 2001 (kg) <sup>b</sup>	314.846	301.059	-
totale investeringen in 2001 t/m 2009 (€)	1.336.900	1.067.273	-
Idem per kg groei	4,65	3,54	-
w.v. melkqotum	1,54	1,46	-
gebouwen	1,44	1,08	-
machines	1,05	0,86	-
overig	0,62	0,16	-

<sup>a</sup> Betrouwbaarheid van het verschil: \* 90%; \*\* 95%; \*\*\* 99%; - niet significant.

<sup>b</sup> Deze getallen wijken af van die in tabel 5.2 omdat het hier het verschil tussen twee afzonderlijke jaren betreft, terwijl het in tabel 5.2 gaat om het verschil tussen twee tweejaarsgemiddelden.

In tabel 5.3 zijn de gemiddelde investeringen per kg melk binnen de beide onderscheiden groepen nader gespecificeerd. Binnen de groepen is er overigens veel spreiding in de getoonde kengetallen rond investeringen per kg groei. Mede daardoor zijn de verschillen tussen de groepen bij geen van de kengetallen significant. Dit ondanks dat de gemiddelden soms sterk van elkaar verschillen. Figuur 5.4 geeft meer inzicht in de relatie tussen de investeringen per kg groei in relatie tot de verandering in inkomen in de onderzochte acht jaar. Hierin is te zien dat de *MiSu* toch wel vaak wat hoger op de verticale as liggen dan de *MeSu*, maar op twee uitzonderingen na nauwelijks anders zijn verdeeld over de verticale as dan de middengroep. Er zijn ook enkele bedrijven die veel (€ 6 per kg groei) investeren en toch bij de *MeSu* horen. De uitersten qua investeringen zijn dus niet per definitie de uitersten qua inkomensontwikkeling.



Figuur 5.4 Totaal investeringen per kg groei in melkproductie in relatie tot de mutatie van het inkomen per 100 kg melk als gevolg van groei.

### 5.4.3 Resultaten naar mutatie van reserveringscapaciteit per ton melk

In tabel 5.4 zijn de resultaten vermeld voor de *MeSu* en *MiSu* bij een indeling op basis van de verandering van de reserveringscapaciteit per kg melk na afloop van de groeiperiode. Bij de vergelijking op basis van de verandering in inkomen bleek dat de kostenontwikkeling belangrijk was. Ook bij reserveringscapaciteit is dat het geval en dus vallen de meeste bedrijven die bij inkomen bij de *MiSu* werden ingedeeld ook bij reserveringscapaciteit in deze groep. De bedrijven in de groepen komen niet helemaal overeen met die in de vorige paragraaf waarbij de indeling gebeurde op basis van inkomen, maar de meeste bedrijven komen in beide groepen voor. Omdat bij de berekening van de reserveringscapaciteit de afschrijvingen niet worden meegenomen, zijn de verschillen op dat punt nu iets kleiner en iets minder significant. Dat geldt ook voor de rentekosten, de totale kosten en de belastingen. Uit figuur 5.5 blijkt dan ook dat de grote verschillen in kosten tussen de *MeSu* en *MiSu* nu vooral te vinden zijn bij de toegerekende kosten, de overige kosten en de afschrijvingen.

Tabel 5.4 Resultaten van groepen bedrijven, ingedeeld naar verandering van reserveringscapaciteit per 100 kg melk<sup>a</sup>.

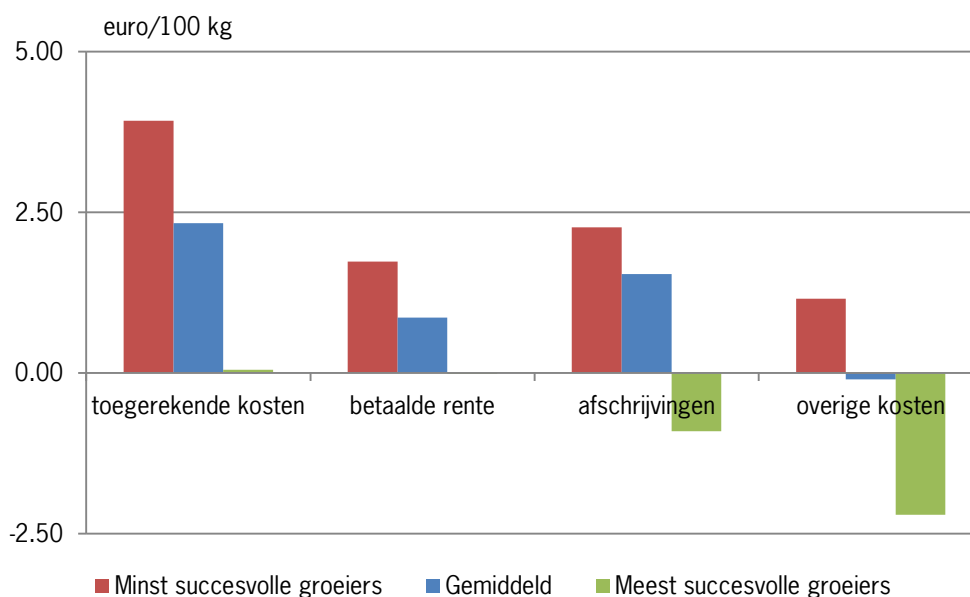
	<i>MiSu</i>			<i>MeSu</i>			Significantie <sup>c</sup> verschillen		
	01/02	08/09	mutatie	01/02	08/09	mutatie	A vs. D	B vs. E	C vs. F
	A	B	C	D	E	F			
Melkproductie (1.000 kg)	690	1.112	+422	532	826	+295	-	-	-
Langlopende leningen (1.000 €) <sup>b</sup>	592	1.633	+1041	408	989	+581	-	-	-
Kritieke melkprijs	29,4	37,8	+8	36,2	33,7	-3	**	-	***
<b>Resultaten (€ per 100 kg melk)</b>									
<b>Opbrengsten</b>	<b>41,95</b>	<b>40,05</b>	<b>-1,85</b>	<b>44,30</b>	<b>44,05</b>	<b>-0,25</b>	-	-	-
w.v. melk	34,45	31,65	-2,80	34,45	32,50	-1,90	-	-	-
<b>Kosten</b>	<b>28,00</b>	<b>37,05</b>	<b>+9,10</b>	<b>37,65</b>	<b>34,60</b>	<b>-3,05</b>	**	-	***
w.v. toegerekende kosten	10,25	14,20	+3,90	13,55	13,60	+0,10	**	-	***
rente	3,75	5,50	+1,70	4,50	4,50	+0,00	-	-	**
afschrijving	4,40	6,65	+2,30	6,95	6,00	-0,90	-	-	**
overig	9,55	10,70	+1,20	12,65	10,40	-2,20	**	-	***
<b>Inkomen</b>	<b>13,95</b>	<b>3,00</b>	<b>-10,95</b>	<b>6,65</b>	<b>9,45</b>	<b>+2,80</b>	***	***	***
Belastingen	1,00	0,95	-0,05	0,55	0,15	-0,40	-	*	-
Privé bestedingen	6,15	5,60	-0,60	7,15	6,50	-0,60	-	-	-
<b>Reserveringscapaciteit</b>	<b>11,20</b>	<b>3,15</b>	<b>-8,05</b>	<b>5,90</b>	<b>8,80</b>	<b>+2,90</b>	***	***	***
<b>Resultaten (x 1000 € per bedrijf)</b>									
Opbrengsten	286	456	+170	231	359	+128	-	-	-
Kosten	193	418	+225	191	284	+93	-	-	**
Inkomen	93	38	-55	40	75	+35	**	-	***
Reserveringscapaciteit	83	49	-34	34	75	+41	**	-	***

<sup>a</sup> Door afronding kunnen kleine verschillen ontstaan.

<sup>b</sup> Balanswaarde per begin boekjaar 2001 respectievelijk einde boekjaar 2009.

<sup>c</sup> Betrouwbaarheid van het verschil: \* 90%; \*\* 95%; \*\*\* 99%; - niet significant.

Voor de *MiSu* geldt dat de ontwikkeling van alle getoonde kostenposten en ongunstiger was dan voor de *MeSu*. Opvallend is ook wel het verschil in het uitgangsniveau. De *MiSu* behaalden in 2001/02 duidelijk lagere kosten, een hoger inkomen en een hogere reserveringscapaciteit dan de *MeSu*.



Figuur 5.5 Mutatie van kosten per 100 kg melk van enkele groepen sterke groeiers, ingedeeld op basis van mutatie reserveringscapaciteit per 100 kg melk, tussen 2001/02 en 2008/09 (Bron: Informatienet).

In tabel 5.5. zijn de investeringen door de beide groepen nader gespecificeerd. De verschillen tussen de beide groepen voor de investeringsbedragen per categorie productiemiddel zijn hier duidelijk kleiner dan bij de indeling in groepen op basis van toename in inkomen. Dat komt o.a. doordat bij de indeling op inkomen afschrijvingen een veel grotere rol spelen. Die leiden wel tot een verandering in inkomen, terwijl het geen ontvangsten of uitgaven zijn en daardoor geen of veel minder invloed hebben op de reserveringscapaciteit. Daarnaast geldt dat bij selectie van de *MiSu* en de *MeSu* op basis van mutatie reserveringscapaciteit de samenstelling van de groep iets afwijkt van die bij selectie op basis van mutatie inkomen.

Tabel 5.5 Specificatie investeringen (gemiddeld per bedrijf) van groepen bedrijven, ingedeeld naar verandering reserveringscapaciteit per 100 kg melk.

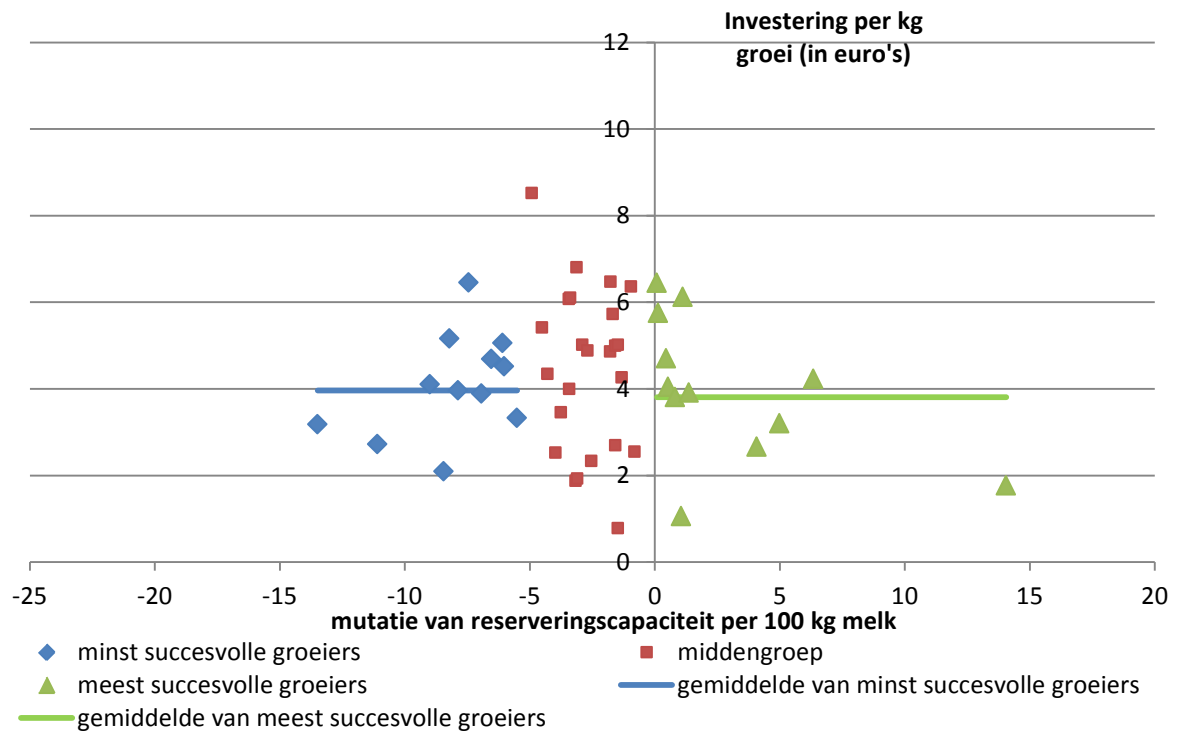
	<i>MiSu</i>	<i>MeSu</i>	Significantie <sup>a</sup>
Melkproductie 2009 (kg)	1.132.839	855.068	-
toename t.o.v. 2001 (kg) <sup>b</sup>	470.925	321.306	-
totale investeringen 2001-2009 (€)	1.828.959	1.143.787	-
Idem per kg	3,96	3,81	-
w.v. melkqotum	1,41	1,47	-
gebouwen	1,13	1,10	-
machines	0,69	0,89	-
overig	0,74	0,35	-

<sup>a</sup> Betrouwbaarheid van het verschil: \* 90%; \*\* 95%; \*\*\* 99%; - niet significant.

<sup>b</sup> Deze getallen wijken af van die in tabel 5.4 omdat het hier het verschil tussen twee afzonderlijke jaren betreft, terwijl het in tabel 5.4 gaat om het verschil tussen twee tweejaarsgemiddelden.

In de vorige paragraaf bij de indeling in groepen was er nog een (niet-significant) verschil tussen de investeringen per kg groei zichtbaar. Bij de indeling op basis van reserveringscapaciteit per 100 kg melk zijn de verschillen in investeringsbedragen tussen de groepen duidelijk kleiner en opnieuw niet significant. Figuur 5.6 toont een meer gedetailleerd inzicht in de verschillen tussen de *MiSu* en *MeSu* voor het kenmerk investeringsbedrag per kg groei in melkleverantie. Ook hierin is zichtbaar dat de beide groepen bij de indeling op basis van reserveringscapaciteit nog minder van elkaar verschillen dan bij de indeling op basis van inkomen zoals die is weergegeven in figuur 5.4. Ook blijkt dat bedrijven met een relatief hoog investeringsniveau per kg groei niet alleen voorkomen in de groep met de minst gunstige

ontwikkeling van het resultaat. En bedrijven met een ongunstige ontwikkeling hebben niet allemaal veel geïnvesteerd.



Figuur 5.6 Totaal investeringen per kg groei per bedrijf, bedrijven ingedeeld naar mutatie van de reserveringscapaciteit per 100 kg melk.

## 6 Investerings in groei en gevolgen voor financieel resultaat op basis van bedrijfsboekhoudingen

### 6.1 Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft de resultaten van een analyse van gespecialiseerde groeiende melkveebedrijven op basis van financieel-economische gegevens van het accountantskantoor Alfa Accountants en Adviseurs. Het doel van deze analyse is het onderzoeken van de gevolgen van groei voor het financieel resultaat van melkveebedrijven. De kernvraag daarbij is: wat zijn de gevolgen van groei voor de financiële resultaten?

De onderzoeksmethode die in dit hoofdstuk is toegepast komt grotendeels overeen met die van het onderzoek zoals dat is beschreven in hoofdstuk 5. Het verschil met hoofdstuk 5 is dat gebruik gemaakt is van een ander databestand. In dit hoofdstuk betreft dat financieel-economische gegevens van bedrijfsboekhoudingen. Het aantal bedrijven waarvan gegevens beschikbaar zijn, is in dit bestand veel groter dan in de Informatienet. Dat laatste was ook de reden voor dit aanvullende onderzoek. De grotere database zou het naar verwachting mogelijk maken sterker te selecteren binnen de groep om daarmee een onderzoeksgroep met bedrijven over te houden die voldoen aan strengere criteria voor wat betreft groei. Die strengere criteria zouden er vooral op gericht moeten zijn om een zuiverder groep groeiers te krijgen. Zuiver wil zeggen dat de groei is geconcentreerd in de beginjaren van de te beschouwen periode en dat in de eindjaren minder groei plaatsvindt. Bij groei in zowel begin- als eindjaren is het lastiger een zuiver meerjarig effect van groei vast te stellen.

### 6.2 Werkwijze en gebruikte gegevens

De dataset bevat ruim 600 melkveebedrijven die in de periode 2002 -2009 zijn te volgen in de tijd. Om vanuit dit basisbestand een zo zuiver mogelijke groep sterke groeiers over te houden, zijn de volgende selectiecriteria toegepast:

- Minimaal 500.000 en maximaal 2.500.000 kg melk kg melk in 2009.  
Deze eis is gesteld omdat het doel van het onderzoek vooral gericht is op inzicht in de gevolgen van groei op bedrijven in de klasse tussen de twee genoemde getallen.
- Minimaal 25% groei in kg geleverde melk in 2009 ten opzichte van 2002.  
Deze eis is gesteld omdat het onderzoek gericht is op sterke groeiers en niet op marginale groeiers.
- Correct en goedgekeurd fiscaal verslag aanwezig.
- Overige opbrengsten in 2009 lager dan 20 euro per 100 kg melk.  
Door deze eis te stellen wordt voorkomen dat de resultaten van groei worden beïnvloed door resultaten uit neventakken.
- In 2009 maximaal 50 euro per 100 kg melk geïnvesteerd in andere duurzame productiemiddelen dan melkquotum en maximaal 25 euro per 100 kg melk gedesinvesteerd.  
Deze eis is gesteld om te voorkomen dat er investeringen in het onderzoek worden betrokken die nog niet hebben geleid tot extra opbrengsten. Omdat vrij veel bedrijven uit de dataset in 2009 hebben geïnvesteerd en om te voorkomen dat er te weinig bedrijven zouden resteren in de onderzoeksgroep, is er voor gekozen deze grenzen iets af te laten wijken van nul.

De 152 bedrijven die voldeden aan deze eisen zijn vervolgens opgesplitst in vier groepen (kwartielen) met ieder 38 bedrijven op basis van de verandering in reserveringscapaciteit tussen het tweejaarsgemiddelde voor 2002/03 en 2008/09. De 25% van de bedrijven met de hoogste toename in reserveringscapaciteit worden ook hier aangeduid als de meest succesvolle groeiers (**MeSu**) en de 25% met de laagste toename in reserveringscapaciteit als de minst succesvolle groeiers (**MiSu**). Er is gekozen voor indeling op de verandering in reserveringscapaciteit.

De definitie van reserveringscapaciteit is: alle opbrengsten – alle kosten + afschrijvingen – privé – belastingen. De privébestedingen zijn normatief vastgesteld (zie 5.2.2). De reden voor de keus voor de indeling op reserveringscapaciteit is dat dit kengetal niet (direct) wordt beïnvloed door de fiscale afschrijvingen. De methode van afschrijven heeft alleen een indirecte invloed, namelijk via het vaststellen van de te betalen belasting. Die belasting is afhankelijk van het fiscale inkomen waarin de fiscale afschrijvingen zijn verwerkt, die zijn gebaseerd op door de fiscus gehanteerde normen. Daarbij wordt o.a. ook afgeschreven op melkquotum.



Het vreemd vermogen is voor ca. een derde deel van de bedrijven ingeschat omdat het daarbij ging om maatschappen waar het vreemd vermogen niet binnen, maar buiten de maatschap werd gehouden. Omdat in deze gevallen de buitenvennootschappelijk rentebetalingen wel bekend waren, is het vreemde vermogen van het bedrijf hier berekend door het rentebedrag te delen door het rentepercentage. Het rentepercentage dat daarbij werd gehanteerd was het gemiddelde rentepercentage van de bedrijven zonder buitenvennootschappelijk vermogen. Deze rentepercentages zijn vastgesteld per jaar en variëren van ruim 4% tot bijna 5,5%. Hierbij zijn percentages onder de 2 en boven de 7 uitgesloten. Deze percentages zijn dus uitsluitend toegepast op de betaalde rentekosten voor bedrijven met buitenvennootschappelijk vermogen. Deze betaalde rentekosten zijn wel vooraf gesaldeerd met de ontvangen rente.

De aflossingen zijn normatief vastgesteld op 6,5% van het vreemde vermogen (conform de methode in hoofdstuk 5).

### 6.3 Verschillen tussen meest en minst succesvolle groeiers

#### Conclusies voor groeiende bedrijven

De kenmerken van de *MeSu* zijn:

1. Kostenbeheersing tijdens en na groei. Zowel de toegerekende als de niet-toegerekende kosten ontwikkelen zich gunstig.
2. Lagere totale investeringen.
3. Kleinere groei van de melkleverantie.
4. Veel lagere toename in vreemd vermogen per kg groei, zodat de lasten voor rente en aflossing per extra kg melk laag blijven.
5. Per extra kg melk wordt meer geïnvesteerd in melkquotum en minder in gebouwen.

De resultaten van de 38 *MeSu* en de 38 *MiSu* op basis van de verandering in reserveringscapaciteit (in € per 100 kg melk) in de periode 2002/03-2008/09 zijn weergegeven in tabel 6.1. De resultaten voor de kostenposten zijn grafisch ook weergegeven in figuur 6.1.

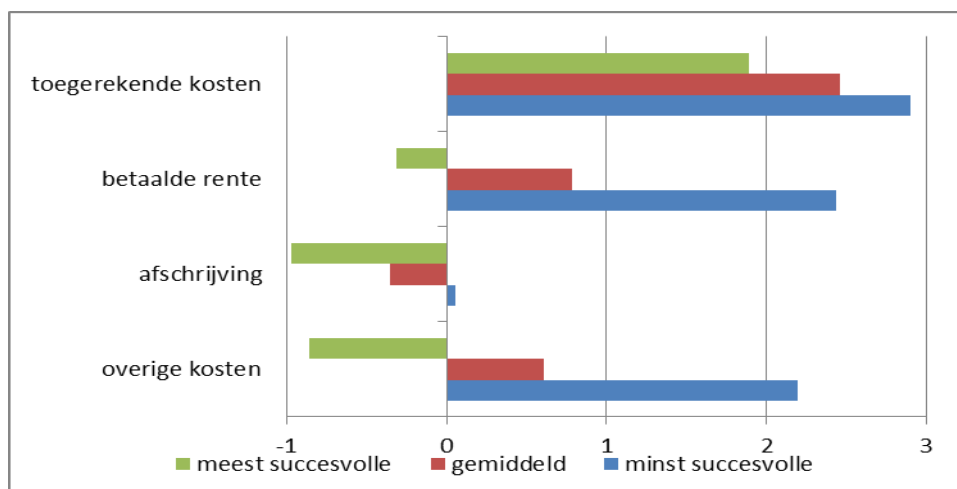
Opvallende zaken in deze tabel en figuur zijn:

1. De *MiSu* groeien sterker in geleverde hoeveelheid melk dan de *MeSu*.
2. Voor vrijwel alle opbrengsten- en kostenposten blijken de verschillen tussen de beide groepen significant te zijn. Dit houdt in dat de *MeSu* significant hogere opbrengsten hebben voor alle opbrengstenposten en significant lagere kosten voor vrijwel alle kostenposten. Alleen voor de afschrijvingen en de normatief vastgestelde privébestedingen zijn de verschillen niet significant. Ondanks het feit dat er maximumeisen zijn gesteld aan de hoeveelheid overige opbrengsten per kg melk, wordt de helft van het verschil in totaalopbrengsten tussen de beide groepen hier veroorzaakt door de overige opbrengsten. Dit heeft deels te maken met de introductie in 2007 van de zogenoemde volledig ontkoppelde bedrijfstoelagen. Daardoor is de post overige opbrengsten zowel bij de *MiSu* als de *MeSu* in 2008/09 duidelijk hoger dan in 2002/03. Aan de kostenkant valt op dat er slechts een gering verschil is in ontwikkeling van de toegerekende kosten en afschrijvingen, maar dat circa 75% van het verschil in totale kosten tussen de groepen wordt veroorzaakt door rente en de vaste kosten. Hieronder vallen o.a. kosten voor energie, onderhoud, loonwerk, water, contributies, abonnementen, betaalde arbeid en pacht. In de basisperiode 2002/03 zijn de verschillen tussen de groepen minder vaak significant. Door verschillen in de wijze van groeien is het verschil in de eindsituatie significanter.
3. Op bedrijfsniveau scoren de *MiSu* in de uitgangssituatie een relatief hoog inkomen. Als gevolg van groei daalt het inkomen van de *MiSu*, terwijl dat van de *MeSu* stijgt. In beide gevallen ook nog met ongeveer hetzelfde bedrag per 100 kg melk, nl. circa 5 euro. In de uitgangssituatie was het inkomen van de *MeSu* overigens erg laag.
4. De aflossingen zijn voor de *MiSu* ruim verdubbeld terwijl deze in de *MeSu* minder (27%) zijn toegenomen.

Tabel 6.1 Resultaten per ton melk naar mutatie reserveringscapaciteit per 100 kg melk.

	<i>MiSu</i>			<i>MeSu</i>			significantie verschillen <sup>a</sup>		
	02/03	08/09	mutatie	02/03	08/09	mutatie	A vs. D	B vs. E	C vs. F
	A	B	C	D	E	F			
Melkproductie (1.000 kg)	645	884	+239	547	706	+159	*	***	***
Ha cultuurgrond	46	58	+12	42	49	+7			
Lange leningen (1.000 €)	380	1.104	+723	482	586	+103	-	***	***
Schuld / kg melk	0,59	1,25	+0,66	0,88	0,83	-0,05			
kritieke melkprijs	29,7	35,8	+6	34,1	29,7	-4	***	***	***
<b>Resultaten (€ per 100kg melk)</b>									
<b>Opbrengsten</b>	<b>37,48</b>	<b>39,79</b>	+2,31	<b>36,41</b>	<b>41,60</b>	+5,18	**	***	***
w.v. melk	32,56	31,32	-1,24	32,15	31,61	-0,54	*	-	**
omzet aanwas	2,65	2,66	+0,01	2,35	3,05	+0,70	-	-	**
overig	2,27	5,80	+3,53	1,92	6,94	+5,02	-	*	**
<b>Kosten</b>	<b>33,14</b>	<b>40,72</b>	+7,58	<b>35,97</b>	<b>35,72</b>	-0,25	**	***	***
w.v. toegerekende kosten	9,30	12,20	+2,90	9,43	11,32	+1,89	-	**	***
rente	3,47	5,91	+2,43	4,65	4,34	-0,31	**	**	***
afschrijving	10,02	10,08	+0,05	10,33	9,36	-0,97	-	-	-
overig	10,35	12,54	+2,20	11,55	10,69	-0,86	**	***	***
<b>Inkomen</b>	<b>4,34</b>	<b>-0,94</b>	-5,28	<b>0,45</b>	<b>5,88</b>	+5,43	***	***	***
<b>Kasstroom</b>	<b>14,35</b>	<b>9,14</b>	-5,21	<b>10,77</b>	<b>15,24</b>	+4,47	***	***	***
Privébestedingen	5,94	6,29	+0,35	6,66	6,90	+0,24	**	**	-
Reserveringscapaciteit	8,41	2,85	-5,56	4,11	8,34	+4,23	***	***	***
<b>Resultaten (x 1000 € per bedrijf)</b>									
Opbrengsten	242	352	+110	199	294	+94	**	**	-
Kosten	214	360	+146	197	252	+55	-	***	***
Inkomen	28	-8	-36	2	41	+39	***	***	***
Kasstroom	93	81	-12	59	108	+49	***	**	***
Reserveringscapaciteit	54	25	-29	22	59	+36	***	***	***
Aflossingen	24	51	+27	32	41	+9	-	***	***

<sup>a</sup> Betrouwbaarheid van het verschil: \* 90%; \*\* 95%; \*\*\* 99%; - niet significant.



Figuur 6.1 Verandering van kosten per 100 kg melk van enkele groepen sterke groeiers ingedeeld op basis van mutatie reserveringscapaciteit per eenheid melk tussen 2002/03 en 2008/09.

In tabel 6.2 zijn de gemiddelde investeringen binnen de groepen *MiSu* en *MeSu* nader gespecificeerd en samen met enkele aanvullende kengetallen van deze groepen weergegeven. Het valt op dat de bedrijven in de *MeSu* op de volgende punten significant verschillen van die in de *MiSu*:

- Ze zijn kleiner van omvang aan het begin en aan het eind van de beoordeelde periode.
- Ze zijn minder gegroeid in de omvang van de melkproductie (38% ten opzichte van 46%).
- Ze hebben minder geïnvesteerd.
- Ze hebben per kg melk groei meer geïnvesteerd in melkquotum en minder in gebouwen.

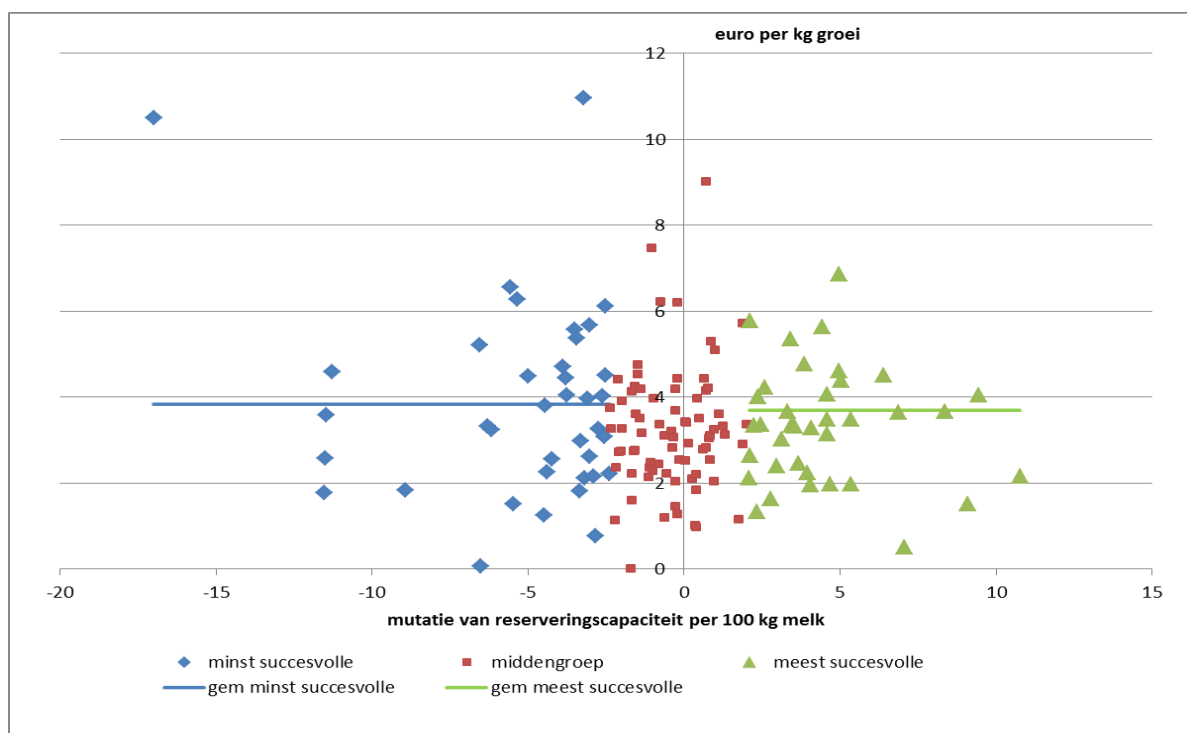
Tabel 6.2 Specificatie investeringen (gemiddeld per bedrijf) van groepen bedrijven, ingedeeld naar verandering reserveringscapaciteit per 100 kg melk.

	<i>MiSu</i>	<i>MeSu</i>	Significantie <sup>a</sup>
Melkproductie 2009 (kg)	906.890	721.533	***
toename t.o.v. 2002 (kg) <sup>b</sup>	284.978	200.446	***
totale investeringen 2002-2009 (€)	1.093.717	675.310	***
Idem per kg groei	3,84	3,37	-
w.v. melkquotum	1,03	1,35	**
gebouwen	1,08	0,58	**
machines	0,75	0,80	-
overig	0,98	0,64	-

<sup>a</sup> Betrouwbaarheid van het verschil: \* 90%; \*\* 95%; \*\*\* 99%; - niet significant.

<sup>b</sup> Deze getallen wijken af van die in tabel 6.1 omdat het hier het verschil tussen twee afzonderlijke jaren betreft, terwijl het in tabel 6.1 gaat om het verschil tussen twee tweejaarsgemiddelden.

Of de lagere investeringen in gebouwen op de *MeSu* zijn veroorzaakt door lagere investeringen bij een zelfde uitbreiding van de stalcapaciteit, of dat binnen deze groep meer bedrijven voorkomen die voorafgaand aan de investering reeds extra stalcapaciteit beschikbaar hadden, is uit de gegevens niet af te leiden. Mede gezien de kleinere toename van de melkproductie, lijkt het waarschijnlijk dat op de *MeSu* relatief vaker bestaande stalplaatsen zijn gevuld, terwijl er binnen de *MiSu* vaker nieuwe stalplaatsen zijn gebouwd.



Figuur 6.2 Totaal investeringen per kg groei per bedrijf, bedrijven ingedeeld naar mutatie van de reserveringscapaciteit per 100 kg melk.

De gemiddelde totale investering per kg melk groei is op de *MeSu* wel iets lager dan op de *MiSu*, maar dit verschil is niet significant. In figuur 6.2 wordt een meer gedetailleerd inzicht gegeven in de spreiding voor dit kengetal binnen de *MiSu*, *MeSu* en de middengroep. Ook in dit spreidingsdiagram is duidelijk te zien dat er binnen alle drie de groepen veel spreiding is in het investeringsbedrag per kg groei en dat de verschillen tussen de groepen gering zijn. Ook voor de investeringen per kg melk groei in machines en overig (zijn voornamelijk installaties, o.a. melkrobots) waren de verschillen tussen de twee uiterste groepen niet significant (tabel 6.2).

#### 6.4 Vergelijking resultaten met hoofdstuk 5

##### **Resultaten algemeen**

Een directe vergelijking tussen de resultaten in dit hoofdstuk en die in hoofdstuk 5 is niet mogelijk omdat de basisperiode bij de resultaten in dit hoofdstuk betrekking heeft op een één jaar kortere periode. In hoofdstuk 5 waren de jaren 2001 en 2002 de beginjaren en in dit hoofdstuk zijn dat 2002 en 2003. De bedrijven die het minst zijn verbeterd (of in dit geval verslechterd) maken in vergelijking met de beperktere groep bedrijven uit Informatienet (tabel 5.3) een geringere groei door. De opbrengsten liggen in de basisperiode lager omdat 2002/03 een lagere melkprijs kende dan 2001/02. Verschillen in ontwikkeling tussen de beide groepen worden in dit hoofdstuk minder veroorzaakt door de toegerekende kosten (zijn met name voerkosten) en afschrijvingen, maar meer door de rente (zie ook figuur 6.1 en figuur 5.4). Dit laatste wordt veroorzaakt doordat het de schuld zowel absoluut als per kg melk binnen de *MiSu* veel sterker is gestegen dan bij de *MeSu*. Binnen dit onderzoek is de schuld per kg melk bij de *MiSu* 66 cent per kg melk gestegen, terwijl dit getal bij de *MeSu* is gedaald met 5 cent. Uit de resultaten in hoofdstuk 5 is af te leiden dat deze getallen daar resp. +0,61 en +0,43 waren en het verschil in toename schuld tussen de beide groepen niet significant was. Dat is het binnen dit onderzoek wel. Uiteraard brengen de verschillen in financieringslast ook extra risico's met zich mee in periode van lage melkprijs.

##### **Significante verschillen tussen minst en meest succesvolle groeiers**

Bij de toegerekende kosten, rente en overige kosten is het verschil tussen de *MiSu* en *MeSu* groter dan bij de resultaten op basis van bedrijven uit het Informatienet in hoofdstuk 5 en mede daardoor significant(er). Dat veel meer opbrengsten en kostenposten binnen dit hoofdstuk significanter blijken te zijn, wordt waarschijnlijk ook mede veroorzaakt doordat het hier om een duidelijk groter aantal bedrijven gaat dan in hoofdstuk 5.

In hoofdstuk 5 waren er weliswaar kleine verschillen in investeringsbedrag per kg groei zichtbaar tussen de *MiSu* en *MeSu*, maar deze waren niet significant. In dit hoofdstuk (tabel 6.2) zijn deze verschillen in investeringen tussen de beide groepen wel significant voor het totale investeringsbedrag en voor de investeringen in euro's per kg extra melk die de beide groepen besteden aan melkquotum en gebouwen. De *MeSu* investeren significant meer in melkquotum en minder in gebouwen.

## 7 Groei, investeringen en gevolgen voor financieel resultaat in EU-landen

### 7.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de resultaten beschreven van een analyse van de groei van melkveebedrijven in EU-landen in de afgelopen 10 jaar.

De kernvragen die daarbij beantwoord worden zijn:

1. Hoe ontwikkelt zich de bedrijfsgrotestructuur van de melkveehouderij in EU-landen?
2. Wat is het niveau van de bedrijfsresultaten op bedrijven die qua grootte vergelijkbaar zijn met Nederlandse bedrijven?  
Hierbij wordt vooral gekeken naar bedrijven binnen twee klassen. Allereerst de klasse van 50 tot 100 melkkoeien en daarnaast de klasse van 100 tot 400 melkkoeien. Dat zijn klassen waarin ook het merendeel van de Nederlandse bedrijven met groei voorkomt.
3. Wat zijn de kenmerken van sterk groeiende bedrijven in EU-landen?  
Het betreft kenmerken die te maken hebben met melkleverantie, investeringsniveau en gevolgen van groei voor kasstromen.
4. Waardoor worden verschillen in financiële resultaten tussen de groepen minst en meest succesvolle groeiers in ieder land veroorzaakt?

Bovenstaande volgorde is ook terug te vinden in de paragrafen in dit hoofdstuk. Voorafgaand aan die paragrafen wordt in 7.2 kort omschreven welke werkwijze en welke gegevens gebruikt zijn voor dit onderzoek.

### 7.2 Werkwijze en gebruikte gegevens

In overzicht 7.1 is de werkwijze binnen dit deel van het onderzoek kort weergegeven. De resultaten van de verschillende stappen in dit overzicht worden gepresenteerd in bijbehorende paragrafen in dit hoofdstuk. De aantallen bedrijven en aantallen koeien en de verdeling van bedrijven over grootteklassen (in aantal koeien) is gebaseerd op gegevens van Eurostat, de centrale database van de EU (bron: Eurostat, bewerking LEI). Voor de overige analyses is gebruik gemaakt van het Europese landbouwboekhoudnet FADN<sup>4</sup>. In tabel 7.1 is aangegeven welke aantallen bedrijven uit het FADN zijn gebruikt voor de verschillende stadia van het onderzoek die in overzicht 7.1 zijn weergegeven.

Overzicht 7.1 Werkwijze bij het kenschetsen en analyseren van de groei van melkveebedrijven in EU-landen.

<b>§ 7.3</b>	<b>Structuur melkveehouderij en kostprijsopbouw</b>
	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Analyse binnen Eurostat: <ul style="list-style-type: none"> <li>◦ Verdeling melkveebedrijven over grootteklassen</li> <li>◦ Ontwikkeling aantallen bedrijven en aantallen koeien</li> </ul> </li> <li>• Vaststellen gemiddelde kosten en opbrengsten in euro's per 100 kg melk voor alle gespecialiseerde melkveebedrijven (bron: FADN)</li> </ul>
<b>§ 7.4</b>	<b>Kenmerken bedrijfsontwikkeling op grote bedrijven</b>
	<p>Vaststellen gemiddelde bedrijfsgrootte, veebezetting en financiële resultaten van gespecialiseerde melkveebedrijven in twee grootteklassen:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• 50 tot 100 melkkoeien</li> <li>• 100 tot 400 melkkoeien</li> </ul> <p>Bron: FADN</p>

<sup>4</sup> bron: EU-FADN – DG AGRI L.3

**§ 7.5 Kenmerken van sterke groeiers**

Vaststellen gemiddelde bedrijfsgrootte, investeringen, opbrengsten, kosten, kasstroom van sterke groeiers. Dit zijn bedrijven die voldoen aan de volgende criteria:

- Omvang 2007 minimaal 200.000 kg melkleverantie
- 20% groei in melkleverantie tussen 2001 en 2007 (selectie bedrijfsgrootte)
- De groei van de melkproductie in de jaren 2006 en 2007 is minder dan 25% van de totale groei in de periode 2001-2007. Deze eis is opgenomen om te voorkomen dat een te groot deel van de groei plaatsvindt in de laatste jaren van de onderzochte periode met daaraan gekoppeld het risico dat de gevolgen van deze groei nog niet goed zichtbaar zijn in de financiële resultaten, omdat het bedrijf er nog niet in geslaagd is om in de nieuwe situatie het bedrijfsresultaat te optimaliseren.
- Getypeerd als gespecialiseerd melkveebedrijf in 2001 en 2007. Voor Frankrijk geldt deze eis niet voor 2001, in verband met beperkte beschikbaarheid van grotere bedrijven in Frankrijk.

Bron: FADN

**§ 7.6 verschillen tussen meest en minst succesvolle groeiers**

De sterke groeier uit 7.5 worden in deze paragraaf gesplitst in twee groepen:

- 50% meest succesvolle groeiers
- 50% minst succesvolle groeiers

De indeling in een groep gebeurt allereerst op basis van de verandering in kasstroom per kg melk tussen de perioden 2000-2003 en 2004-2007. In enkele aanvullende overzichten gebeurt dit ook op basis van inkomen en kritieke melkprijs.

Voor beide hierboven genoemde subgroepen wordt nagegaan wat de oorzaken zijn van de verschillen in kasstroom tussen de beide groepen.

Tabel 7.1 Aantal beschikbare FADN-steekproefbedrijven per land in 2007.

	Alle bedrijven	50-100 koeien	100-400 koeien	Te volgen in de tijd <sup>a</sup>	Totaal aantal sterke groeiers	Minst succes- vollen	Meest succes- vollen
Nederland	373	150	111	151	50	25	25
Duitsland	1.808	569	212	1.045	131	65	66
w.v. West-Duitsland	1.557	504	120	996	<sup>c</sup>	<sup>c</sup>	<sup>c</sup>
w.v. Oost-Duitsland	251	65	92	49	<sup>b</sup>	<sup>b</sup>	<sup>b</sup>
Frankrijk	1.173	411	34	459	35	17	18
Verenigd Koninkrijk	597	218	249	119	44	22	22
Ierland	423	169	35	245	61	30	31
Italië	1.690	311	225	75	2 <sup>b</sup>	1 <sup>b</sup>	1 <sup>b</sup>
Denemarken	369	71	268	<sup>b</sup>	<sup>b</sup>	<sup>b</sup>	<sup>b</sup>
Hongarije	112	16	17	<sup>b</sup>	<sup>b</sup>	<sup>b</sup>	<sup>b</sup>
Polen	1.867	71	9 <sup>b</sup>	<sup>b</sup>	<sup>b</sup>	<sup>b</sup>	<sup>b</sup>
Tsjechië	124	24	26	<sup>b</sup>	<sup>b</sup>	<sup>b</sup>	<sup>b</sup>

<sup>a</sup> Bedrijven die vanaf 2000 tot en met 2007 waren opgenomen in FADN

<sup>b</sup> Onvoldoende waarnemingen in FADN om gemiddelde te publiceren

<sup>c</sup> Voldoende waarnemingen, maar gegevens van Oost- en West-Duitsland zijn samengevoegd tot "Duitsland"

De lege cellen in tabel 7.1 geven aan dat er voor de betreffende fase binnen het onderzoek onvoldoende bedrijven beschikbaar waren vanuit de FADN-database. Voor de landen Denemarken, Hongarije, Polen en Tsjechië waren er geen bedrijven te volgen in de tijd, zodat de onderdelen 7.5 en 7.6 uit overzicht 7.1 voor deze landen niet uitvoerbaar waren. In de Deense situatie is dit veroorzaakt door het feit dat er ieder jaar andere bedrijven worden opgenomen binnen de nationale steekproef. De Oost-Europese landen traden pas in 2004 toe tot het FADN. Van deze landen zijn er om die reden geen gegevens beschikbaar voor de periode 2000-2003.

Voor Oost-Duitsland waren er onvoldoende bedrijven beschikbaar die voldeden aan de groeicriteria zoals die zijn genoemd in overzicht 7.1 en daarom zijn Oost- en West-Duitsland in de paragrafen 7.5 en 7.6 samengevoegd en benoemd als Duitsland.

Binnen het onderzoek is uitsluitend gezocht naar bedrijven uit de landen die in tabel 7.1 worden genoemd, omdat dit de landen zijn waar redelijke aantallen bedrijven voorkomen binnen de grootteklassen zoals die ook voorkomen in Nederland. In Nederland vindt de groei voornamelijk plaats binnen het traject tussen 50 en 200 melkkoeien. Daarom ligt het accent binnen dit hoofdstuk ook op het analyseren van de resultaten van Europese bedrijven met een dergelijke omvang. In de eerste paragrafen worden om die reden vooral groepen bedrijven uit verschillende landen met elkaar vergeleken binnen de klassen 50-100 melkkoeien en 100-400 melkkoeien. Hier is dus bewust gekozen voor de internationale vergelijking van bedrijven in overeenkomstige grootteklassen. En bewust niet voor het vergelijken van gemiddelde bedrijven uit verschillende landen omdat dan de verschillen in bedrijfsomvang vaak een belangrijke oorzaak zijn van verschillen in financiële resultaten tussen landen.

De getoonde resultaten van landen hebben betrekking op de periode 2000 tot en met 2007. Het jaar 2007 is het meest recente jaar waarvoor in het voorjaar van 2011 gegevens beschikbaar waren vanuit Eurostat en FADN.

Bij de weergave van financiële cijfers wordt in dit hoofdstuk vooral gewerkt met meerjarige gemiddelden. Hier is voor gekozen omdat dan jaarinvloeden minder invloed op de analyse hebben dan bij cijfers over één jaar. Door de vergelijking van meerjarige perioden in de tijd (bijv. periode 2004-2007 met 2000- 2003) wordt inzicht gegeven in de trend in de verandering van resultaten in de laatste acht jaar.

Bij de analyse van de verschillen tussen de minst en meest succesvolle groeiers (qua financiële resultaten) in paragraaf 7.6 worden bedrijven ingedeeld op basis van de ontwikkeling van de kasstroom<sup>5</sup> per kg melk. Binnen dit deel is gekozen voor dat criterium omdat:

1. Er verschillen zijn in de manier van afschrijven op activa tussen landen die gegevens leveren voor FADN. De kasstroom wordt vastgesteld als de som van het inkomen en de afschrijvingen en is daarmee onafhankelijk van de wijze van afschrijven.
2. De kasstroom onafhankelijk is van de uitgaven voor privé en belastingen. Deze beide uitgavenposten komen niet voor binnen FADN en daardoor zijn kengetallen als reserveringscapaciteit en kritieke opbrengstprijs melk niet direct te berekenen. In een aantal aanvullende berekeningen zijn deze wel vastgesteld, maar dan op basis van normatieve uitgangspunten ten aanzien van privé-uitgaven en verplichte aflossingen die zijn afgeleid van in Nederland gebruikelijke uitgangspunten. Dit bij gebrek aan voldoende inzicht in privé-uitgaven en aflossingsverplichtingen in de afzonderlijke landen.

In dit hoofdstuk blijven afschrijvingen op melkquotum buiten beschouwing<sup>6</sup>.

### 7.3 Structuur melkveehouderij en kostprijsofbouw

#### 7.3.1 Grootte melkveesector en gemiddelde bedrijfsomvang

In tabel 7.2 is de ontwikkeling van het aantal gespecialiseerde melkveebedrijven en het aantal koeien van 2000 tot en met 2007 weergegeven voor 10 EU-landen. Het betreft hier landen die specifiek voor dit onderzoek zijn geselecteerd in verband met de omvang van hun nationale melkveesector. Duitsland en Frankrijk zijn de EU-landen met de grootste aantallen koeien en in West-Europa ook de grootste aantallen bedrijven. In Oost-Europa is Polen het land met het grootste aantal bedrijven. De gemiddelde omvang van de veestapel is op de Poolse bedrijven vrij klein: 10 koeien. Uit het aantal bedrijven met koeien in de eerste rij van tabel 7.2 en het aantal melkveebedrijven in de derde rij van de tabel kan de specialisatiegraad afgeleid worden zoals die is weergegeven in de vierde rij. In de West-Europese landen blijkt deze specialisatiegraad duidelijk hoger dan in Oost-Europa.

<sup>5</sup> Kasstroom = winst plus afschrijvingen. In Nederlandse en Engelse literatuur ook wel aangeduid met cash flow.

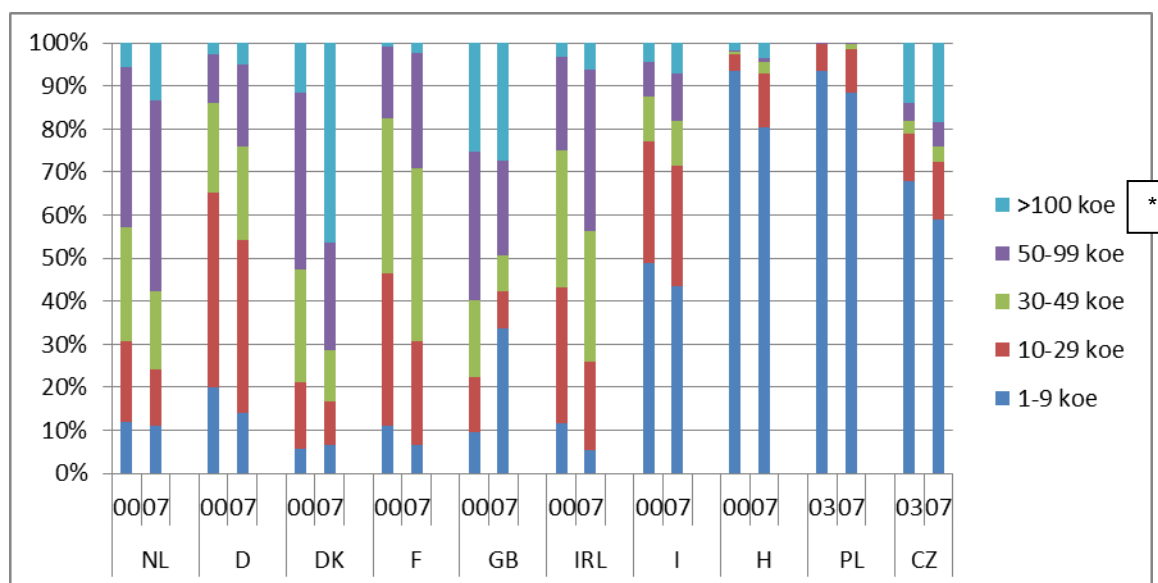
<sup>6</sup> Na afloop van de berekeningen bleek dat in de gegevens over Hongarije die in dit rapport zijn verwerkt, wel afschrijvingen op melkquotum zijn opgenomen. Dit betreft echter relatief kleine bedragen. Gemiddeld per bedrijf bedroegen de afschrijvingskosten voor melkquotum in Hongarije €2.000.

Tabel 7.2: Ontwikkeling van aantallen bedrijven met koeien en van gemiddelde bedrijfsgrootte tussen 2000 en 2007 (Bron: Eurostat).

	NL	D	DK	F	UK	IRL	I	H	PL	CZ
Bedrijven met koeien 2007 (A)	24.510	101.070	5.380	93.120	28.140	21.320	62.790	12.170	651.050	5.620
Ontwikkeling 2007 t.o.v. 2000 (%/jaar)	-5	-6	-10	-4	-2	-6	-4	-14	-4 <sup>a</sup>	-6 <sup>a</sup>
Aantal melkveebedrijven 2007 (B) <sup>b</sup>	18.900	74.260	4.460	55.040	17.830	19.300	26.070	5.910	105.260	1.770
Ontwikkeling 2007 t.o.v. 2000 (%/jaar)	-5	-3	-9	-4	-5	-4	-10	-8	-2 <sup>a</sup>	-2 <sup>a</sup>
Specialisatiegraad bedrijven 2007 (B/A)	77	73	83	59	63	91	42	49	16	31
Aantal koeien op melkveebedrijven 2007 (x 1.000)	1.343	3.073	505	2.349	1.773	1.006	1.133	125	1.095	73
Aantal koeien per melkveebedrijf 2007	71	41	113	43	99	52	43	21	10	41
Ontwikkeling aantal koeien per bedrijf 2007 t.o.v. 2000 (%/jaar)	4	4	9	3	3	4	6	8	12 <sup>a</sup>	5 <sup>a</sup>

<sup>a</sup> Polen en Tsjechië 2003 i.p.v. 2000.<sup>b</sup> Definitie melkveebedrijf: 2/3 van de EGE komt uit melkvee.

Het aantal gespecialiseerde melkveebedrijven is het sterkst teruggelopen in Italië, Denemarken en Hongarije. Dat is ook de reden dat – door de ongeveer gelijk blijvende landelijke melkproductie als gevolg van de EU-melkquotering – het gemiddelde aantal koeien op de overblijvende bedrijven in deze drie landen relatief sterk is gestegen. Gemiddeld is die stijging ca. 5% per jaar. Binnen de groep West-Europese landen heeft alleen Denemarken een duidelijk hoger groeitempo in gemiddelde bedrijfsgrootte. In figuur 7.1 wordt dieper ingegaan op de verdeling van de gespecialiseerde melkveebedrijven over grootteklassen.



koe = aantal koeien

Figuur 7.1 Verdeling aantal bedrijven over grootteklassen in 2000 (of 2003) en 2007.

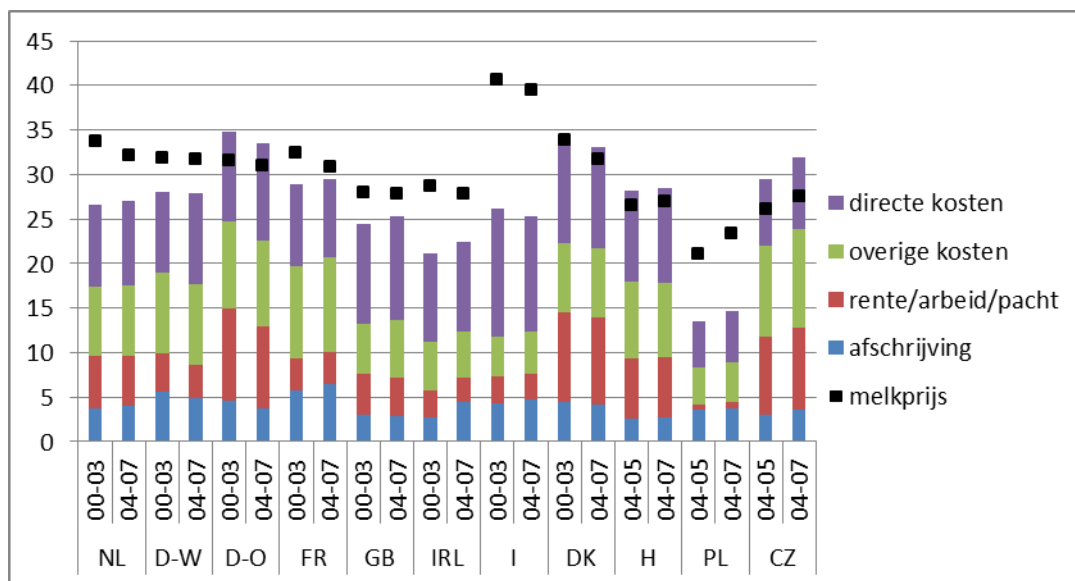
De verschillen tussen landen zijn groot. Allereerst is er een duidelijk verschil tussen Oost- en West-Europa zichtbaar. In Hongarije, Polen en Tsjechië bevinden zich in 2007 heel veel kleine bedrijven met minder dan 10 melkkoeien. In Italië is dat aandeel ook vrij groot. In Frankrijk, Duitsland en Ierland valt verreweg het grootste deel van de bedrijven in de klassen van 10 tot 49 koeien. In Nederland ligt het zwaartepunt in de klasse 50-99 koeien en Denemarken en het Verenigd Koninkrijk tellen veel bedrijven met meer dan 100 koeien.



### 7.3.2 Kostprijs

In figuur 7.2 worden de kostprijs voor de productie van melk en de opbrengstprijs van melk weergegeven voor de onderzochte landen. Dit gebeurt voor twee meerjarige perioden, waarmee ook de ontwikkeling van de kostprijs en de opbrengstprijs per land wordt getoond. Om de kostprijs zo goed mogelijk te benaderen op basis van FADN, zijn de bruto kosten (betaalde kosten en afschrijvingen) vermenigvuldigd met het aandeel van de melkopbrengsten in de totale opbrengsten (exclusief toeslagen en subsidies). Op die manier wordt het kostenniveau (op arbitraire wijze) gecorrigeerd voor de kosten die worden gemaakt voor andere takken dan melkproductie. Het aandeel van de melkopbrengsten in de totale bedrijfsopbrengsten varieert van 65-75% in Duitsland en Frankrijk, tot 75-85% in Italië, Verenigd Koninkrijk, Nederland en Polen.

Verder zijn de bruto kosten en opbrengsten verminderd met de kosten van het voer dat op het eigen bedrijf wordt geteeld. In sommige landen wordt dit gewaardeerd en meegenomen in de kosten voor de melkproductie. Wanneer dat in sommige landen wel, en in andere landen niet gebeurt, leidt dat tot verschillen in kostprijs die een goede vergelijking belemmeren. De resultaten na genoemde correcties, zijn weergegeven in figuur 7.2. In deze kostprijsberekening zijn de kosten voor eigen arbeid en de berekende rente over eigen vermogen niet opgenomen.



Figuur 7.2 Betaalde kosten, afschrijvingen en melkprijs per 100 kg melk op gespecialiseerde melkveebedrijven over de jaren 2000-2003 en 2004-2007.

In Polen, Ierland, Verenigd Koninkrijk en Italië is de kostprijs het laagst: rond 25 cent en lager. Daarna komt een groep landen met een kostprijs tussen 25 en 30 cent. Daarin bevinden zich Nederland, West-Duitsland, Frankrijk en Hongarije. Oost-Duitsland, Denemarken en Tsjechië hebben kostprijzen tussen 30 en 35 cent. In de meeste landen ligt de melkprijs boven het niveau van de kostprijs. Deze positieve marge is het grootst in achtereenvolgens Italië, Polen, Ierland en Nederland. In Oost-Duitsland, Tsjechië, Hongarije en Denemarken is de marge gemiddeld in de beoordeelde acht jaar negatief. Het ongunstige verschil tussen de kosten en de melkprijs wordt in deze landen gecompenseerd door relatief hoge subsidies per kg melk. Die zorgen ervoor dat het inkomen in deze landen – ondanks de hoge kosten – op een redelijk tot hoog niveau ligt (zie de tabellen 7.3 en 7.5).

### 7.4 Kenmerken bedrijfsontwikkeling grotere bedrijven 2000-2007

#### Conclusies over ontwikkeling bedrijfsgroottestructuur in EU-landen

1. Binnen de EU is de gemiddelde bedrijfsgrootte het hoogst in Denemarken met 113 melkkoeien per bedrijf, daarna volgen Verenigd Koninkrijk en Nederland met resp. 99 en 71 melkkoeien per bedrijf. In Frankrijk, Duitsland en Italië ligt de gemiddelde bedrijfsgrootte op 40 à 45 melkkoeien.
2. De procentuele groei van de gemiddelde bedrijfsgrootte in Nederland komt overeen met het groeitempo in Duitsland, Frankrijk, Verenigd Koninkrijk en Ierland. In Denemarken, Italië en Oost-Europa is het groeitempo hoger.

**Conclusies over de concurrentiepositie van de Nederlandse melkveesector binnen de EU**

3. In Polen, Ierland, Verenigd Koninkrijk en Italië is de kostprijs voor melk het laagst: rond 25 cent of lager. In Nederland, West-Duitsland, Frankrijk en Hongarije ligt de kostprijs tussen 25 en 30 cent. In Oost-Duitsland, Denemarken en Tsjechië is de kostprijs hoger dan 30 cent.
4. Nederlandse bedrijven scoren gunstig voor het niveau van de directe kosten. In combinatie met een vrij hoge melkprijs en lage subsidies per kg melk leidt dat voor Nederlandse melkveehouders met 50 tot 100 koeien tot een modaal inkomensniveau binnen de EU. Binnen de groep bedrijven met 100 tot 400 koeien hebben de Nederlandse melkveehouders – evenals de Duitse en de Italiaanse – een bovenmodaal inkomen.
5. Binnen de bedrijfsgrootteklasse 50-100 koeien is het inkomen per kg melk het hoogst in Italië, Ierland en Oost-Europese landen met 14 tot 23 cent. In het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk, Duitsland en Nederland bedraagt het 9 tot 13 cent en in Denemarken ligt het op het duidelijk lagere niveau van 6 cent.
6. Binnen de bedrijfsgrootteklasse 100-400 melkkoeien is het inkomen verreweg het hoogst in Italië met 24 cent per kg melk. Op afstand volgen West-Duitsland, Nederland, Ierland en Frankrijk met ca. 11 cent per kg melk. Hekensluiters zijn Verenigd Koninkrijk, Oost-Duitsland, Oost-Europa en Denemarken met een inkomen van 4 à 7 cent per kg melk.
7. De investeringsbedragen per 100 kg melk zijn in Nederland hoog. Alleen in Denemarken – waar bedrijven groter zijn en sterker uitbreiden – liggen ze op een nog hoger niveau. In alle andere EU-landen zijn ze duidelijk lager. Dit hogere Nederlandse investeringsniveau per 100 kg melk is op bedrijven met meer dan 100 melkkoeien sterker zichtbaar dan op bedrijven met 50-100 koeien. De Nederlandse bedrijven investeren twee à drie keer zo veel per kg melk dan in de omringende landen. De hoge Nederlandse bedragen worden niet alleen veroorzaakt door zeer hoge investeringen in melkquotum, maar ook door hoge investeringen in grond en gebouwen.
8. In Ierland, Italië en de Oost-Europese landen zijn de investeringen per kg melk uiterst laag: slechts 10 à 30% van het Nederlandse niveau.
9. Het hoge investeringsniveau in Nederland en Denemarken gaat gepaard met een hoge schuld per kg melk. In deze beide landen bedraagt die meer dan 1 euro per kg melk, terwijl die in de overige landen minstens de helft lager is.
10. De hoge investeringsbedragen per kg melk en de daaraan gekoppelde hoge schuldenlast op Nederlandse melkveebedrijven leiden niet tot lagere inkomens ten opzichte van de omringende landen. Vooral de hogere Nederlandse melkprijs en de lagere directe kosten beperken de negatieve inkomenseffecten. Er lijkt wel een tendens zichtbaar dat de vooruitgang in inkomen in de periode 2004 tot en met 2007 in Nederland achterblijft bij die in de omringende landen.

**7.4.1 Grootteklasse 50-100 koeien**

In tabel 7.3 zijn de resultaten voor gespecialiseerde melkveebedrijven in de grootteklasse tussen 50 en 100 koeien vermeld. In de opgenomen West-Europese landen bevindt zich tussen 25 en 40% van alle aanwezige bedrijven in deze categorie. In Italië en Oost-Europa is dit percentage lager. In gebieden als Denemarken, Oost-Duitsland en Nederland, waar de bedrijfsomvang vrij groot is en bovendien steeds verder stijgt, is het percentage bedrijven dat valt binnen deze grootteklasse sterk gedaald; in Denemarken zelfs gehalveerd.

Nederland en Italië vallen op door hun hoge veebezetting per ha. Daarentegen is de veebezetting laag in Tsjechië, Hongarije, Oost-Duitsland en Frankrijk.

Het inkomen per bedrijf over de jaren 2004-2007 is in Italië verreweg het hoogst met € 101.000. In de meeste andere landen ligt het inkomen tussen € 45.000 en € 65.000. Denemarken valt op door het lage inkomen: € 35.000. Het inkomen per kg melk is het hoogst in Italië gevolgd door Ierland en de Oost-Europese landen. In de Noordwest-Europese landen schommelt dit tussen 9 en 13 cent per kg, met Denemarken als opvallende negatieve uitschieter met een inkomen per kg melk van slechts 6 cent. Italië valt steeds weer positief op door hoge opbrengsten en lage kosten. Ook Ierland en Oost-Europese landen realiseren een hoog inkomen per kg melk door lage kosten. Dit doen ze ondanks relatief lage opbrengstprijzen die worden ontvangen voor melk. Wel ontvangen melkveehouders in Tsjechië en Hongarije hoge subsidies per kg melk.

Nederland zit samen met Duitsland, Verenigd Koninkrijk en Frankrijk op een lager inkomensniveau per kg melk door hogere kosten en een gemiddelde melkprijs. De hoge kosten gelden voor vrijwel alle kostencategorieën. In verhouding tot de andere West-Europese landen valt Nederland op door vrij lage directe kosten (kosten voor voer, vee en gewas). In Oost-Europa zijn die overigens nog lager. Aan de opbrengstenkant valt op dat sommige landen veel subsidie per kg melk ontvangen over de periode 2004-2007: Tsjechië, Oost-Duitsland, Hongarije en Frankrijk scoren hier het hoogst met bedragen tussen 8 en 13 cent per kg melk. Nederland, Polen, Italië en Verenigd Koninkrijk ontvangen niet meer dan 3 à 6 cent aan subsidie per kg melk. In Oost-Duitsland en Denemarken is de subsidie vrijwel gelijk aan het inkomen. Zonder subsidie zou daar dus geen inkomen resteren.

Tabel 7.3 Ontwikkeling van omvang en financiële resultaten van gespecialiseerde melkveebedrijven met 50-100 koeien tussen 2000 en 2007.

	NL	D-W	D-O	DK	F	VK	IRL	I	H	PL	CZ
Aantal bedrijven 04-07 <sup>a</sup>	8.574	16.007	503	1.644	16.567	8.273	7.438	5.401	223	702	158
Idem t.o.v. totaal (%)	38	23	25	28	25	40	29	13	6	1	14
Idem t.o.v. 00-03 <sup>b</sup> (%)	-17	3	-25	-51	7	-3	-1	-4	18 <sup>b</sup>	15 <sup>b</sup>	-4 <sup>b</sup>
Melkprod. (ton) 04-07	551	488	536	580	408	479	366	446	373	418	393
Idem t.o.v. 00-03 (%)	5	7	10	10	7	4	5	-2	7 <sup>b</sup>	1 <sup>b</sup>	4 <sup>b</sup>
Koeien per bedrijf 04-07	72	67	73	72	65	74	67	69	68	65	68
Melkprod. per koe 04-07	7.699	7.263	7.315	8.014	6.321	6.470	5.481	6.433	5.511	6.467	5.748
Hectare 04-07	47	81	136	82	106	80	66	45	167	75	214
Koeien per ha 04-07	1,5	0,8	0,5	0,9	0,6	0,9	1,0	1,5	0,4	0,9	0,3
<b>Resultaten € per 100 kg melk 2004-2007</b>											
Subsidie	3,5	7,9	10,0	6,1	8,6	5,2	7,6	4,8	9,5	3,8	12,9
Opbrengsten	41,8	44,8	45,1	39,7	45,4	35,2	39,7	46,9	38,0	31,2	37,6
W.v. Melk	32,3	31,6	31,3	31,9	31,6	27,3	28,0	39,4	25,6	26,9	27,9
Afschrijving	5,1	6,2	7,2	5,2	9,9	3,6	5,4	5,2	5,8	3,5	4,5
Rente, arbeid, pacht	6,9	5,9	6,9	10,6	5,9	4,5	4,0	3,2	6,5	1,7	7,8
Overige kosten	10,7	12,6	13,6	10,0	13,9	8,2	6,9	4,8	9,6	5,0	12,6
Directe kosten	12,5	15,3	17,0	14,1	12,9	14,6	14,2	15,9	11,4	9,5	9,3
Inkomen	10,2	12,7	10,4	6,0	11,4	9,5	16,8	22,7	14,3	15,3	16,2
Idem t.o.v. 00-03 (%)	+4	+31	+64	+75	-1	+21	+12	+14	+57 <sup>b</sup>	+17 <sup>b</sup>	+27
<b>Resultaten per bedrijf (x 1.000 €)</b>											
Inkomen 04-07	56	62	56	35	47	46	61	101	53	64	64
Idem t.o.v. 00-03 (%)	+10	+40	+81	+91	+6	+26	+17	+11	+68 <sup>b</sup>	+19 <sup>b</sup>	+32 <sup>b</sup>

<sup>a</sup> Aantal door de groep steekproefbedrijven gerepresenteerde bedrijven (gemiddelde over de jaren 2004 tot en met 2007).

<sup>b</sup> In de Oost-Europese landen heeft vergelijking tussen perioden betrekking op mutatie 2006-2007 ten opzichte van 2004-2005; niveau van alle overige kengetallen heeft wel betrekking op periode 2004-2007.

In tabel 7.4 wordt een overzicht gegeven van de ontwikkeling van de investeringen en het vreemd vermogen op de bedrijven met 50-100 koeien. De investeringen per kg melk zijn in Denemarken en Nederland over de periode 2004-2007 het hoogst. Dit hoge investeringsniveau wordt in Nederland vooral veroorzaakt door de, ten opzichte van omringende landen, zeer hoge investeringen in melkquotum. In Denemarken zijn zeer hoge investeringen in grond, gebouwen en machines de oorzaak. Die worden deels ook veroorzaakt door het hoge tempo van de groei in Denemarken (zie tabel 7.3). In Italië, Verenigd Koninkrijk en Ierland zijn de investeringen per kg melk het laagst: slechts op 40% of nog minder van het niveau in Nederland. En dat terwijl het groeitempo in Verenigd Koninkrijk en Ierland op ongeveer het zelfde niveau ligt als in Nederland. De lage-kostenstrategie van Verenigd Koninkrijk en Ierland, waarbij minimaal wordt geïnvesteerd in gebouwen en machines, in combinatie met goedkope grond en een lage waarde van melkquotum (in de onderzochte periode), zijn de oorzaak van lage investeringen in

deze beide landen. In Italië wordt het lage investeringsbedrag mede veroorzaakt doordat er gemiddeld binnen deze grootteklasse niet sprake is van groei, maar van geringe krimp.

Het niveau van het vreemd vermogen per 100 kg melk over de periode 2004-2007 vertoont veel overeenkomst met het investeringsniveau per 100 kg melk. Hoe hoger het investeringsniveau per kg melk in een land, des te hoger is ook de hoeveelheid vreemd vermogen per kg. De drie Oost-Europese landen in de tabel combineren gemiddelde investeringsniveaus overigens met zeer lage schulden en zijn dus een uitzondering op de genoemde regel. In Nederland, Denemarken en Italië is het gemiddeld vreemd vermogen per kg melk het sterkst gestegen in de periode 2000-2007. Daarentegen is het in Duitsland en Verenigd Koninkrijk duidelijk gedaald. De oorzaken daarvoor zijn niet bekend. Hoogstwaarschijnlijk spelen extra aflossingen hierbij een rol.

Tabel 7.4 Ontwikkeling van investeringen en vreemd vermogen (x 1.000 €) van gespecialiseerde melkvee bedrijven met 50-100 koeien over de periode 2000-2007.

	NL	D-W	D-O	DK	F	VK	IRL	I	H <sup>a</sup>	PL <sup>a</sup>	CZ <sup>a</sup>
Investerings 04-07	65	38	41	86	38	22	17	14	27	44	32
Idem t.o.v. 00-03 (%)	-4	+28	+27	+14	+6	-11	+14	-26	-29	+28	-8
Investerings /100 kg melk 04-07	12	8	8	15	9	5	5	3	7	11	8
Idem t.o.v. 00-03 (%)	-9	+20	+16	+4	0	-14	+9	-24	-34	+26	-11
Investerings 00-07	531	274	295	648	297	187	130	128	115	175	130
W.v. Quotum	226	0	0	67	1	21	30	11	3	26	0
Grond	41	35	43	168	4	13	-31	1	18	18	23
Gebouwen	130	82	83	216	121	41	60	67	28	43	35
Mach./installaties	127	152	163	187	164	98	64	49	72	96	68
Overig	7	4	6	11	6	14	6	0	-6	-8	3
Vreemd vermogen/100 kg melk 04-07	113	36	52	148	49	22	18	8	25	23	21
Idem t.o.v. 00-03 (%)	+18	-7	-14	+17	+12	-4	-1	+22	-1	+12	+8

<sup>a</sup> In de Oost-Europese landen heeft de mutatie betrekking op 2006-2007 t.o.v. 2004-2005; niveau is wel 2004-2007.

#### 7.4.2 Grootteklasse 100-400 koeien

In de vorige paragraaf werd de bedrijfsontwikkeling binnen de groep bedrijven met 50 tot 100 melkkoeien onder de loep genomen. In deze paragraaf gebeurt dat voor de groep met 100 tot 400 melkkoeien. Binnen die categorie zijn er in Polen minder dan 10 steekproefbedrijven en dat is de reden dat in de tabellen 7.5 en 7.6 geen resultaten zijn weergegeven voor Polen. Tussen de landen in de tabel is er veel variatie in gemiddelde bedrijfsomvang van de bedrijven die in deze groep zitten. Dat wordt met name bepaald door variatie in aantal koeien per bedrijf en gemiddelde melkproductie per koe. In Hongarije en Oost-Duitsland leidt dat tot een gemiddelde bedrijfsproductie van ca. 1,5 miljoen kg melk op de bedrijven binnen deze groep. Daartegenover komen binnen deze groep in Frankrijk en Ierland veel bedrijven voor met een omvang die de helft kleiner is: gemiddeld ca. 750.000 kg melk. De andere landen zitten daar tussenin.

Uit tabel 7.5 blijkt dat de categorie bedrijven met 100 tot 400 melkkoeien relatief veel voorkomt in Denemarken, Oost-Duitsland en Verenigd Koninkrijk (30 à 40% van alle bedrijven). In Nederland betreft het ca. 20% en in alle overige landen 10% of minder. De groei van de melkproductie per bedrijf in deze categorie in de periode 2000-2007 was het sterkst in Denemarken, Italië, Oost-Duitsland en het Verenigd Koninkrijk. Daar nam het met 10 à 20% toe. In West-Duitsland met 6% en in alle andere landen met minder dan 5%.

In vrijwel alle landen geldt dat de veebezetting per ha over de periode 2004-2007 op deze grote bedrijven hoger is dan op de bedrijven met 50-100 koeien. Ook nu weer hebben Italië en Nederland de hoogste veebezetting, maar binnen deze grootteklasse hebben bedrijven in Verenigd Koninkrijk, Ierland, West-Duitsland en Denemarken een duidelijk hogere intensiteit dan binnen de categorie 50-100 koeien. De veebezetting op de grote bedrijven in Tsjechië, Oost-Duitsland, Hongarije en Frankrijk is het laagst.

Ook binnen de groep 100-400 koeien is het inkomen per bedrijf op de Italiaanse bedrijven het hoogst en op Deense het laagst. In de periode 2004-2007 is het inkomen van deze categorie bedrijven ten opzichte van 2000-2003 in Denemarken, Hongarije, Duitsland en Italië procentueel sterk gestegen. Dat wordt deels veroorzaakt door de stijging van de bedrijfs grootte en deels door de stijging van inkomen per kg melk. Ten opzichte van Duitsland en Denemarken is de procentuele stijging van het inkomen van deze groep bedrijven in Nederland duidelijk geringer. Uitgedrukt in inkomen per kg melk scoort Nederland over de periode 2004-2007 goed, samen met Italië, West-Duitsland, Ierland en Frankrijk. De procentuele stijging van dit kengetal ten opzichte van voorgaande jaren is in Duitsland, Denemarken en Italië wel hoger dan in Nederland.

Tabel 7.5 Ontwikkeling van omvang en financiële resultaten van gespecialiseerde melkvee bedrijven met 100-400 koeien tussen 2000 en 2007.

	NL	D-W	D-O	DK	F	VK	IRL	I	H	PL	CZ
Aantal bedrijven 04-07 <sup>a</sup>	4.316	2.377	638	2.361	975	6.537	1.195	3.068	104	86	120
Idem t.o.v. totaal (%)	19	3	31	41	1	32	5	7	3		10
Idem t.o.v. 00-03 <sup>b</sup> (%)	15	52	1	45	23	-12	52	15	8 <sup>b</sup>		1 <sup>b</sup>
Melkprod. (ton) 04-07	1.001	989	1.527	1.220	741	1.224	754	1.227	1.592		1.201
Idem t.o.v. 00-03 (%)	4	6	19	21	4	11	1	21	-3 <sup>b</sup>		3 <sup>b</sup>
Koeien per bedrijf 04-07	130	133	197	148	121	167	133	174	233		220
Melkprod. per koe 04-07	7.712	7.450	7.751	8.251	6.137	7.323	5.658	7.050	6.833		5.449
Hectare 04-07	80	128	377	140	173	140	106	78	313		780
Koeien per ha 04-07	1,6	1,0	0,5	1,1	0,7	1,2	1,3	2,2	0,7		0,3
<b>Resultaten € per 100 kg melk 2004-2007</b>											
Subsidie	3,6	6,4	10,0	5,2	8,6	4,1	5,4	5,8	5,6		18,2
Opbrengsten	39,1	42,0	45,9	39,4	45,3	33,4	35,8	45,5	36,7		41,6
W.v. Melk	32,0	31,6	31,0	31,8	31,4	28,1	29,4	38,7	27,6		27,3
Afschrijving	4,9	4,2	5,4	5,1	9,2	3,4	5,3	3,8	2,3		5,4
Rente, arbeid, pacht	7,2	6,2	12,9	12,9	6,0	5,7	5,9	3,9	9,0		18,7
Overige kosten	8,5	10,8	13,2	8,9	13,8	7,1	6,5	4,3	11,0		19,1
Directe kosten	11,1	14,9	17,5	14,0	14,2	13,9	12,6	15,7	14,5		12,4
Inkomen	11,0	12,3	6,9	3,6	10,7	7,4	11,0	23,5	5,4		4,4
Idem t.o.v. 00-03 (%)	+15	+53	+64	+77	+13	+11	+4	+22	+116 <sup>b</sup>		-7 <sup>b</sup>
<b>Resultaten per bedrijf (x 1.000 €)</b>											
Inkomen 04-07	110	122	105	44	79	90	83	288	86		53
Idem t.o.v. 00-03 (%)	+19	+62	+95	+114	+18	+24	+5	+48	+110 <sup>b</sup>		-4 <sup>b</sup>

<sup>a</sup> Aantal door de groep steekproefbedrijven gerepresenteerde bedrijven (gemiddelde over de jaren 2004 tot en met 2007).

<sup>b</sup> In de Oost-Europese landen heeft vergelijking tussen perioden betrekking op mutatie 2006-2007 ten opzichte van 2004-2005; niveau van alle overige kengetallen heeft wel betrekking op periode 2004-2007.

Net als binnen de groep 50-100 koeien geldt ook voor de groep 100-400 koeien dat in Nederland de directe kosten over de periode 2004-2007 op een laag niveau zitten. In combinatie met een vrij hoge melkprijs en lage opbrengsten uit subsidies leidt dat tot een inkomen per kg melk dat vergelijkbaar is met de omringende landen. Denemarken scoort hierop opnieuw laag met een inkomen per kg melk dat lager is dan het subsidiebedrag dat per kg melk wordt ontvangen. De Franse en Duitse bedrijven in deze grootteklasse hebben de hoogste opbrengsten uit subsidies: maar liefst 10 en 9 cent per kg.

In tabel 7.6 zijn de ontwikkeling van de investeringen en het vreemd vermogen voor de groep met 100-400 koeien weergegeven. De investeringen per kg melk zijn opnieuw verreweg het hoogst voor Denemarken (€ 22 per 100 kg melk over periode 2004-2007) en Nederland (€ 16). Beide landen hebben ook verreweg de hoogste schuld per kg melk, resp. € 1,72 en € 1,25. In Denemarken wordt zeer veel

geïnvesteed in alle categorieën productiemiddelen. In Nederland ook, met als duidelijke uitschieter de investeringen in melkquotum. Het investeringsniveau per kg melk ligt in Denemarken en Nederland twee à drie keer zo hoog als in Duitsland, Frankrijk en Verenigd Koninkrijk. In Ierland, Italië en de Oost-Europese landen zijn de investeringen per kg melk uiterst laag. Bij de investeringen in die landen ligt het accent op machines en installaties. De investeringen in gebouwen, grond en quotum zijn hier veel lager dan in andere landen. Dat geldt ook voor het vreemd vermogen per kg melk.

Tabel 7.6 Ontwikkeling van investeringen en vreemd vermogen (x 1.000 €) van gespecialiseerde melkvee bedrijven met 100-400 koeien over de periode 2000-2007.

	NL	D-W	D-O	DK	F	VK	IRL	I	H <sup>a</sup>	PL <sup>a</sup>	CZ <sup>a</sup>
Investerings 04-07	156	53	110	267	72	71	-5	19	49		76
Idem t.o.v. 00-03 (%)	-2	+10	+55	+81	+36	+22	-108	-28	-37		+32
Investerings /100 kg melk 04-07	16	5	7	22	10	6	-1	2	3		6
Idem t.o.v. 00-03 (%)	-6	+4	+30	+49	+30	+10	-108	-41	-35		+28
Investerings 00-07	1.282	406	727	1.644	496	516	250	188	200		303
W.v. Quotum	513	0	0	280	9	62	95	12	15		5
Grond	203	43	76	527	3	46	-178	7	6		27
Gebouwen	292	128	239	422	189	142	142	82	83		96
Mach./installaties	249	229	388	418	281	215	139	84	104		176
Overig	24	6	24	-3	15	50	53	3	-8		-2
Vreemd vermogen/100 kg melk 04-07	125	31	53	172	50	25	21	6	24		55
Idem t.o.v. 00-03 (%)	+14	-14	-9	+28	+9	+3	-16	+6	-20		+5

<sup>a</sup> In de Oost-Europese landen heeft de mutatie betrekking op 2006-2007 t.o.v. 2004-2005; niveau is wel 2004-2007.

## 7.5 Kenmerken sterke groeiers

### Conclusies over de concurrentiepositie van de Nederlandse melkveesector binnen de EU

11. Sterk groeiende bedrijven in West-Europese landen vertonen in de jaren 2000 tot en met 2007 veel overeenkomsten. De toename van de bedrijfsomvang is ongeveer 50% en de toename van de kasstroom 40%. Nederland volgt hierin de trend die in de andere West-Europese landen zichtbaar is.
12. Sterk groeiende bedrijven in Nederland en Verenigd Koninkrijk behouden hun voorsprong ten opzichte van Duitsland, Frankrijk en Ierland op het gebied van bedrijfsomvang en kasstroom.

In deze paragraaf worden de resultaten toegelicht van de bedrijven die behoren tot de categorie sterke groeiers. Dit is de deelverzameling van bedrijven uit de FADN-steekproef die voldoet aan de criteria die zijn weergegeven in overzicht 7.1 in paragraaf 7.2. Dit betreft criteria voor de bedrijfsomvang (minimaal 200.000kg), groei (omvang van de melkleverantie is tussen 2000 en 2007 gegroeid met 20%) en de groei in de laatste twee jaar (mag maximaal 25% zijn van totale groei). In tabel 7.1 is aangegeven hoeveel bedrijven voldeden aan deze criteria. De resultaten in deze en de volgende paragraaf zijn gebaseerd op deze aantallen bedrijven.

De beschrijving van de resultaten in deze paragraaf heeft vooral als functie om:

1. inzicht te geven in kenmerken van sterke groeiers in de onderzochte landen;
2. inzicht te geven in de bedrijven die in paragraaf 7.6 worden gebruikt om verschillen tussen de meest en de minst succesvolle groeiers te analyseren.

Uit tabel 7.7 is af te leiden dat er vrij grote verschillen tussen de landen zijn in de gemiddelde bedrijfsomvang van de sterke groeiers. Alhoewel het aanvankelijk de bedoeling was om meer uniforme landengroepen te krijgen qua bedrijfsgrootte, is dat niet gelukt doordat de minimumeis voor bedrijfsgrootte uiteindelijk 200.000 kg melk is geworden om voldoende Franse bedrijven over te houden die meegenomen konden worden binnen dit deel van het onderzoek.

In alle landen is de bedrijfsomvang van deze sterke groeiers met ca. 50% toegenomen. De investeringen per 100 kg groei over de periode 2000-2007 zijn in Nederland het hoogst en bedragen daar ongeveer het dubbele van die in Duitsland, Verenigd Koninkrijk en Ierland en 40% meer dan in Frankrijk. De verdeling van de investeringen over diverse categorieën duurzame productiemiddelen komt overeen met die welke is beschreven in paragraaf 7.4. Dat geldt ook voor de opbouw van inkomen en kasstroom. Bij de verdere analyse in deze en de volgende paragraaf staat de kasstroom centraal als resultaatindicator (zie ook 7.2).

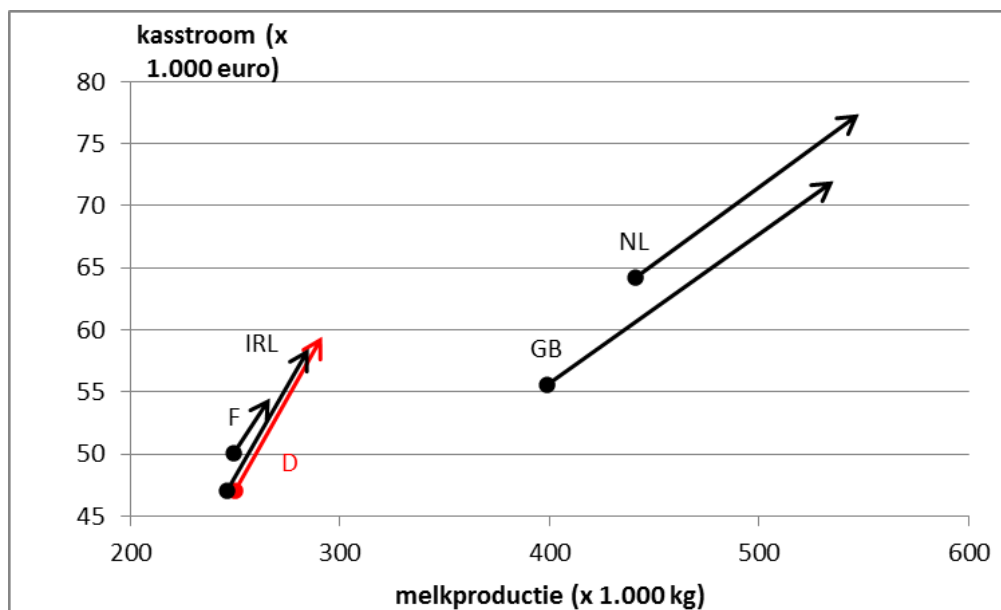
Tabel 7.7 Kenmerken van sterke groeiers.

	NL	D	F	VK <sup>a</sup>	IRL
<b>Omvang en investeringen</b>					
Melkproductie 2007 (ton)	791	523	448	809	394
Idem t.o.v. 2000 (%)	+53	+47	+52	+57	+46
Investeringen per 100 kg groei 2000-2007	342	171	243	151	142
W.v. Quotum (%)	50	0	2	10	20
Grond (%)	8	7	3	6	2
Gebouwen (%)	24	36	43	36	39
Machines/installaties (%)	18	56	51	47	35
Overig (%)	1	1	2	1	4
<b>Resultaten € per 100 kg melk 2004-2007</b>					
Subsidie	3,4	7,3	9,0	3,7	7,1
Opbrengsten	40,1	43,5	48,8	33,9	37,6
W.v. Melk	32,3	32,1	30,1	27,9	28,2
Afschrijving	4,8	6,4	9,7	4,8	4,8
Rente/arbeid/pacht	6,7	4,6	6,2	3,5	3,8
Overige kosten	8,9	11,0	14,0	5,6	6,0
Directe kosten	11,8	15,3	16,9	14,3	13,5
Inkomen	11,3	13,4	11,0	9,4	16,6
Kasstroom	16,1	19,8	20,7	14,2	21,4
Idem t.o.v. 00-03 (%)	+14	+11	+4	+8	+11
<b>Resultaten per bedrijf (x 1.000 €)</b>					
Kasstroom 04-07	118	97	86	107	78
Idem t.o.v. 00-03 (%)	+45	+40	+35	+38	+38

<sup>a</sup> Verdeling over investeringscategorieën in Verenigd Koninkrijk is vastgesteld op basis van 75% van de bedrijven waarvoor de investeringen gespecificeerd waren.

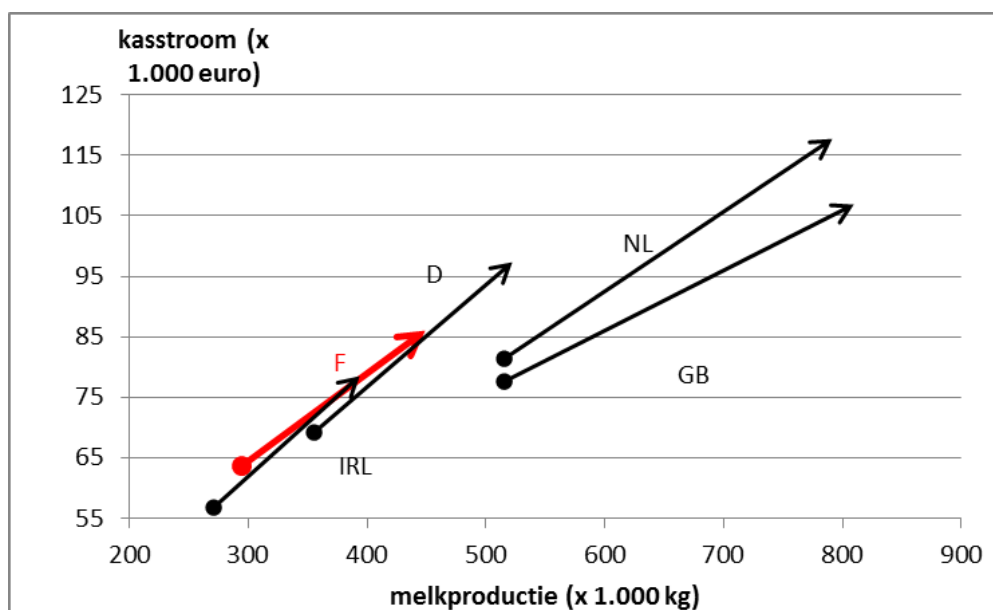
In tabel 7.7 zijn de bedrijven uit Nederland en het Verenigd Koninkrijk de grootste in omvang in 2007. Op die bedrijven zijn ook de inkomens het hoogst. De kasstroom per kg melk is hoger in de andere drie landen.

In figuur 7.3 is per land de ontwikkeling van de gemiddelde bedrijfsgrootte en kasstroom geschetst voor het tijdvak 2000 tot en met 2007. Dit betreft de gegevens van alle steekproefbedrijven uit het betreffende land. In figuur 7.4 zijn de zelfde gegevens weergegeven, maar dan voor de groep sterke groeiers. Uit de gemiddelde resultaten van alle bedrijven in figuur 7.3 is af te leiden dat de gemiddelde groei in bedrijfsomvang in Nederland en Verenigd Koninkrijk – zowel in absolute zin als in procenten – sterker is geweest dan in Frankrijk, Duitsland en Ierland. Voor de absolute kasstroom geldt in grote lijnen hetzelfde. Voor de procentuele stijging in kasstroom geldt dat die in alle landen rond de 20 à 25% stijging ligt, met uitzondering van Frankrijk. In dat land is de procentuele stijging slechts 10%.



Figuur 7.3 Ontwikkeling van de gemiddelde melkproductie (2000 en 2007) en kasstroom tussen 2000-2003 en 2004-2007 voor alle bedrijven die te volgen waren in de tijd.

De resultaten uit tabel 7.7 zijn in grafische vorm terug te vinden in figuur 7.4. Wanneer we deze figuur vergelijken met figuur 7.3 valt op dat de sterke groeiers uit diverse landen (figuur 7.4) zich veel meer identiek ontwikkelen dan de gemiddelde bedrijven. Dit geldt voor de procentuele toename van zowel de bedrijfsomvang als de kasstroom. De voorsprong in bedrijfsomvang en kasstroom van de sterk groeiende Nederlandse en de Britse bedrijven ten opzichte van die in de andere drie landen blijft over de jaren heen grotendeels in stand.



Figuur 7.4 Ontwikkeling van melkproductie (2000 en 2007) en kasstroom tussen 2000-2003 en 2004-2007 voor de groep sterke groeiers.



## 7.6 Verschillen tussen minst en meest succesvolle sterke groeiers

### Conclusies over de concurrentiepositie van de Nederlandse melkveesector binnen de EU

13. Sterk groeiende grote bedrijven in verschillende West-Europese landen vertonen veel overeenkomsten voor wat betreft procentuele groei en toename van de absolute kasstroom. Nederland volgt hierin de trend die in andere landen zichtbaar is.
14. Binnen de groep sterk groeiende bedrijven behouden bedrijven in Nederland en Verenigd Koninkrijk hun voorsprong in bedrijfsomvang en kasstroom.
15. Het is opvallend dat de meest succesvolle Nederlandse groeiers – ondanks de hoge investeringen per extra kg melk – toch nog een extra kasstroom per kg melk weten te realiseren die vergelijkbaar is met de extra kasstroom in andere West-Europese landen met veel lagere investeringen per extra kg melk. Ook bij de minst succesvolle Nederlandse groeiers is de daling van kasstroom of inkomen als gevolg van groei redelijk vergelijkbaar met die in andere West-Europese landen. Ondanks de hoge investeringen bij groei, wijkt het effect van die groei op inkomen, kasstroom en kritieke melkprijs in Nederland dus niet af van dat in andere landen.
16. De verschillen in kasstroom als gevolg van groei tussen de minst en de meest succesvolle groeiers worden in de onderzochte landen met name veroorzaakt door verschillen in directe kosten en afschrijvingen. In Nederland, Ierland en Frankrijk daarnaast ook nog door betaalde arbeid, pacht en rente en in Frankrijk ook nog door de algemene kosten.
17. Binnen de groep onderzochte landen bezitten de minst succesvolle groeiers uit Nederland en Frankrijk de hoogste kritieke melkprijs. Dit geeft aan dat deze groepen binnen Europa als eerste in liquiditeitsproblemen zullen komen bij lage melkprijzen.
18. De verschillen in ontwikkeling van het bedrijfsresultaat na groei tussen de minst en meest succesvolle groeiers zijn in Frankrijk het grootst en in het Verenigd Koninkrijk het kleinst.

In 7.2 en 7.4 is reeds aangegeven wat de criteria zijn voor sterke groeiers. De sterke groeiers die daaraan voldoen zijn per land in twee groepen verdeeld, waarbij de verandering in kasstroom per kg melk tussen de perioden 2000-2003 en 2004-2007 het centrale indelingscriterium is. Op basis hiervan zijn de sterke groeiers ingedeeld in twee groepen:

- minst succesvolle groeiers (*MiSu*);
- meest succesvolle groeiers (*MeSu*).

In paragraaf 7.2 is deze indeling nader toegelicht.

#### 7.6.1 Verschillen tussen minst en meest succesvolle groeiers op basis van kasstroom

De resultaten van de *MiSu* en de *MeSu* op basis van het verschil in kasstroom tussen de twee eerder genoemde perioden zijn vermeld in tabel 7.8. De getallen in deze tabel in de kolom "absoluut verschil", waren dus bepalend voor de groepsindeling. De tabel toont dat bij de *MiSu* groei gepaard gaat met een afname van de kasstroom. In Frankrijk is deze afname het grootst. Bij de *MeSu* gaat groei gepaard met een toename van de kasstroom. Voor vier van de vijf landen is die toename ca. 4 à 5 cent. Alleen in het Verenigd Koninkrijk is deze lager. In Ierland wordt de hoogste toename gerealiseerd. Verderop binnen deze paragraaf wordt dieper ingegaan op de oorzaken van deze cijfers.

Tabel 7.8 Verandering in kasstroom per kg melk voor de meest en de minst succesvolle groeiers (in € per 100 kg melk).

	<i>MiSu</i>			<i>MeSu</i>		
	Kasstroom 00-03	Kasstroom 04-07	Absoluut verschil	Kasstroom 00-03	Kasstroom 04-07	Absoluut verschil
Nederland	15,7	15,0	-0,7	12,7	17,0	4,3
Duitsland	18,4	18,2	-0,2	17,1	21,7	4,7
Frankrijk	21,3	17,7	-3,6	19,0	23,2	4,2
Verenigd Koninkrijk	14,2	13,1	-1,1	12,3	15,2	2,9
Ierland	19,4	18,6	-0,9	19,1	24,3	5,2

Tabel 7.9 Ontwikkeling bedrijfsgrootte voor de minst en meest succesvolle groeiers (in ton melkquotum).

	<i>MiSu</i>				<i>MeSu</i>			
	ton melk 00-03	ton melk 04-07	absoluut verschil	Mutatie (%)	ton melk 00-03	ton melk 04-07	absoluut verschil	Mutatie (%)
Nederland	535	664	128	124	616	802	186	130
Duitsland	430	545	115	127	348	437	88	125
Frankrijk	285	382	97	134	352	447	95	127
Verenigd Koninkrijk	535	704	169	131	639	797	158	125
Ierland	291	370	79	127	299	361	62	121

Met het oog op die nadere analyse van de oorzaken van verschillen wordt in tabel 7.9 de omvang van de groei in melkleverantie op de bedrijven van de meest en die van de minst succesvolle groeiers vergeleken. Het blijkt dat er tussen de *MeSu* en de *MiSu* per land geen grote verschillen zijn in de toename van de melkleverantie. In bijna alle landen zijn beide groepen groeiers gegroeid met een percentage dat varieert van 20 tot 35% tussen beide vierjaars gemiddelden. Dit percentage is uiteraard beïnvloed doordat één van de eisen bij de selectie van de sterke groeiers was dat ze met minimaal 20% groeiden tussen begin- en eindjaar.

De *MeSu* zijn in alle landen – behalve Nederland – iets minder snel gegroeid dan *MiSu*. Deze conclusie werd in de hoofdstukken 5 (gegevens Informatienet) en 6 (gegevens accountantskantoor) ook reeds getrokken. Geleidelijke groei levert gemiddeld genomen meer resultaatverbetering op dan snelle groei. In die onderzoeken werden kwartielen met elkaar vergeleken en dan blijkt die trend bij Nederlandse resultaten wel zichtbaar. In dit onderzoek zijn de 50% met de hoogste mutatie in kasstroom als gevolg van groei en de 50% met de laagste mutatie vergeleken en dan blijkt dat effect voor Nederland niet zichtbaar. Voor de andere vier landen wel.

In tabel 7.10 wordt nader ingegaan op een andere mogelijke oorzaak van de verschillen in kasstroom per kg melk als gevolg van groei, namelijk het investeringsniveau per kg melk groei.

Tabel 7.10 Investering in euro per kg groei voor de *MeSu* en de *MiSu*.

	<i>MiSu</i> (A)	<i>MeSu</i> (B)	B in % van A
Nederland	3,6	3,3	93
Duitsland	1,6	1,9	119
Frankrijk	2,3	2,6	114
Verenigd Koninkrijk	1,4	1,6	119
Ierland	1,4	1,4	98

De hypothese dat de *MeSu* minder investeren per kg groei wordt niet zonder meer bevestigd in tabel 7.10. Voor Nederland lijkt dit wel aannemelijk maar daar staat tegenover dat in Duitsland, Verenigd Koninkrijk en Frankrijk geldt dat de *MeSu* juist meer investeren per kg groei. In absolute zin liggen de investeringen per kg groei in NL verreweg het hoogst. Frankrijk volgt op enige afstand terwijl de andere landen in tabel 7.10 meestal de helft minder investeren per kg groei dan in Nederland. Gezien dit grote verschil in investeringsbedrag per kg groei, is het opvallend dat in tabel 7.8 blijkt dat de *MeSu* in Nederland toch nog een vrij hoge extra kasstroom realiseren na groei. Dit betekent dat de *MeSu* in Nederland hun concurrentiepositie ten opzichte van andere EU-landen kunnen handhaven.

In tabel 7.11 wordt een nadere toelichting gegeven op de verdeling van de investeringen over diverse categorieën productiemiddelen. De tabel is daarmee een nadere detaillering van tabel 7.10.

In Duitsland, Frankrijk en Verenigd Koninkrijk geldt dat de *MeSu* meer hebben geïnvesteerd per kg groei dan de *MiSu*. Dit suggereert dat de *MeSu* investeren in productiemiddelen die een positiever rendement opleveren of dat ze de aangeschafte productiemiddelen doelmatiger gebruiken. In de genoemde landen wordt met name geïnvesteerd in gebouwen, machines en werktuigen.

Tabel 7.11 Specificatie van de investeringen (2000-2007) in euro per kg groei voor de *MeSu* en de *MiSu*.

Investeringsen	<i>MiSu</i>				<i>MeSu</i>			
	totaal	quotum	gebouwen	mach. <sup>a</sup>	totaal	quotum	gebouwen	mach. <sup>a</sup>
Nederland	3,6	1,7	0,8	0,8	3,3	1,7	0,8	0,5
Duitsland	1,6	0,0	0,6	0,9	1,9	0,0	0,6	1,0
Frankrijk	2,3	0,0	1,1	1,1	2,6	0,1	1,0	1,4
Verenigd Koninkrijk	1,4	0,1	0,2	0,5	1,6	0,1	0,3	0,6
Ierland	1,4	0,3	0,5	0,5	1,4	0,3	0,6	0,5

<sup>a</sup> Machines en werktuigen

Alleen in Nederland en Ierland wordt een redelijk deel van de investeringen gedaan in melkquotum (in Nederland ca. 50% en in Ierland ca. 20% van alle investeringen) en in die beide landen constateren we ook dat er door de *MeSu* evenveel of iets minder wordt geïnvesteerd per kg groei dan door de *MiSu*. Dit leidt tot de suggestie dat het beperken van het investeringsbedrag in die situatie leidt tot een beter resultaat.

In figuur 7.5 is voor de vijf landen die betrokken zijn in de vergelijking van minst en meest succesvolle investeerders aangegeven in hoeverre de beide groepen van elkaar verschillen voor de posten algemene kosten, factorkosten, afschrijvingen en directe kosten.

Hieronder wordt eerst toegelicht welke kosten er vallen onder deze posten:

- directe kosten: kosten voor voer, dierziekten, kunstmatige inseminatie en melkcontrole, gewasbescherming, meststoffen en plantaardig uitgangsmateriaal;
- factorkosten: kosten voor betaalde arbeid, rente en pacht;
- afschrijving: afschrijvingen over alle duurzame productiemiddelen (gebouwen, machines, installaties en productierechten);
- algemene kosten: overige (vaste) kosten (o.a. energie, onderhoud, loonwerk, water, contributies en abonnementen).

Naast het niveau van de *MeSu* en de *MiSu* wordt ook steeds het gemiddeld niveau van een kengetal voor de totale groep sterke groeiers aangegeven. De staafdiagrammen in de figuren geven aan hoe het niveau van een kostenpost voor die groep is veranderd in de loop van de tijd: het verschil tussen 2004-2007 en 2000-2003.

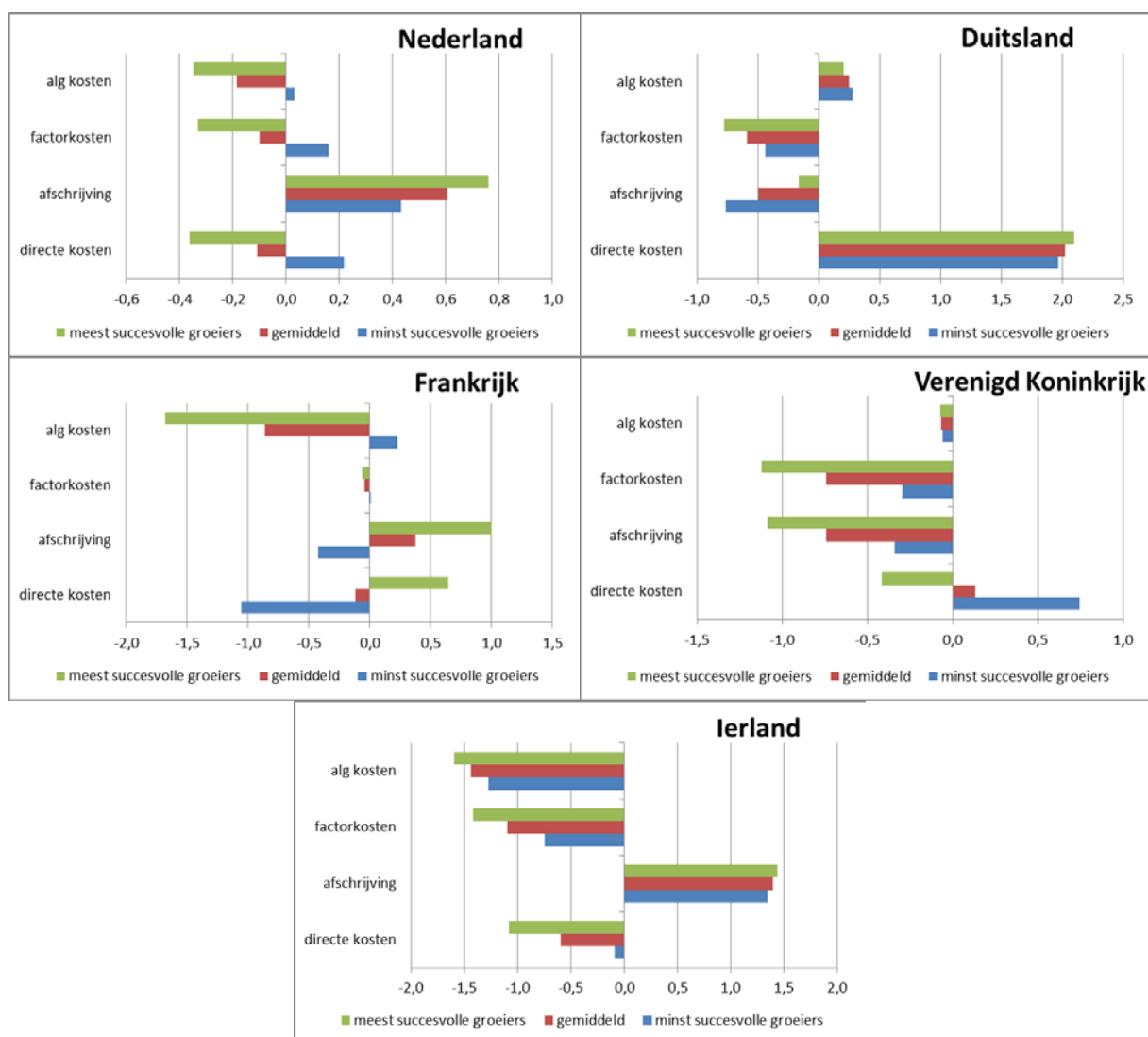
De resultaten uit figuur 7.5 zijn samengevat in tabel 7.12. Hoe meer plussen er in een cel staan, des te groter is het verschil tussen de *MeSu* en de *MiSu* in figuur 7.5. Uit de tabel blijkt dat de verschillen tussen de groepen met name met name groot zijn voor de directe kosten en de afschrijvingen. Alhoewel de afschrijvingen buiten de berekening van de kasstroom vallen, blijkt de variatie in afschrijvingen wel gerelateerd te zijn aan de variatie in kasstroom. In Nederland, Ierland en Verenigd Koninkrijk lijken daarnaast ook de factorkosten oorzaak van de verschillen in kasstroom. In Frankrijk geldt dat ook voor de algemene kosten. Verder valt op dat in Frankrijk drie van de vier kostenposten een duidelijke invloed lijken te hebben, terwijl dat in Duitsland voor slechts één kostenpost geldt.

Tabel 7.12 Invloed van de afzonderlijke kostenposten op de verschillen in kasstroom van de minst en meest succesvolle groeiers.

	Alg. kosten	Factorkosten	Afschrijvingen	Directe kosten
Nederland	o	+	o	+
Duitsland	o	o	+	o
Frankrijk	++	o	++	++
Verenigd Koninkrijk	o	+	+	++
Ierland	o	+	o	++

Verklaring verschillen tussen minst en meest succesvolle groeiers:

o = <0,5 cent; + = 0,5-1 cent; ++ = >1 cent



Figuur 7.5 Verandering van kosten per 100 kg melk van enkele groepen sterke groeiers tussen 2000-2003 en 2004-2007.

### 7.6.2 Verschillen tussen MeSu en MiSu op basis van kritieke opbrengstprijzen en inkomen

In de vorige paragraaf zijn alle analyses van de verschillen tussen de *MeSu* en de *MiSu* gebaseerd op de indeling van de bedrijven van sterke groeiers op basis van de verandering in kasstroom tussen twee tijdperiodes. In tabel 7.13 zijn de resultaten vermeld wanneer in plaats van de verandering in kasstroom het criterium verandering in kritieke melkprijs wordt gebruikt voor het indelen in *MeSu* en *MiSu*. Voor het vaststellen van de kritieke melkpreizen is uitgegaan van uitgangspunten voor privé-uitgaven zoals die zijn omschreven in bijlage 1.

Tabel 7.13 Verandering in kritieke melkprijs voor de *MeSu* en de *MiSu* (in € per 100 kg melk).

	<i>MiSu</i>			<i>MeSu</i>		
	kritieke melkprijs 00-03	kritieke melkprijs 04-07	absoluut verschil	kritieke melkprijs 00-03	kritieke melkprijs 04-07	absoluut verschil
Nederland	32	36	4	34	31	-2
Duitsland	27	29	2	32	29	-3
Frankrijk	32	37	4	33	29	-4
Verenigd Koninkrijk	22	25	3	24	23	-1
Ierland	27	29	2	28	25	-3

Bij de *MeSu* is er bij alle landen na groei een gunstige ontwikkeling te signaleren. De verschillen in de ontwikkeling van de kritieke melkprijs bij *MeSu* zijn vrij klein. Ze realiseren dus gemiddeld per land ongeveer gelijke dalingen in kritieke melkprijs.

Het Verenigd Koninkrijk en Ierland hebben over de hele linie de laagste kritieke melkprijzen. De *MeSu* binnen die landen hebben zeer lage kritieke opbrengstprijzen. De Nederlandse melkveehouders hebben van alle groepen *MeSu* de hoogste kritieke melkprijs.

De allerhoogste kritieke melkprijzen vinden we binnen de groepen *MiSu* in Nederland en Frankrijk. Ook is in deze beide landen de kritieke melkprijs bij die groepen het sterkst toegenomen. Deze groep groeiers is dus gevoelig voor liquiditeitsproblemen bij lage melkprijzen. In tabel 7.6 bleek dat Denemarken, Nederland en Frankrijk de hoogste investeringen per 100 kg melk kennen. Op grond hiervan, lijkt het waarschijnlijk dat ook in Denemarken de *MiSu* gevoelig zal zijn voor liquiditeitsproblemen in geval van lage melkprijzen.

De analyse van de sterke groeiers is binnen dit hoofdstuk met name gedaan op basis van de gevolgen van groei voor de kasstroom per kg melk. Voorafgaand aan de bewuste keus voor dit kengetal is veel gediscussieerd over de invloed van de keus voor het kengetal kasstroom op de conclusies. Ter afsluiting zijn daarom in tabel 7.14 resultaten weergegeven voor de indeling in *MeSu* en *MiSu* op basis van alle drie de criteria: kasstroom (ook opgenomen in tabel 7.8), kritieke melkprijs (ook in tabel 7.13) en inkomen. In de laatste drie kolommen in deze tabel zijn daar ook nog de verschillen tussen de *MeSu* en de *MiSu* binnen een land aan toegevoegd. Uit de resultaten in de achterste kolommen blijkt dat de rangorde van landen redelijk onafhankelijk is van het indelingscriterium. Verder blijkt dat de verschillen tussen de *MeSu* en de *MiSu* in Frankrijk steeds het grootst zijn en in Engeland het kleinst. Dit zou kunnen inhouden dat er onder Franse melkveehouders een grotere spreiding is in vaardigheden om groei te combineren met verbetering van het economisch resultaat dan in de andere landen.

Tabel 7.14 Verschillen tussen de *MeSu*<sup>a</sup> en de *MiSu* bij indeling op basis van drie verschillende resultaatbegrippen (in €/ 100 kg melk).

	<i>MiSu</i>			<i>MeSu</i>			<i>MeSu – MiSu</i>		
	Kas- stroom	Kritieke melkprijs	Inkomen	Kas- stroom	Kritieke melkprijs	Inkomen	Kas- stroom	Kritieke melkprijs	Inkomen
Nederland	-0,6	4,0	-1,4	4,4	-2,3	3,8	5,0	-6,3	5,1
Duitsland	-0,5	2,1	0,5	4,4	-3,4	5,4	4,9	-5,5	4,9
Frankrijk	-3,4	4,2	-3,3	4,0	-4,0	3,8	7,5	-8,2	7,1
Verenigd Koninkrijk	-0,9	2,8	-0,8	3,4	-1,3	4,3	4,3	-4,1	5,1
Ierland	-1,5	2,0	-2,3	4,9	-3,1	3,7	6,4	-5,1	6,0

<sup>a</sup> Indeling in *MeSu* en *MiSu* op basis van verandering in resultaat tussen 2004-2007 en 2000-2003.

Ter illustratie van de overeenkomsten in geselecteerde bedrijven bij het gebruik van verschillende indelingscriteria, is in tabel 7.15 aangegeven hoeveel procent van de bedrijven bij de verschillende indelingen in de zelfde groep terecht komt. In Frankrijk en Ierland is dit percentage lager dan in de andere drie landen. Uit de resultaten in de tabellen 7.14 en 7.15 kan geconstateerd worden dat een ander indelingscriterium geen grote invloed heeft op de conclusies die worden getrokken uit de vergelijking van de *MeSu* en de *MiSu*.

Tabel 7.15 Percentage bedrijven dat bij alle drie de indelingen (op basis van mutatie in kasstroom, kritieke melkprijs en inkomen) in dezelfde groep valt.

Nederland	68
Duitsland	69
Frankrijk	54
Verenigd Koninkrijk	73
Ierland	48

## 8 Conclusies

In dit hoofdstuk is een samenvatting opgenomen van de conclusies uit de voorgaande hoofdstukken. De conclusies zijn gegroepeerd binnen zes hoofdthema's:

- Ontwikkeling bedrijfsgrootte in Nederland (8.1)
- Ontwikkeling investeringen in Nederland (8.2)
- Lessen uit Nederland voor groeiende bedrijven (8.3)
- Ontwikkeling bedrijfsgrootte in EU-landen (8.4)
- Concurrentiepositie voor investeerders Nederland ten opzichte van EU-landen (8.5)
- Lessen uit EU-landen voor groeiende bedrijven (8.6)

### 8.1 Ontwikkeling bedrijfsgrootte in Nederland

1. *De gemiddelde Nederlandse bedrijfsgrootte groeit sneller dan de gemiddelde omvang van de overblijvende bedrijven.*

In de eerste 10 jaar van deze eeuw is de melkleverantie van het gemiddelde Nederlandse melkveebedrijf gestegen van 378.000 kg naar 603.000 kg, oftewel een stijging van 60%. Doordat veel, overwegend kleinere bedrijven zijn gestopt met melkvee, konden de overgebleven bedrijven in die periode met gemiddeld zo'n 25% groeien.

2. *Verdubbelen in omvang kost tijd.*
  - a. Circa 6% van de bedrijven realiseert een verdubbeling (groei van de melkleverantie met meer dan 100%) in een periode van 10 jaar.
  - b. In een periode van 20 jaar heeft ca. 30% van de bedrijven zijn melkproductie verdubbeld.
3. *Er zijn vrijwel geen verschillen in groei tussen regio's.*

Er bestaan weliswaar verschillen in groeisnelheid van melkveebedrijven tussen regio's, maar deze zijn klein. In het oostelijk veehouderijgebied is het groeipercentage van de blijvers iets hoger dan gemiddeld en in het Hollands/Utrechts weidegebied is het iets lager.

### 8.2 Ontwikkeling investeringen in Nederland

4. *Melkveehouderijsector investeerde 2 miljard per jaar in periode 2001-2009.*

Gemiddeld werd 2 miljard per jaar geïnvesteerd in met name melkquotum, gebouwen, grond, en machines, werktuigen en installaties. Bijna de helft van de investeringen in grond en gebouwen tijdens de periode 2001-2009 vond plaats in de jaren 2008 en 2009. De hoge investeringen in die jaren zijn sterk beïnvloed door het hoge niveau van de melkprijs en de kasstroom in de jaren 2007 en 2008. Vanaf 2006 wordt minder geïnvesteerd in melkquotum en meer in grond, gebouwen, machines, werktuigen en installaties. De lagere investeringen in quotum zijn zowel een gevolg van kleinere verhandelde hoeveelheden als van een lagere prijs.

5. *Sterke groeiers investeren minder per extra kg melk en investeren vaker.*  
Gemiddeld geldt dat de investeringen per extra kg melk afnemen naarmate bedrijven sterker groeien. Dit realiseren de sterke groeiers door relatief meer in melkquotum te investeren en minder in andere productiemiddelen. Hoe sterker bedrijven groeien, des te vaker investeren ze in melkquotum waardoor ze meer geleidelijk groeien.
6. *Grote bedrijven investeren meer.*

Grotere bedrijven investeren gemiddeld meer dan kleinere en middelgrote bedrijven. Dit geldt niet alleen voor de absolute bedragen, maar ook voor het investeringsniveau per 100 kg melk.

### 8.3 Lessen uit Nederland voor groeiende bedrijven

7. *Succesvolle groeiers in Nederland hebben lagere investeringen, lagere kosten en minder extra vreemd vermogen.*

De meest succesvolle Nederlandse groeiers verschillen op de volgende punten van de minst succesvolle groeiers:

- Kostenbeheersing tijdens en na groei. Zowel de toegerekende als de niet-toegerekende kosten ontwikkelen zich na de groei gunstiger.
- Lagere investeringen per extra kg melk in gebouwen en hogere in melkquotum.
- Kleinere toename van de hoeveelheid afgeleverde melk, dus langzamere groei.

- Lagere toename in vreemd vermogen per kg groei, zodat de lasten voor rente en aflossing per extra kg melk ook lager blijven.

8. *Bedrijfsomvang en intensiteit hebben geen duidelijke invloed op de verandering van het bedrijfsresultaat als gevolg van groei*

Ook vele andere beschikbare kengetallen zoals bijvoorbeeld melkproductie per koe bleken geen invloed te hebben op de verandering van het bedrijfsresultaat na groei.

#### 8.4 Ontwikkeling bedrijfsgrootte in EU-landen

9. *Nederland behoort tot de top drie van de EU voor gemiddelde bedrijfsgrootte.*

Binnen de EU is de gemiddelde bedrijfsgrootte het hoogst in Denemarken met 113 melkkoeien per bedrijf, daarna volgen Verenigd Koninkrijk en Nederland met resp. 99 en 71 melkkoeien per bedrijf. In Frankrijk, Duitsland en Italië ligt de gemiddelde bedrijfsgrootte op 40 à 45 melkkoeien.

10. *Procentuele groei in bedrijfsgrootte komt overeen met omringende landen.*

De groei van de gemiddelde bedrijfsgrootte in Nederland komt overeen met het groeitempo in Duitsland, Frankrijk, Verenigd Koninkrijk en Ierland. In Denemarken, Italië en Oost-Europa is het groeitempo hoger.

#### 8.5 Concurrentiepositie voor investeerders Nederland ten opzichte van EU-landen

11. *Nederland heeft hoge investeringen per extra kg melk.*

De investeringsbedragen per 100 kg melk zijn in Nederland hoog. Alleen in Denemarken, waar bedrijven groter zijn en sterker uitbreiden, liggen ze op een nog hoger niveau. In alle andere EU-landen zijn ze duidelijk lager. Dit hogere Nederlandse investeringsniveau per 100 kg melk is op bedrijven met meer dan 100 melkkoeien nog veel sterker zichtbaar dan op bedrijven met 50-100 koeien. De Nederlandse bedrijven investeren twee à drie keer zo veel per kg melk als in de omringende landen. De hoge Nederlandse bedragen worden niet alleen veroorzaakt door zeer hoge investeringen in melkquotum, maar ook door hoge investeringen in grond en gebouwen. In Ierland, Italië en de Oost-Europese landen zijn de investeringen per kg melk uiterst laag: slechts 10 à 30% van het Nederlandse niveau.

12. *Hoge investeringen leiden tot hoge schulden.*

Het hoge investeringsniveau in Nederland en Denemarken gaat gepaard met een hoge schuld per kg melk; meer dan € 1. In de overige landen is dit minstens de helft lager.

13. *Hoge investeringen hebben geen nadelige gevolgen voor inkomen.*

De hoge investeringsbedragen per kg melk en de daaraan gekoppelde hoge schuldenlast op Nederlandse melkveebedrijven leiden niet tot lagere inkomens ten opzichte van de omringende landen. Vooral de hogere Nederlandse melkprijs en de lagere directe kosten beperken de negatieve inkomenseffecten. Er lijkt wel een tendens zichtbaar dat de vooruitgang in inkomen in de periode 2004 tot en met 2007 in Nederland achterblijft bij die in de omringende landen.

14. *Sterke groeiers EU realiseren gelijke resultaten.*

Sterk groeiende bedrijven in West-Europese landen vertonen in de jaren 2000 tot en met 2007 veel overeenkomsten. De toename van de bedrijfsomvang is ongeveer 50% en de toename van de kasstroom 40%. Nederland volgt hierin de trend die in de andere West-Europese landen zichtbaar is.

15. *Sterke Nederlandse groeiers behouden voorsprong in omvang en kasstroom.*

- Sterk groeiende bedrijven in Nederland en Verenigd Koninkrijk behouden hun voorsprong ten opzichte van Duitsland, Frankrijk en Ierland op het gebied van bedrijfsomvang en kasstroom.
- Het is opvallend dat de Nederlandse *MeSu*<sup>7</sup> – ondanks de hoge investeringen per extra kg melk – toch nog een extra kasstroom per kg melk weten te realiseren die vergelijkbaar is met de extra kasstroom in andere West-Europese landen met veel lagere investeringen per extra kg melk. Ook bij de Nederlandse *MiSu* is de daling van kasstroom of inkomen als gevolg van groei redelijk vergelijkbaar met die in andere West-Europese landen. Ondanks de hoge investeringen bij groei, wijkt het effect van die groei op inkomen, kasstroom en kritieke melkprijs in Nederland dus niet af van dat in andere landen.

<sup>7</sup> *MiSu* is afkorting voor minst succesvolle groeiers. *MeSu* staat voor de meest succesvolle groeiers. Groeiers zijn ingedeeld in deze beide groepen om verschillen tussen de minst en de meest succesvolle groeiers vast te stellen en te analyseren.

*16. Nederlandse groeiers hebben een hoge kritieke melkprijs.*

Binnen de groep onderzochte landen en bedrijven bezitten de *MiSu* uit Nederland en Frankrijk de hoogste kritieke melkprijs. Dit geeft aan dat deze groepen binnen Europa als eerste in liquiditeitsproblemen zullen komen bij lage melkprijzen. Maar ook de *MeSu*<sup>5</sup> in Nederland hebben een hoge kritieke melkprijs ten opzichte van hun succesvol groeiende collega's uit omringende landen. De hoge kritiek melkprijs wordt vooral veroorzaakt door het hoge niveau van de aflossingen dat het gevolg is van de hogere schulden.

## **8.6 Lessen uit EU-landen voor groeiende bedrijven**

*17. Directe kosten en afschrijvingen zijn bepalend voor succes van groei in EU.*

De verschillen in kasstroom als gevolg van groei tussen de *MeSu* en de *MiSu* worden in de onderzochte landen met name veroorzaakt door verschillen in directe kosten en afschrijvingen. In Nederland, Ierland en Frankrijk daarnaast ook nog door betaalde arbeid, pacht en rente en in Frankrijk ook nog door de algemene kosten.



## Literatuur

- Eurostat, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
- FADN, EU – FADN – DG AGRI L.3, <http://ec.europa.eu/agriculture/rica/>
- Informatienet, <http://www.lei.wur.nl/NL/statistieken/Binternet/>
- Productschap Zuivel, Statistisch Jaaroverzicht, [www.prodzuivel.nl](http://www.prodzuivel.nl)
- Wisman, A., Koplopers in melkveehouderij groeien iets meer dan gemiddeld, LEI, AgriMonitor, juni 2008
- Zijlstra, J., H.J.M. Kortstee, A.C.G. Beldman en L.I. van Dellen, Mensen en Koeien Organiseren om te Groeien, Aanbevelingen voor het verbeteren van het rendement van schaalvergroting op Nederlandse melkveebedrijven die groeien vanaf 100 tot en met 400 melkkoeien, ASG-rapport 15, Animal Sciences Group van Wageningen UR, Lelystad, april 2006



## Bijlage 1    Uitgangspunten gezinsbestedingen en definitie kengetallen

### Uitgaven gezinsbestedingen

Tabel B1.    Gezinsbestedingen per land (per bedrijf).

	bruto binnenlands product (bbp) in <i>dollars</i>	gezinsbestedingen per bedrijf (en niet per gezin) in <i>euro</i>
Duitsland (West + Oost)	40.631	30.147
Frankrijk	41.019	30.435
Italië	34.059	25.271
Nederland	47.172	35.000
Denemarken	56.147	41.659
Ierland	45.689	33.900
Verenigd Koninkrijk	36.120	26.800

Bron: [http://en.wikipedia.org/wiki/List\\_of\\_countries\\_by\\_GDP\\_%28nominal%29\\_per\\_capita](http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_GDP_%28nominal%29_per_capita)

Bovenstaande normatieve bedragen aan bbp per inwoner worden gebruikt om gezinsbestedingen te verdelen over de verschillende landen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van een onder- en bovengrens in de gezinsbestedingen. Voor Nederland is 40.000 euro aangehouden voor de periode 2004-2007 voor bedrijven met een melkproductie lager dan 500.000 kg melk; voor bedrijven met een melkproductie boven de 1 miljoen kg geldt een bedrag van 60.000 euro aan gezinsbestedingen. Voor de periode 2000-2003 is dit 30.000 en 40.000 euro bij melkproducties van 300.000 en 700.000 kg. Voor melkproducties tussen de boven- en ondergrens geldt een niveau naar rato.

Voor de andere landen worden de gezinsbestedingen gebaseerd op het bbp per inwoner. Daarbij rekening houdend met de verschillende niveaus in melkproducties in de genoemde periodes ten opzichte van Nederland voor de boven- en ondergrens en de in tabel B1 genoemde verschillen.

### Definitie kengetallen

Inkomen = alle opbrengsten – alle kosten<sup>8</sup>

Kasstroom = alle opbrengsten – alle kosten<sup>8</sup> + afschrijving

Kritieke melkopbrengst = alle kosten<sup>8</sup> (exclusief afschrijvingen) + gezinsbestedingen – opbrengsten anders dan melk + 6,5% van alle leningen

Toelichting: 6,5% van alle leningen zijn de zogenoemde normatieve aflossingen, gebaseerd op een normatieve aflossingstermijn van 15 jaar.

<sup>8</sup> exclusief zogenoemde berekende kosten voor arbeid en kapitaal.

